

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. Випуск 11. (2024)

МАУП

МЕЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ:
історико-політологічні дискусії**

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

**ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 11

Хмельницький - 2024

УДК 94(477).084.61

ББК 63.3(4Укр)

З 142

**День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. – Хмельницький : Вид-во МАУП,
2024. Вип. 11. 226 с.**

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104481

У збірнику наукових праць вміщено статті, виголошені на засіданні Всеукраїнської науково-практичної конференції «День Соборності України: історико-політологічні дискусії». Авторами статей розкрито такі питання: історія української державності; Українська Центральна Рада та Директорія в документах; українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.: перебіг і причини поразки; День Соборності України: початки ідеї соборності; передумови возз'єднання українських земель; Акт возз'єднання українських земель: політологічний аналіз; День Соборності України: історія та сучасність.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Байдич В.Г.**, кандидат історичних наук; **Блажевич Ю.І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Галатир В.В.**, кандидат історичних наук, доцент; **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Дацюк О.А.**, кандидат богослов'я; **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Олійник Ю.В.**, кандидат історичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (відповідальна за випуск); **Петлюк Ю.С.**, кандидат юридичних наук, доцент; **Семенчук С.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук.

Рецензенти:

Маркова С.В., доктор історичних наук, доцент

Адамський В.Р., кандидат історичних наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 29 січня 2024 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2024
© автори статей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
Адамський В. Р. ПОЛІТИЧНО-КРИМІНОГЕННЕ СТАНОВИЩЕ УШИЦЬКОГО ПОВІТУ В СІЧНІ-КВІТНІ 1918 РОКУ.....	9
Атаманчук О.І. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТЕМИ ГОЛОДОМОР 1932-1933РР В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	18
Біднюк В.С. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ...	24
Дацюк О.А. ПОЧАЇВСЬКІ СОБОРИ 1941-1943 РР. ТА УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я У СВІТЛІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.....	29
Дворецькова М.С. ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КІНОМИСТЕЦТВО (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКО).....	57
Дідух Н., Атаманчук О.І. БОРІТЬБА УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ З РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ В ПОВОЄННІ РОКИ.....	62
Жуховська Т.В. МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ.....	68

Зелінський Р.М. ТЕРИТОРІАЛЬНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ХХ СТОЛІТТІ.....	76
Карпунь Н.А. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОСТІ. ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.....	87
Качкарда В.О. ФРАНЦУЗЬКІ ТЕРМІНИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК ЕЛЕМЕНТ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	96
Комендант А.О. ПРОБЛЕМНІСТЬ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	104
Коржик С.А. ЛЕТИЧІВСЬКИЙ ФІЛЬВАРОК В ІНВЕНТАРНОМУ ОПИСІ ЛЕТИЧІВСЬКОГО СТАРОСТВА 1762 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЛЕТИЧЕВА.....	108
Корницька Л.А. ПЕРСОНАЛІЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XVII – XVIII СТ.....	116
Костюк Т.О., Виговська О.С., Маньковська І.М. ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПОЛІТИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО СОБОРНОЇ УКРАЇНИ.....	125

Лозовий В.С.

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РФ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ (ТОТ) ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ..... 130

Медвідь Ф. М., Чорна М.Ф., Красун А.Р.

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ
У XVII - XVIII СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
ГЕТЬМАНЩИНИ)..... 135

Микосянчик М.В.

ПОСТАТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО КРИЗЬ
ПРИЗМУ ВІКІВ..... 149

Никитюк С.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛКИ ВИКОРИСТАННЯ
ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ..... 156

Осмолян В.А.

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ ТА ЙОГО НАЦІОНАЛЬНО–
ПРАВОВІ ФУНДАЦІЇ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВНОСТІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ..... 160

Небесний О.О., Парандій В.О.

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ТА ПОЧАТОК
ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКЗИЛІ..... 166

Розгон О.В.

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ..... 177

Рибаченко В.Ф.

АКАДЕМІК В.А.РОМЕНЕЦЬ – ВИДАТНА ФІГУРА
УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ..... 181

Слепих К.І.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД НА УКРАЇНСЬКИХ
ЗЕМЛЯХ В ПЕРІОД ПРИЄДНАННЯ ДО ВЕЛИКОГО
КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛІВСТВА..... 187

Соловій В.С., Атаманчук О.І.

ПРОТИСТОЯННЯ УПА З РАДЯНСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ
НА ТЕРИТОРІЇ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ
В 1943-1944 РР..... 192

Худавердієва В.А.

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ДИСТАНЦІЙНЕ І
ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 204

Янюк О.В.

СПІВПРАЦЯ ВИКЛАДАЧІВ ІЗ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ..... 216

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 221

ПЕРЕДМОВА

22 січня ми згадуємо дві рівнозначні за вагомістю події української історії: проголошення незалежності Української Народної Республіки й Акт Злуки українських земель.

Проголошення соборності УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року – історичний акт об'єднання українських земель в одній державі, що увінчав соборницькі прагнення українців, розділених кордонами тогочасних імперій. На початку ХХ століття після падіння імперій українці об'єдналися у власній державі. Сьогодні, через трохи більше століття після проголошення Акта Злуки, ми об'єднані у відстоюванні своєї незалежності і держави. А після перемоги над російським агресором Україна відновить свою соборність.

Термін «соборність» має кілька значень. Це й об'єднання в одне державне ціле всіх земель, заселених певною нацією на суцільній території. І духовна консолідація всіх громадян держави, їх згуртованість, незалежно від національності. Соборність – це також територіальна цілісність держави. Тому звільнення від російського окупанта українських земель є нашою спільною метою.

Соборність невіддільна від державності, суверенітету й незалежності народу, які є фундаментом для побудови демократичної держави, запорукою виживання й існування нації.

Ідея соборності була й залишається базовою національною цінністю українців. А нині вона є передумовою успіху нашого противу зовнішній агресії.

Сьогодні соборність для України означає деокупацію всіх територій, захоплених ворогом, відновлення єдності з Донеччиною, Луганщиною та Кримом.

Соборність передбачає не лише пам'ять про спільне минуле, а й потребує згуртованої співпраці заради майбутнього. Коли ми, люди з різних регіонів країни, разом працюємо, створюємо знакове й важливе, боремося з окупантами.

Інформацію підготовлено за матеріалами Українського інституту національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua/>

Адамський В.Р.,
кандидат історичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

ПОЛІТИЧНО-КРИМІНОГЕННЕ СТАНОВИЩЕ УШИЦЬКОГО ПОВІТУ В СІЧНІ-КВІТНІ 1918 РОКУ

У повідомленні аналізується політично-криміногенне становище Ушицького повіту в заключний період існування державних і громадських структур доби Центральної Ради. Наводиться реєстр погромницьких акцій, вбивств, крадіжок, що відбулися на теренах повіту в січні-квітні 1918 р. Продемонстровано заходи місцевої влади, які застосовувалися для підтримки належного порядку.

Ключові слова: *повітовий комісар, Ушицький повіт, криміногенна ситуація, солдати, зброя, злочинці, крадіжка.*

Впродовж останніх років дослідження різних аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного та культурно-освітнього життя Ушицького повіту в добу Української Центральної Ради розглядається достатньо активно [1; 2; 3]. Проте чимало питань, які суттєво впливали на розвиток регіону, на сьогодні продовжують залишатись поза дослідницькою увагою, а відтак потребують до себе прискіпливої уваги. До останніх, зокрема, належить проблема політично-криміногенної ситуації у повіті, що склалася на початку 1918 р.

У даному повідомленні ставиться за мету проаналізувати звіти дільничних міліціонерів Ушицького повіту, в яких подано зріз правопорушень, що були вчинені у цей період.

На з'їзді представників об'єднаних громадських та соціалістичних організацій Ушицького повіту, що відбувся 20 січня 1918 р., повітовим комісаром було обрано І. Драгомирецького, який був головою ради військових, робітничих і селянських депутатів [4]. Це рішення підтримав Подільський губернський комісар Г. Степура, хоча мав про останнього обмаль інформації. У зверненні до виконавчого комітету Ново-Ушицької ради робітничих і солдатських

депутатів він просив повідомити відомості про «національність, літа, освіту і попередню службу Драгомирецького» [5].

Згідно розпорядження Генерального секретарства внутрішніх справ УНР повітові комісари двічі на місяць звітували про стан у регіонах. Криміногенна ситуація в Ушицькому повіті характеризувалася низкою правопорушень, які відображені у відповідних повідомленнях дільничних міліціонерів. Про останні повітовий комісар складав свої звіти. Нижче ми подаємо інформацію про найбільш резонансні події, які зафіксовані у документах.

1 січня 1918 р. У с. Говори відбувся напад на міліціонера Григорія Подгорця, який перебував на нічному чергуванні. Нападниками виявилися Василь Войтович та Федір Лука, які займалися крадіжками та розбійництвом. Захищаючись, міліціонер вистрілив і вбив обидвох нападників. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

У ніч з 1 на 2 січня в с. Богушівка вісім озброєних солдат напали на маєток поміщика графа Стадницького, захопивши 3 пари коней, упряж, сані. Також був пограбований будинок, з якого різними речами та предметами загрузили 5 возів. Грабіжники втекли. Водночас впродовж 2 та 3 січня місцеві селяни довершили погром садиби, забравши все майно, що залишалось. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

У ніч на 3 січня в с. Куча невідомі злодії зарізали місцеву селянку Євдокію Мазур, забравши з її будинку багато речей. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

Увечері 3 січня в с. Кучська-Слобідка з револьвера був вбитий місцевий селянин Ілія Бондарчук. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

3 січня. Двоє озброєних солдат увірвалось до квартири орендатора помістя Щербовець Казимира Зелєвського, забравши 4000 карб., 2 рушниці та 2 срібних годинники. Нападники втекли. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

6 січня. У с. Дем'янківці на шосейній дорозі знайшли труп людини, одягненої в солдатську форму. Особу вбитого та вбивцю

дiзнанням встановити не вдалося. Дiзнання проводилось начальником першої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

7 сiчня. Бiля 6 години вечора в с. Малій Тернавці до будинку місцевої селянки Тетяни Каштан прийшли місцеві хлопці Федiр Лаковейчик та Федiр Рогань. У них була рушниця, з якої вони застрелили хазяйку. Дiзнання проводилось начальником першої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

8 сiчня. Вбитий прапорщик реквізиційної комiсії Кичатов, який зi своїми солдатами намагався вчинити спротив військовим солдатам, котрі грабували жителя с. Щербівці Миколу Вдовоза. Дiзнання проводилось начальником третьої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

8 сiчня. У м. Солобківцях у примiщенні волосного правління селянин Григорій Вусатюк кинджалом вдарив у живiт свого односельця Порфирія Собкова, в результаті чого той помер. Арештованого Вусатюка місцеві селяни витягли з арештного будинку та вчинили самосуд. Дiзнання проводилось начальником першої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

10 сiчня. У с. Гулях розквартировані солдати летючої пошти пограбували місцевих жителів Мойсея Фiхгiндлера та Ельку Махнову. У першого забрали майна на 3000 карб., а в другої – на 4000 карб. Дiзнання проводилось начальником третьої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

У ніч на 12 сiчня в с. Богушiвка пограбовано місцеве споживче товариство. Сума збитків становила 4000 карб. У крадіжці обвинувачувалися місцеві селяни Никифор Петровина та Василь Шуцький. Дiзнання проводилось начальником третьої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

18 сiчня. У м. Замехiв о 9 годині вечора невідомими зловмисниками була кинута граната до будинку земського лiкаря Миколи Савинського. У результаті повибивало вiкна, зруйновано пiдлогу та меблі. З речей нічого не взяли. Дiзнання проводилось начальником третьої дiльниці Ушицької повітової мiліції.

23 сiчня. У м. Замехiв бiля 7 години вечора двоє солдат, проходячи мiстечком, побачили бiля своєї квартири єврея Герша Глухмана. Останній намагався вбiгти до помешкання, але пострілом солдати пробили двері, поранивши Глухмана в лiву руку. Дiзнання

проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції [6].

26 січня. У м. Муровані Курилівці військами 42-го Якутського полку 11-ої дивізії разом із місцевими селянами погромлено цукровий завод, власником якого був землевласник Чихачов. Увесь цукор забрали, а завод підпалили. З будинку Чихачова пограбовано усі речі. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

1 лютого. Двоє озброєних солдат, що їхали верхи на конях з Ялтушкова до м. Замехіва, десь за дві верстви від містечка з метою пограбування вбили на дорозі жінку. Нею виявилась мешканка міста Нова Ушиця пані Нікітіна. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

5 лютого. У с. Глібів біля 5 години вечора за постановою селянського зібрання с. Глібів, Мирієвки та Глібівської Гути за різні збройні пограбування розстріляні місцеві селяни Микита та Іван Гончари, Василь Слюсарь, Василь Алексєєв, Федір Шелепало, Василь Рикунів і Матвій Рикунів. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

8 лютого. Приблизно о 8 годині ранку в с. Сказинці до будинку Григорія Войткова увірвалось 8 озброєних револьверами грабіжників. Його сім'ю у складі дружини Домнікії, двох синів Івана та Петра, доньки Юлії та військовополоненого Адольфа Януша, котрий перебував на роботах у Войткова забили до смерті. Крім того, у цей час до будинку завітав місцевий мешканець селянин Григорій Войнаровський, котрого також вбили. Грабіжники забрали 2000 карб., двоє коней з возом, різного майна на суму понад 6000 карб. У вбитого Войнаровського відібрали 400 карб., які були при ньому. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

У ніч на 9 лютого в с. Лоевці померла місцева жителька Юлія Гуцол. Винаватим виявився її чоловік, який напоїв її якимись ядом. Дізнання проводилось начальником другої дільниці Ушицької повітової міліції [7].

У ніч на 10 лютого в м. Миньківцях відбувся розбійний напад на будинок місцевого священика Миколи Маркевича. Зловмисники відібрали 13 пудів ячменю і вівса, забрали упряж. Останніми

виявилися військовий міліціонер Михайло Кутик та повітовий міліціонер Григорій Борецький. Дізнання проводилось начальником першої дільниці Ушицької повітової міліції.

11 лютого. Неподалік с. Воробієвки приблизно біля 6 години вечора троє озброєних нападників у солдатській формі пограбували мешканців м. Миньківці Абрама Бітмана і Гершко Гіватмана, а також мешканку м. Нової Ушиці Голду Готман, які їхали з Кам'янець-Подільського. Дізнання проводилось начальником першої дільниці Ушицької повітової міліції.

15 лютого. У м. Кривчику місцевий «селянин-матрос» Григорій Шкарбін вбив із рушниці свого односельця Іову Мельника. Дізнання проводилось начальником першої дільниці Ушицької повітової міліції.

21 лютого. У с. Капустянах місцевий хлопчик Ковтуняк знайшов на вулиці гранату, залишену невідомо ким. Він приніс її до будинку місцевого жителя Ткачука. Останній став розглядати гранату, яка розірвалась у нього в руках. Обое загинули. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

23 лютого. У с. Пилипківцях в будинку місцевих жителів Іустина Войткова та Марії Копанічукової австрійські війська, що проходили селом, залишили дві гранати. Розглядаючи їх, гранати розірвались, вбивши обох. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

26 лютого. У с. Конищева біля 6 години вечора Семен Лясковський з револьвера вбив місцевого жителя Герасима Чорного. Попередньо він домовився про вбивство з дружиною покійного. Селяни вчинили над Семеном Лясковським самосуд, а Ганну Чорну дуже побили. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції [8].

У ніч на 3 березня в с. Курниках невідомими зловмисниками пострілом вбили місцевого селянина Прокопа Павлюка. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції.

10 березня. У м. Муровані Курилівці озброєні місцеві селяни побили начальника Ушицької повітової міліції Шинкаренка, двох міліціонерів та роззброїли австрійського офіцера і 25 австрійських солдат, які перебували в Мурованих Курилівцях з метою наведення

порядку. Наступного дня побитого начальника міліції та міліціонерів під конвоєм повели до Куриловецького училища, де мав відбутися над ними суд. Міліціонерів засудили на смерть. Але після пропозиції начальника міліції скласти протокол засідання та підписати його, селяни відмовились. Відповідно самосуд не завершився розстрілом. Про цей інцидент поінформовано Подільського губернського комісара, прокурора Кам'янець-Подільського Окружного Суду та судового слідчого першої дільниці Ушицького повіту.

12 березня. У с. Курниках невідомими зловмисниками було вбито місцевого мешканця Івана Юрчака. Дізнання проводилось начальником третьої дільниці Ушицької повітової міліції [9].

За визнанням Ушицького повітового комісара Драгомирецького, він неодноразово звертався до населення з усілякими відозвами на предмет припинення безладу, але такі заходи не мали серйозних політичних наслідків. Місцеве населення на них практично не звертало уваги. Так само не виконувалися розпорядження як центральних, так і місцевих органів державної влади. Це відносилось не лише до жителів краю, а й навіть до органів місцевого самоврядування [10].

Натомість тимчасовий земельний закон Центральної Ради викликав у селян велике зацікавлення. Втім, і у цьому питанні багато місцевих громад, розглядаючи земельні питання, діяли не за нормами чинного законодавства, а керуючись ситуацією на місцях. Непоодинокими були випадки, коли за ухвалою селянських комітетів земля відбиралася у власників, які мали лише 4-8 десятин. Провокаційну роль у цих процесах відігравали «темні сили», які вагомо впливали на місцеве населення.

На думку повітового комісара, припинити безлад було можливо лише опершись на «кріпку опору». Але з цим була проблема. Розраховувати на міліцію не доводилося, позаяк остання за своїм персональним складом не відповідала жодним вимогам. До того ж її катастрофічно не вистачало. У повіті працював начальник міліції, його помічник, три дільничних начальники, п'ятнадцять їх помічників та дев'ятнадцять міліціонерів. За визнанням Драгомирецького, цього вочевидь було замало. Крім того, додавалася проблема з підпорядкуванням міліційних підрозділів. Зокрема, повітова міліція підпорядковувалася земській інституції, а міська – міській думі.

Цю проблему повітовий комісар вважав найкраще вирішити шляхом перепідпорядкування міліції адміністративній владі. За інститутами місцевого самоврядування мало залишитися лише фінансування місцевої охорони. При чому виділення коштів мало суттєво зрости.

Інший напрямок у подоланні безладу полягав у створенні повітовим комендантом підрозділів козачої сотні. Однак і тут справа посувалася надто повільно, оскільки бракувало коштів. В Ушицькому повіті до складу козачої сотні було набрано біля ста осіб, але вони не могли виїжджати у села через відсутність коней. Як наслідок, Драгомирецький визнавав: «Влада може існувати тоді, як вона буде опиратись на реальну силу, а позаяк її не має, представники влади нічого не можуть зробити» [11].

Непростою виглядала ситуація і в земських органах. «З огляду на те, – доповідав Драгомирецький Подільському губернському комісару, – що податки не платяться, земське самоврядування не може існувати як слід: боліниці, школи закриваються, лікарів недохват, ліків теж, епідемічні болісті ширяться; земська почта, не отримавши грошей, відказується сповняти контракти, як являється потреба в конях для пильного виїзду в повіт – не все можна їх достати, а потреба в пильних виїздах дуже часта. Крім того, я повинен зазначити, що вибрані в народню, себто земську управу діячі – члени Управи далеко не всі відповідають свому назначенню і не вибори досі волостних народних управ по Капустянську, Мукарівські, Миньківські та Солобковські волостям можна віднести тільки до бездіяльності їх, та, взагалі, повітової народньої управи. Багато де чого, що скоїлось в повіті незаконного – скоїлось дякуючи невмілої або невчасної діяльності деяких діячів, як повітових, також волостних та сільських» [12].

Проблемною виглядала ситуація в Ушицькому повіті зі здачею зброї. У більшості випадків населення відмовлялося добровільно виконувати розпорядження з цієї проблематики. Коли ж зброя вилучалася австро-угорським військом, то знайдене вивозилося до їхніх місць дислокації. Хоча і в цьому питанні простежувався певний прогрес. Як зауважував повітовий комісар, «роззброєння населення, де люди більш зрозумілі, частично проводиться» [13].

Так само вселяв певну надію загальний підсумок розвитку регіону.»В додаток до всего вищезазначеного сповіщаю, – писав Драгомирецький, – що в повіті багато людей зрозуміли, що так на далі не може продовжуватись, що настала пора тим чи іншим робом прикоротити безладя, себто грабіжі та убивства і ті всі зрозумілі люди з великою хенцією підуть на зустріч владі чинити лад, боротися з анархією та контрреволюцією. Зостановка тільки, я ще раз повторюю за реальною силою, на котру можна було б впертись владі та й тим зрозумілим людям, котрих не по дням, а по годинам все прибільшується» [14].

Таким чином, на початку 1918 р. політично-криміногенна ситуація, що склалася в Ушицькому повіті, характеризувалася проявами різних категорій правопорушень. Цьому сприяла наявність у населення великої кількості зброї. Найбільше скоєних злочинів припадає на військових, які, залишаючи місця несення служби і повертаючись додому, не цуралися можливістю пожитися чужим добром, навіть якщо ціною питання виступало вбивство місцевих жителів. Намагання повітового комісара організувати ефективну діяльність підрозділів міліції та козачої сотні наражалася на відсутність необхідних коштів. Проте з приходом австро-угорських військ, яке вилучало зброю у населення, ситуація поволі почала налагоджуватись.

Список використаних джерел та літератури:

1. Адамський В. Р. Вибори до Всеросійських Установчих зборів в Ушицькому повіті. *Хмельницькі краєзнавчі студії*: наук.-краєзн. зб. / ред. кол.: Л. В. Баженов (гол.), Ю. І. Блажевич (співгол.), С. М. Єсюнін (відп. секр.) та ін. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2020. Вип. 29. С. 28–35.

2. Адамський В. Р. Вибори до Ново-Ушицької міської думи у 1917 році. *Хмельницькі краєзнавчі студії*: наук.-краєзн. зб. / ред. кол.: Л. В. Баженов (гол.), Ю. І. Блажевич (співгол.), С. М. Єсюнін (відп. секр.) та ін. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2021. Вип. 30. С. 31–38.

3. Адамський В. Р. Ушицький повітовий комісар у документах доби. *Хмельницькі краєзнавчі студії*: наук.-краєзн. зб. / ред. кол.: Л. В.

Баженов (гол.), Ю. І. Блажевич (співгол.), С. М. Єсюнін (відп. секр.) та ін. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2022. Вип. 37. С. 57–71.

4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі: ЦДАВО України). Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 29.

5. Там само. Арк. 35.

6. ЦДАВО України. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 24 зв. – 26.

7. Там само. Арк. 31 зв. – 34.

8. Там само. Арк. 29–30.

9. Там само. Арк. 35–36.

10. Там само. Арк. 23.

11. Там само. Арк. 23 зв.

12. Там само. Арк. 23 зв. – 24.

13. Там само. Арк. 24.

14. Там само.

Атаманчук О.І.,
викладач
(*м. Хмельницький*)

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТЕМИ ГОЛОДОМОР 1932-1933РР В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема Голодомору-геноциду 1932-1933 років в Україні активно розробляється в сучасних історичній та педагогічній науках. Провідні методисти займаються питанням її належного представлення в шкільних підручниках з історії України. Вже є вагомі результати, що дозволяють презентувати в українському суспільстві правдиве знання про цю трагічну подію. Методичний супровід для вчителів надають освітні проекти Національного музею Голодомору-геноциду (м. Київ), систематично дбають про впровадження новітніх наукових досягнень у дослідженні проблеми Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору, протягом багатьох років дослідження у галузі та освітні проекти фінансуються завдяки Консорціуму досліджень та освіти Голодомору Канадського інституту українознавства Університету Альберти (Канада) (The Holodomor Research and Education Consortium (HREC) [1], значний внесок зробили наукові установи України – Інститут історії НАН України [5] та Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [4].

Тема Голодомору 1932-1933 років в Україні у шкільному курсі історії є надзвичайно важливою для формування громадянської компетентності учнів, активної громадянської позиції, поваги до прав і свобод людини, розвитку критичного мислення – цінностей, проголошених у Законі України «Про освіту», Державному стандарті повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету міністрів України (№ 898 від 30.09.2020 року) [3] тощо.

Головна задача, що стоїть перед вчителем – подання цієї теми із урахуванням усіх методичних вимог, що включають вікові особливості учнів, цілі та логіку курсу, ретельний добір якісного історичного матеріалу, залучення новітніх досягнень історичної та педагогічних наук, образність і виразність мовлення, зважаючи на те,

що тема відноситься до травматичного історичного досвіду нашого народу.

Проблема, що існує і активно обговорюється зараз – це добір якісного джерельного матеріалу, звернення до академічних здобутків наукової розробки теми Голодомору-геноциду. На допомогу вчителю існує багато гарно впорядкованого актуального та достовірного історичного матеріалу, який можна і потрібно використовувати на уроках історії.

Це національна та обласні Книги пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, опубліковані в 2008 році. Вони складаються з трьох частин: добірки архівних документів, мартирологу та спогадів свідків. Принагідно зазначити, що Книги пам'яті оцифровані, а мартиролог розміщено в розділі «Єдиний реєстр жертв Голодомору» Національного музею Голодомору та систематично поповнюється. На прикладі цих матеріалів, можна організувати вправи з усної та сімейної історії для школярів, адже практично кожна родина в Україні має власні історії про репресії та голод, настільки масовими були ці явища. Для того, щоб показати боротьбу українців проти сталінського терору голодом рекомендуємо книгу-каталог «Спротив проти геноциду», підготовану Інститутом національної пам'яті України у 2015 році [6]. Матеріали цієї виставки показують, що наш народ не був пасивною жертвою, а активно протистояв режиму.

Водночас треба уникати використання інформації з неперевірених джерел, що містять історичні помилки або фейкову інформацію.

Звертаємо вашу увагу, що основна причина появи неякісних джерел або інформації, що немає належного наукового підґрунтя, полягає в тому, що тема Голодомору довгий час замовчувалися, була білою плямою і знаходилася під забороною у радянському суспільстві. Радянська влада переслідувала у законодавчому порядку усяку згадку про Голодомор для того, щоб приховати свій злочин. Про це свідчать справи, заведені ОГПУ на людей, що хотіли отримати допомогу під час голоду, знайти підтримку в родичів за кордоном і, таким чином, сприяли поширенню інформації про голод в Україні в міжнародній спільноті. Урядом припинялися будь-які спроби розголосу про голод у пресі: заарештовувались редактори газет, фотокореспонденти, люди,

що писали листи до газет із скаргами на злочинні дії влади. Цим пояснюється відсутність такого значного обсягу фотоматеріалів, який супроводжував голод 1921-23 років, коли радянська влада були зацікавлена в допомозі з-за кордону від міжнародних благодійних організацій. Проте в 1932-1933 році, коли СРСР вів активну торгівлю збіжжям за кордон, в той час як Україна помирала з голоду, подібний розголос був небажаний для влади.

Однак все одно збереглось достатня кількість фотодокументів про Голодомор, як-то, наприклад, переставлені на сайті HREC: колекція фотографій Олександра Вінербергера, Джеймса Аба, Миколи Бокана тощо [1]. Там також присутні фото голоду 1921-1923 років, вони містять спеціальні написи «Не Голодомор» для того, щоб можна було розрізнити фотодокументи, що стосуються цих трагедій: голоду 1921-1923 років та Голодомору 1932-1933 років, адже типовою помилкою є ілюстрація подій Голодомору фотографіями голоду 1921-1923 років. Використання цих матеріалів було б доречно як під час освітнього процесу, так і виховних заходів, для розвитку медіаграмотності, добросовісного ставлення до історичних фактів та розвитку критичного мислення.

Найбільшу проблему представляють собою обрахунок демографічних втрат України від Голодомору 1932-33 років: можна зустріти різні цифри як в науковій літературі, так і в публіцистиці. Насправді ці розрахунки вже зроблені, і є частиною сучасного історичного нарративу. Вони базуються на працях науковців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України і вже представлені на багатьох ресурсах [4]. «Втрати через надсмертність, тобто через перевищення смертності її природного рівня, в Україні внаслідок голоду у 1932–1934 рр. становлять 3,9 млн осіб... Щодо втрат ненародженими, то у 1932–1934 рр. Україна через Голодомор недорахувалась 600 тис. немовлят», – стверджують спеціалісти Інституту [4]. «Для розрахунку втрат було використано метод демографічної реконструкції: відновлення демографічної динаміки України на основі узгодження чисельності населення та основних демографічних параметрів за період між переписами 1926 і 1939 років. Це було проведено на основі збору, ретельного аналізу та корекції архівної демографічної статистики за кожен рік міжпереписного періоду. Результати цієї роботи дали змогу вперше за

новою методологією здійснити науково обґрунтовану оцінку людських втрат в Україні внаслідок Голодомору 1932–1933 рр., що базується на детальних статистичних даних та сучасних методах демостатистичного аналізу» [4], - зазначають вони. Розрахунки істориків не можуть дати подібного точного результату, оскільки спираються на свідчення про смертність серед населення у 1932–1933 роках, які є вибірковими. Тобто методів історичного дослідження недостатньо для визначення втрат від Голодомору 1932–1933 років, а міждисплінарний підхід, коли демографи роблять підрахунки, а історики аналізують їх результати, є більш продуктивним.

Чи є перебільшення втрат від Голодомору фальсифікацією? Історія Голодомору – це травматична пам'ять. Українці, котрі опинились в епіцентрі трагедії і стали свідками та жертвами цього злочину, не могли сказати, скільки людей померло, бо вся територія України, охоплена голодом, справляла таке гнітюче, жахливе враження, що, наприклад, посол Італії у Харкові Серджо Граденіго вважав, що в Україні померло щонайменше 20 млн осіб. Навіть серед цілком «благополучної» за підрахунками статистиків місцевості, траплялись населенні пункти, в яких надсмертність була надзвичайно високою. У розпал голоду в Україні помирало 28 тисяч осіб на день, це жахлива цифра, але знов таки, ця цифра середня. Проте не варто перебільшувати її, доречно розказати учням, чому підрахунки жертв Голодомору різняться, про різні методики їх обчислення, звернутись до питання демографічних втрат сучасної України, в тому числі – внаслідок активної міграції молоді за кордон.

Щоб розглянути і показати на уроці «географію» Голодомору доречно залучати мапи Електронного атласу Голодомору, що розробляється Гарвардським університетом в рамках проекту «МАРА: Digital Atlas of Ukraine», у створенні якого взяли участь спеціалісти Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, О. Воловина (США, Університет Північної Кароліни) та Український науковий інститут Гарвардського університету [2]. Вони візуально показують втрати від Голодомору в регіональному вимірі, мають гарну якість виконання, зрозумілі для учнів середнього та старшого шкільного віку.

Важливим поняттям під час вивчення Голодомору є «геноцид». Відповідно, у статті 1 Закону України «Про Голодомор

1932-1933 років в Україні» зазначається, що Голодомор є геноцидом Українського народу.

Першим, хто сформулював поняття «геноцид» в юриспруденції був американський вчений польського походження, юрист, Рафаїл Лемкін (1900-1959). До цього поняття він вперше звернувся ще в 30-х роках ХХ ст., розглядаючи з юридичної точки зору геноцид вірмен, вчинений Туреччиною в 1914 році. Досліджуючи цей злочин заради того, щоб подібні речі не траплялися в майбутньому, він замислюється над тим, як за допомогою правових норм запобігти подібним злочинам. Для того, щоб увести поняття такого тяжкого масштабного злочину в міжнародне право, він описав його характерні риси. Саме доробок Лемкіна став основою Конвенції про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р., ратифікованою УРСР 22 липня 1954 р.

Розгляд цієї теми в ключі права сприятиме формування громадянської компетентності учнів. Тему геноциду та Голодомору як геноциду доречно і потрібно обговорювати на уроках історії для розширення знання про права і свободи людини, громадянське та правове суспільство. Важливою може стати дискусія про те, хто саме став об'єктом геноциду. Відповідно до Конвенції 1948 р. це може бути національна, етнічна, расова або релігійна група. Варто звернутись до Конституції України, в якій зазначено, що Верховна Рада України діє від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, розглянути питання про те, що під час геноциду 1932-1933 років, спрямованого проти української нації, загинули представники національних меншин як в Україні, так і в зоні компактного проживання українців – Північного Кавказу. Чому вони постраждали? На історичних прикладах показати, що ці групи стали об'єктом геноциду також і через своє етнічне походження – щоб запобігти міжнародному розголосу злочину Голодомору, з метою поповнення державної скарбниці через мережу ТОРГЗІНів за рахунок валютних переказів та з метою запобігання підтримки противника у разі військових дій СРСР із сусідніми країнами, але також через те, що були громадянами УСРР, тобто об'єктом геноциду виступає національна група. В такому контексті історичні події набувають тісного зв'язку із сучасністю, стають актуальні та значимі для школярів.

Результати своїх творчих пошуків з історії Голодомору учні мають можливість представити в рамках Міжнародного міждисциплінарного конкурсу наукових і мистецьких робіт імені Володимира Маняка та Лідії Коваленко та інших конкурсах, що спонукають до поглибленого вивчення теми.

Список використаних джерел та літератури:

1. Holodomor Research and Education Consortium (HREC) (Alberta, Canada). Режим доступу: <https://holodomor.ca/>.
2. The Great Famine Project of The Ukrainian Research Institute at Harvard University. Режим доступу: <http://gis.huri.harvard.edu/historical-atlas/thegreat-famine.html>.
3. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України https://idss.org.ua/golodomor/pdf/Holodomor_press_release_IDSS-28-11-20.pdf
5. Інститут історії НАН України. Режим доступу: <http://history.org.ua/>
6. Каталог виставки «Спротив геноциду». Режим доступу: http://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/sprotiv_genocydu.pdf.

Біднюк В.С.,
здобувач вищої освіти
(м.Київ)

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: РЕАЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються перспективи вступу України до Європейського Союзу та його європейська інтеграція, зокрема в контексті сучасної ситуації з російською військовою інтервенцією. Основні напрямки цих перспектив (політичні, економічні та соціокультурні) розглядаються в статті. Навіть при повномасштабній збройній агресії у 2022 році Україна отримала статус кандидата в ЄС і активно продовжує процеси євроінтеграції. Аналіз політичних перспектив показує вагомість реформ у напрямку наближення до європейських стандартів та визначає ключові напрямки розвитку, такі як правові, інституційні, економічні та соціальні реформи. Економічний аналіз підкреслює можливості сталого розвитку, приваблення іноземних інвестицій та модернізацію економіки.

Проте разом із перевагами, дослідження виявляє ряд викликів та перешкод на шляху до європейської інтеграції, таких як геополітичний контекст, економічні проблеми, соціально-економічні трансформації та потреба у протистоянні збройній агресії та дезінформації. Метою статті є глибокий аналіз ситуації та перспектив вступу України до ЄС, враховуючи всі складнощі та актуальні виклики. Ключові аспекти включають подання Україною заявки на членство в ЄС, отримання статусу кандидата та активні зусилля виконання рекомендацій для руху до членства. Після визнання Європейським Союзом успіхів України та заклику продовжувати реформи, стаття визначає вступ до ЄС як стратегічний елемент для майбутнього країни та бізнесу. Інтегруючи матеріали досліджень перспектив вступу України до ЄС, виявлено, що російська військова інтервенція суттєво активізувала процеси євроінтеграції. Це призвело до зміцнення підтримки українців для вибору європейського шляху розвитку та підтвердило готовність України захищати демократичні

цінності. Активізація діалогу між Україною та країнами-членами ЄС дозволила Україні заручитись підтримкою майже всіх країн Європейського Союзу.

Згідно з результатами круглого столу "Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи", проведеного Центром Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, наразі головною темою обговорень є особливості, проблеми та виклики нового етапу інтеграції України до ЄС як кандидата на вступ, а також майбутні перспективи співпраці між Києвом і Брюсселем.

Зокрема, аналіз наукової літератури дозволив структурувати перспективи вступу за трьома основними напрямками:

1. Політичні перспективи, які включають в себе реформи та наближення до європейських стандартів урядування, підтримку ЄС та участь України в програмах та ініціативах ЄС.

2. Економічні перспективи, які охоплюють розвиток торговельних зв'язків, інвестиції та технологічний розвиток України, а також переваги вільної торгівлі та економічної інтеграції європейського простору.

3. Соціокультурні перспективи, які передбачають зміну менталітету та цінностей, нові можливості для освіти, науки та культури, а також перспективи молодіжної співпраці у сфері науки, спорту та мистецтва.

Дослідження політичних перспектив, зокрема щодо реалізації реформ та наближення до європейських стандартів, виокремлює перспективи на шляху до членства та після його отримання. Текст детально описує широкий спектр реформ, які Україна впроваджує для наближення до європейських стандартів у різних сферах життя. Ці реформи охоплюють правову, інституційну, економічну, адміністративну та соціальну сфери.

Україна виконує значний обсяг робіт для модернізації свого законодавства, підвищення незалежності судової системи, боротьби з корупцією та зміцнення прав людини. Також активно здійснюються інституційні реформи для забезпечення правової держави та боротьби з корупцією, зокрема, через створення незалежних регуляторних органів та підвищення прозорості в управлінні.

В сфері економіки Україна активно працює над створенням конкурентоспроможної ринкової економіки, лібералізацією ринків,

підтримкою підприємництва та захистом інтелектуальної власності. Не менш важливим є спрощення бюрократичних процедур та ефективне управління державним апаратом, що включає розвиток електронного урядування.

У сфері соціального захисту та освіти проводяться реформи, спрямовані на покращення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, розвиток соціального захисту та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

Вступ до Європейського Союзу відкриває перед Україною широкі можливості: залучення іноземних інвестицій, участь у програмах та ініціативах ЄС, покращення умов життя громадян та розвиток інфраструктури.

Євроінтеграція має потенціал значно покращити ситуацію в країні, зміцнити демократію, підняти економіку та посилити співпрацю з країнами-членами ЄС. Хоча вступ до ЄС – тривалий процес, успішна реалізація реформ і наближення до європейських стандартів відкривають шлях для майбутнього членства.

Цілком зрозуміло, що покращення якості життя громадян, створення нових робочих місць та поліпшення освіти та охорони здоров'я є ключовими завданнями для України. Це потребує значних інвестицій та реформ у різних сферах економіки та соціального захисту. Проте, вирішення таких проблем, як корупція та правоохоронна система, є надзвичайно важливими, оскільки вони безпосередньо впливають на довіру громадян до системи та створюють підґрунтя для стійкого економічного зростання.

Спостереження щодо громадської думки в Україні вказують на зміну настроїв на користь вступу до ЄС. Це дуже позитивний сигнал і може відображати довіру громадян до перспектив європейської інтеграції та сподівання на поліпшення у різних сферах життя.

Однак, конфлікт на сході України та окупація Криму є серйозними перешкодами на шляху до вступу до ЄС. Забезпечення безпеки та стабільності у цих регіонах, а також вирішення конфлікту, є невід'ємною частиною процесу євроінтеграції. Без вирішення цих питань Україні буде важко просуватися вперед у цьому напрямі.

Міжнародні відносини також грають важливу роль у процесі євроінтеграції. Підтримка та співпраця з іншими країнами та

міжнародними організаціями може стати вагомою допомогою для України у її шляху до ЄС.

Дана етап охоплює широкий спектр викликів та перешкод, які Україні доведеться подолати на шляху до вступу до Європейського Союзу. Важливо враховувати, що це нелегкий процес, який вимагає від країни значних зусиль та реформ у різних сферах.

Добросусідські відносини, співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями, а також дотримання міжнародних стандартів є ключовими елементами на шляху до євроінтеграції. У той же час, внутрішнє єднання та консолідація суспільства, особливо в умовах різноманітності політичних, етнічних та соціокультурних груп, є важливим завданням для успішного проходження цього шляху.

Протидія дезінформації та забезпечення інформаційної безпеки також стають вирішальними аспектами, оскільки це впливає на стабільність і безпеку країни як у воєнний, так і у повоєнний періоди.

Україна вже показала певний прогрес у виконанні умов Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, що свідчить про певні досягнення у цьому напрямку.

Євроінтеграція дозволить Україні розвиватися як сучасна та конкурентоспроможна країна, проте це вимагатиме послідовності та рішучості у впровадженні необхідних реформ. Важливо забезпечити стабільність, прозорість бізнес-середовища, зміцнити правові та інституційні засади, покращити умови для інвестицій та сприяти розвитку підприємництва.

Однак ключовим завданням наразі залишається відновлення територіальної цілісності держави та перемога над агресором. Це фундаментальна передумова для успішної євроінтеграції України.

Зважаючи на складності та виклики, які стоять перед Україною, важливо продовжувати рухатися у напрямі виконання реформ та зміцнення країни, щоб мати можливість стати повноправним членом європейської спільноти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Спільна заява за підсумками 24-го саміту Україна – ЄС. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського: веб-сайт URL: [https://www.president.gov.ua/news/spilna-](https://www.president.gov.ua/news/spilna)

zayava-za-pidsumkami-24-go-samitu-ukrayina-yes-80765 (дата звернення: 27.04.2023)

2. Могиль В. Європейська інтеграція як перспективний напрям модернізації України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 3 (63). с. 78–81

3. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2021. № 1. с. 119–124, 389

4. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: зб. матеріалів ХІХ наук.-практ. конф. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. с. 151

5. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. Х Міжнар. наук.-практ. конф. / Вінниця. 2022. Ч. 2. с. 264

6. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. 2022. № 1–2 (187–188) с. 132.

7. Полешко А. Європейські перспективи України: наскільки нинішні реформи задовольняють вимоги Єврокомісії. Юрист&Закон. 2023. № 1 (686). URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA016317 (дата звернення: 05.05 2023)]

8. Алектанкіна К. Наближення до ЄС. Огляд реформ за четвертий квартал 2022. Вокс Україна: веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/nablyzhennya-do-yes-oglyad-reform-za-chetvertyj-kvartal-2022> (дата звернення: 05.05 2023)

9. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / за ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. с. 102.

Дацюк О.А.,
протоієрей, кандидат богослов'я,
(м. Хмельницький)

ПОЧАЇВСЬКІ СОБОРИ 1941-1943 РР. ТА УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я У СВІТЛІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація: стаття присвячена історичному аналізу стану Православної Церкви в Україні у часи II Світової війни, діяльності соборів у Почаїві 1941 та 1943 рр. і постаті митрополита Олексія (Грамацького) – очільника Автономної Церкви в Україні в означений період.

Ключові слова: Митрополит Грамацький, УПЦ, УАПЦ, Почаївська лавра, собор, II Світова війна.

The article contains information about Metropolitan Alexy (Hromadsky), whose personality has been of interest to many contemporary historians.

У зв'язку з повномасштабною війною, яку розв'язала РФ проти України, а також у світлі наявних проблем із роз'єднанням в українському православ'ї, сьогодні виникла нагальна потреба переосмислити події історії Православної Церкви на теренах Держави у часи II Світової війни, адже стан Церкви у часи німецької окупації досі залишається малодослідженою сторінкою в історії українського православ'я. Через наявність історичних паралелей, вивчаючи події означеного періоду, ми маємо можливість не лише їх критично переосмислити, але і визначити вектори вирішення сучасних гострих питань, що турбують Церкву.

Оскільки вчене зібрання відбувається у Почаївській Лаврі, темою статті є діяльність ієрархів Церкви, ченців та вірних, яка була безпосередньо пов'язана із монастирем, котрий в усі часи мав єдину мету – нести подвиг молитви, сприяти спасінню душ та вести народ до Бога.

Перш, ніж приступити до розкриття заявленої теми, слід зазначити, що викладені матеріали мають полемічний характер і

неоднаково оцінюються різними істориками. Дана тема досліджувалася раніше І. Власовським, В. Борщевичем, А. Смірновим, прот. Петром Влодеком, В. Гордієнко, митрополитом Дмитром (Рудюком), А. Вишиванюком та іншими істориками-науковцями.

Окреслюючи історичну канву тих подій, слід зазначити, що перед початком війни, 1 вересня 1939 року, уряд Німеччини увійшов у союз з комуністичним урядом СРСР. Це розв'язувало руки Гітлеру для військових дій на Заході, а комуністи розраховували на обезсилення у затяжній війні як Німеччини, так і Англії та Франції, що дозволило б поширення комунізму у Європі і ствердженні Москви як найбільшої сили на континенті. Відповідно до секретного доповнення до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом (Договір про дружбу та кордони між СРСР та Німеччиною від 28 вересня 1939 року), територія Польщі тоді була поділена між Третім Рейхом та СРСР. Вона розмежовувала області компактного проживання поляків, українців та білорусів. Території на схід від річок Західний Буг і Сян були приєднані до Української і Білоруської РСР. Таким чином, Західна Україна, без Холмщини та Підляшшя, і Західна Білорусія, що були під Польщею, були віддані Гітлером СРСР. Тоді Волинська, Поліська, Гродненська і Віленська єпархії опинилися під радянською владою. Окупація німецькою армією усієї території України після початку війни між Німеччиною і СРСР (22 червня 1941 року) зумовила зміни і у житті Православної Церкви, яке у часи II Світової війни можна розглядати лише на тлі зміни політичної влади на українських землях.

Тут важливо зазначити, що через радянську окупацію Західної України у 1939-му році, частина парафій, що належали до юрисдикції Польської Православної Церкви, опинилася у межах СРСР (що унеможливило опіки над ними Першоєрарха ППЦ Митрополита Діонісія (Валединського), яка відновилася після німецької окупації території Західної України (відповідно до листа останнього від 11 серпня 1941 р.) [5; 204], проте не над всіма парафіями, багато з яких перейшли під юрисдикцію Московського Патріархату.

Після приєднання нових територій до СРСР, від архієреїв колишньої ППЦ вимагалось подати в Московську Патріархію прохання про прийняття і декларацію про зречення від автокефалії Польської Православної Церкви.

25 червня 1940 року архієпископ Олексій (Громадський), до того належачи до Польської Автокефальної Православної Церкви, підписав «Декларацію про підпорядкування МП» (перед чим довго вагався) та був прийнятий у юрисдикцію Московського Патріархату й залишений керувати Волинською єпархією, а Луцький вікарний єпископ Полікарп (Сікорський) став іменуватися «вікарієм Володимир-Волинським».

«У лютому 1941 року для Львівської кафедри було висвячено на єпископа Почаївського архімандрита Пантелеймона. Хіротонія його відбулася у Москві. На неї приїхали 12 архієреїв із Західної України, Білорусії, Буковини, Литви, Латвії, Естонії. Цим вони засвідчили своє єднання з місцеблюстителем Сергієм. Не поїхали і не підписали Декларацію про підпорядкування МП тільки архієпископ Пінський Олександр (Іноземцев) та єпископ Полікарп (Сікорський), хоча владика Полікарп опісля співслужив з митрополитом Миколаєм (Ярушевичем). Останній, мабуть, і встановив з Полікарпом молитовне єднання» [6; 95-96] – як зазначає прот. Петро Влодек. У травні 1941 року архієпископ Олександр був звільнений за штат, а архієпископ Олексій в ніч на 22 червня заарештований НКВС. Як пише А. Вишиванюк, «...органи радянської влади не могли не відреагувати на довгий супротив архієпископа Олексія приєднанню до Московської патріархії» [4; 78]. Зморений, обірваний та голодний він впавав знесиленний під час етапу і був залишений конвоєм, коли перед приходом гітлерівців в'язнів Тернопільської тюрми, серед яких був і владика, гнали на схід. Так йому владосся врятуватись. Віруючі знайшли його, спасли від смерті й допомогли повернутися у Кременець.

Після 22 червня 1941 року ентузіазм охопив народ Західної України можливістю створення у Львові Українського уряду. Щоб почати будувати незалежну Україну, населення західних областей сподівалося тоді від німецьких окупантів визволення від радянської влади, яка розстріляла у в'язницях тисячі жертв. Церква не стояла осторонь процесів державотворення, підтримуючи народ, що організовував тоді місцеві Національні комітети, котрі брали владу у свої руки на Волині і Західній Україні та організовували «Свята Державності», у яких духовенство брало активну участь, зокрема, відправляючи панахиди за спочилими жертвами радянських репресій.

«Архіпастирські послання того часу, - пише І. Власовський, - служать документами історичними про пережите піднесення, викликане збудженою вірою у відродження української Державності...» [5; 200].

Як пише А. Смірнов, «...ейфорія перших місяців німецької окупації активізувала національно-церковні процеси; в середовищі української інтелігенції виник потяг до створення УАПЦ, яка була б цілковито незалежна від будь-якого закордонного релігійного центру...» [17; 147-148].

Проте, піднесення тривало недовго, бо німецька адміністрація дуже скоро наклала руку на життя звільнених від радянської влади територій: все що почало організовуватись самостійними українськими установами було захоплене німецькою адміністрацією, не виключаючи шкіл і церковного життя.

У той час, як пише проф. А. Смірнов: «Під впливом уенерівських діячів у Варшаві митрополит Діонісій змушений був ухвалити доволі радикальне рішення, яке значно ускладнило міжправославні відносини на Волині. 11 серпня 1941 р., коли німецькі війська вже зайняли волинські землі, він надіслав декрет владикам Олексію, Полікарпу і Олександрю, в якому констатував відновлення канонічного зв'язку із ними, пропонував скликати архієрейський Собор у Кременці або Почаєві для впорядкування церковного життя і розпорядився знову розділити Волинську єпархію на дві частини: Кременецьку – під управлінням архієпископа Олексія Громадського, та Луцьку – на чолі з владикою Полікарпом Сікорським ...» [18; 61].

Група духовенства на чолі з архієпископом Олексієм не визнала претензії митрополита Діонісія. Так, 18 серпня 1941 року архієпископ Олексій (Громадський) скликав у Почаївській лаврі «Обласний собор єпископів Православної Церкви на Україні», справою якого було «...встановлення канонічного положення в даному часі Православної Церкви в Україні», тобто «упорядкування церковного життя» [5; 203]. Собор єпископів працював у складі: голови – архієпископа Олексія; та членів собору: архієпископа Симона (Івановського) і єпископа Пантелеймона (Рудика) та секретаря собору єпископа Веніаміна (Новицького). На зібрання не прибули вікарії Волинської єпархії Полікарп Сікорський і Антоній Марценко. Останній пізніше погодився з рішеннями соборян. Архієпископ Полікарп виправдовував свою відсутність складністю і небезпекою

комунікації, але насправді він, визнаючи юрисдикцію митрополита Діонісія, мав інше бачення перспектив розвитку церковної ситуації.

У своїх рішеннях Почаївський Собор констатував, що оскільки всі архієреї Західної України підписалися свого часу про підпорядкування Московській Патріархії, то окремі владики і навіть собор єпископів області не можуть утворити автокефалії самочинно. Тому до вирішення цієї справи на Помісному Соборі УПЦ ця Церква повинна залишатися підпорядкованою Московській Патріархії. «Таким чином, - говорить проф. Смірнов, - олексіївці вирішили будувати свою діяльність на засадах автономії, санкціонованої ще патріархом Тихоном і Всеросійським Помісним Собором Російської Православної Церкви (РПЦ) у 1918 р. Відповідно до рішення цього Собору лише обрання правлячого митрополита Київського й Галицького мало дістати схвалення патріарха Московського. У всьому ж іншому Православна Церква в Україні діставала повну самостійність» [18; 63].

Як стверджує Вишиванюк, «...український православний єпископат допускав можливим існування Православної Церкви в Україні у формах автокефалії, але до скликання Помісного собору вважав за доречне залишатися у юрисдикції Московського Патріархату». Підтверджує цю думку і лист митрополита Олексія (Громадського) до Полікарпа (Сікорського): «Я поставив собі, разом із братами єпископами, мету – незалежність нашої Української Церкви при автокефалії якої лише і є можливим відродження і розвиток цієї Церкви. Але незалежність канонічну і законну... Обов'язковість канонічного облаштування є аксіомою і передумовою міцного буття церковної автокефалії. Ми безсилі перед церковною дійсністю. Ми не винні у тому, що опинилися у 1940 році в юрисдикції Московської Патріархії, але маємо виходити з цієї дійсності, щоб наша автокефалія була канонічною та законною... І громадянська влада знає про те, що наш Собор (25.08.1941 р.) твердо став на шлях автокефалії, тобто незалежно не від кого керує справами Української Православної Церкви до тієї пори, коли усі автокефальні Церкви, а разом із ними і Московська Церква, дадуть своє благословення на автокефальне існування нашої Церкви канонічним шляхом...» [4; 82].

Слід зазначити, що у храмах, які знаходилися у юрисдикції Автономної Церкви, «...за богослужіннями поминали лише

митрополита Олексія, а місцеблюстителя митрополита Сергія поминав тільки сам митрополит Олексій...» [14; 213].

Так, відповідно до постанов Собору у Почаєві, статус Української Церкви визначався «... в канонічній залежності від Церкви Російської» [5; 204], що було зумовлено небезпекою опинитися у стані анархії. Окрім того, Собор прийняв і такі рішення: «...привернути Українській Церкві права автономії і автономного правління; надати старішому з ієрархів в Україні, архієпископу Олексію (Громадському – О. Д.) права обласного митрополита; рахувати Екзархат в Західній Україні таким, що припинив своє існування, а екзарха – митрополита Миколая (Ярушевича – О. Д.), що покинув свій екзархат... таким, що втратив свої вповноваження як по екзархаті, так і по Волинській єпархії та Почаївській лаврі...» [5; 204]. Єпископ Полікарп і архієпископ Олександр не визнали цих ухвал Собору.

Звісно, такі рішення у полі автономного статусу Церкви були неправомірними, оскільки єпископи – делегати Собору, за І. Власовським, «... не мали права скасовувати екзархат не ними встановлений і звільняти екзарха не ними призначеного» [5; 204], але, таким чином, Собор єпископів у Почаєві став у певну опозицію до Московської Патріархії: з однієї сторони визнавши автономний статус у залежності від МП, але з іншої – прийнявши рішення, які виходили за межі його повноважень. Тому, «...по суті, почаївські рішення, не були визнані ні Варшавою, ні Москвою...» [18; 63] - як зазначає проф. А. Смірнов.

«На думку канадського історика Олега Геруса, владика Олексій розглядав свій юрисдикційний зв'язок з Москвою як необхідну тактичну формальність, задля того, щоб уникнути звинувачень у неканонічності. Вибір Громадського обласним митрополитом означав започаткування руху до церковної автокефалії...» [18; 63].

Окрім іншого, прагнучи нейтралізувати опозиційного єпископа Полікарпа, Собор призначив його на вакантну Подільську кафедру з титулом «єпископа Кам'янець-Подільського і Брацлавського».

Професор А. Смірнов пише: «...як свідчать документи серпневого Собору, спочатку він мав на меті впорядкувати церковне

життя Волинської єпархії у дореволюційних кордонах, однак під час проведення нарад було прийнято чимало рішень, які стосувалися загальноукраїнських питань. Зокрема, довелося призначити архієреїв на Київську, Херсонську і Подільську кафедри. Таким чином, після початку німецько-радянської війни більшість православного єпископату України прийняла рішення залишитися в складі Московського Патріархату, але на правах автономії. З огляду на складність комунікації з РПЦ цей канонічний зв'язок був лише формальним. Є підстави стверджувати, що Автономна Церква використала його як номінальне прикриття і жодних офіційних контактів у період окупації Московською Патріархією не мала. Владика Олексій Громадський шукав канонічний шлях усамостійнення УПЦ, однак рішення Почаївського Собору поклали початок інституційного розколу усередині українського православ'я в роки війни [18 ; 65].

Більш пізні листи митрополита Діонісія до митрополита Олексія (наприклад від 20.01.1943 р.) показують його невдоволення з цього приводу «...падінням дисципліни та безладом у церковному житті України через відхід від свого Кіріярха...». Проте, митрополит Олексій виправдовує таку ситуацію тим, що «змінилися обставини, які вимагають для нашої церкви інших шляхів...» [5; 213].

Слід зазначити, що митрополит Олексій з падінням Польщі перестав визнавати автокефалію ППЦ, проти чого митрополит Діонісій зауважував, що «немає жодного церковно-канонічного акту, силою якого частина нашої св. Автокефальної Православної Церкви мала б бути прилучена до іншого церковного організму чи іншої церковної юрисдикції...». Пізніше, а саме 24.12.1941 р., митрополит Діонісій призначає єпископа Луцького Полікарпа «Тимчасовим адміністратором Православної Автокефальної Церкви на звільнених землях України на просьбу української громади...» [5; 206-214].

За твердженням проф. Андрія Смірнова, виникнення УАПЦ у 1942 році було пов'язане саме із декретом митрополита Діонісія (Валедінського) від 24 грудня 1941 р. Під час архівних пошуків у Варшаві, згаданому науковцю вдалося віднайти копію листа владика Діонісія до архієпископа Полікарпа, у якому повідомлялось наступне: «На просьбу православних Церковних Рад Волині від 14 грудня ц. р., я постановив утворити Тимчасову Адміністрацію нашої Св.

Автокефальної Православної Церкви на визволених українських землях. Тимчасовим Адміністратором призначаю Ваше Високопреосвященство і прошу Вас співпрацювати з Високопреосвященнішим Архієпископом Олександром. Про всі Ваші проекти й розпорядження прошу негайно мене сповіщати для надання їм остаточної канонічної санкції” [17; 148]. Цей лист був прямою реакцією митрополита Діонісія на постанови Почаївського собору 13.12.1941 р. (інша назва якого була – “Нарада представників церковних рад Волині”).

«Із авторитетних свідчень Ю. Мулика-Луцика, котрий був свідком подій, пов’язаних із встановленням Адміністрації, - пише А. Смірнов, - та виявлених останніми роками архівних документів стає зрозумілим, що проблеми українського православ’я надзвичайно турбували діячів Української народної республіки (УНР) на чолі з А. Лівіцьким, які у Варшаві мали великий вплив на митрополита Діонісія. Вони уважно стежили за всіма подіями православного церковного життя на теренах рейхскомісаріату “Україна” і, знаючи, що Діонісію заборонено втручатися в церковні справи поза Генерал-губернаторством, доклали чимало зусиль для того, щоб дістати у Берліні дозвіл ввести у його юрисдикцію православні громади з українських земель» [17; 148-149].

Так, після затвердження єпископа Полікарпа (Сікорського) на посаду адміністратора «Православної Автокефальної Церкви на звільнених землях України», бере свій початок існування Української Автокефальної Православної Церкви у 1942 році. В українській церковній історіографії на означення цієї еклезіальної структури утвердився термін “УАПЦ формації 1942 р.”. Свій канонічний статус юрисдикція архієпископа Полікарпа базує на зв’язку з митрополитом Діонісієм — першоієрархом помісної церкви визнаної всіма Православними Церквами (окрім РПЦ). До слова, 100-річчя своєї автокефалії Польська Православна Церква планує святкувати у 2024-му році.

При цьому, владики з ієрархії УАПЦ розуміли вразливість статусу УАПЦ, яка потребувала визнання Вселенського православ’я. Щодо канонічності такого шляху автокефалії УАПЦ, то «...ще наприкінці грудня 1941 р. владика Палладій заявив, що у зв’язку із відсутністю української державності, Фанар не наважиться надати

автокефалію УПЦ. Допомогти у цьому питанні зможе тільки владика Діонісій, проголосивши себе митрополитом Київським і всієї України... У свою чергу, митрополит Варшавський повідомляв, що Константинопольський патріархат з великим зацікавленням спостерігає за подіями в церковному житті України і підтримує “церковно-канонічну лінію” Діонісія. Останній наполягав на тому, що автокефалія має здобуватись тільки канонічним шляхом на основі патріаршого і синодальноканонічного Томосу Вселенської патріархії 1924 р., але не запропонував жодної моделі конституювання помісності Української церкви, чекаючи на завершення війни...» [17; 151].

Священноначалля у Москві тоді утрималось від суджень про діяльність Почаївського Собору і юридично зберегло титул «екзарха всієї України» за митрополитом Миколаєм (Ярушевичем). Проте сам митрополит Миколай з того часу підписувався «колишнім екзархом Патріархії у Західних областях України» [20; 281], даючи так зрозуміти про особисте визнання цього титулу за митрополитом Олексієм, який за думкою дослідників, взяв тоді твердий курс на автокефалію Української Церкви, що підтверджується відкритим листом митрополита Олексія (датованого квітнем 1942 р.), де він запевняв, що разом із іншими єпископами «став на шлях автокефалії Православної Церкви в Україні, але такої, на яку дадуть благословення всі автокефальні Православні Церкви...» [5; 219].

«Люблячи свою Церкву і народ, необхідно потурбуватися про такі шляхи, котрі дозволили б мати нашому народові законну і канонічну автокефалію... якби існувала автокефалія Варшавська, то я б також, як і раніше, відстоював би її незалежність від Москви...» [4; 74] – писав митрополит Олексій у відкритому листі до єпископа Полікарпа, трактуючи автокефалію ППЦ («Варшавську автокефалію») 1924 року як шлях до української автокефалії, але з причини зречення митрополитом Діонісієм у другій половині грудня 1939 року своїх обов'язків та передачі ним Варшавсько-Холмської єпархії єпископу Берлінському Серафіму (Ляде), Автокефальна Польська Церква тоді тимчасово припинила свої існування, як втратили можливість і єпископи з приєднаних до СРСР територій належати до її юрисдикції.

Щире прагнення митрополита Олексія до незалежності Української Церкви слідує із того, що він всіляко сприяв українізації

Церкви, перебуваючи ще на Волинській кафедрі. Відомо, що ще у 1931 році митрополит Олексій разом з митрополитом Діонісієм благословили створення «Спільки імені Митрополита Петра Могили» для здійснення українізації Церкви в українських областях Польщі, завдяки чому українські націоналісти бачили у владі Олексії свого однодумця та навіть добилися його переведення на Волинську єпархію, що і сталося 15 квітня 1934 року. На Волині він наказав проповідувати, навчати молодь і вести роботу з населенням виключно українською мовою; українською велося й усе діловодство Консисторії та видавався вісник «Церква і народ».

Повертаючись до подій II Світової війни, слід об'єктивно зазначити, що розкол між Автономною і Автокефальною Церквами в Україні був тоді вигідний німецькій владі, котра всіляко намагалася його розпалити, підтримуючи то одну то іншу сторону конфлікту, аби тільки не допустити об'єднання православних у єдину Церкву, що, усупереч їх старанням, пізніше таки відбулося, хоч і не було втіленим остаточно.

Непорозуміння між Церквами у часи II Світової війни, пов'язане із підпорядкуванням Московській Патріархії частини парафій в анексованій Польщі, нагадує і сьогодишню непросту ситуацію із підпорядкуванням Московському Патріархату парафій Української Православної Церкви, на тимчасово окупованих територіях: в Криму, а також у Донецькій, Луганській, Херсонській областях.

Повертаючись до ухвал Почаївського Собору 18.08.1941 р., слід зазначити, що Поліська єпархія на чолі з архієпископом Олександром, який не прийняв рішень Собору, залишилась із відступом радянської влади під юрисдикцією митрополита Діонісія. Не підтримали рішень собору і представники деяких парафій Рівненщини, залишились під керівництвом архієп. Полікарпа (Сікорського). При цьому, як зазначає Іван Власовський, «По парафіях в керуванні архієп. Полікарпа поминали, крім нього, і митрополита Діонісія, як і на Поліссі...» [5; 209].

Продовжуючи дослідження, потрібно згадати, що на поч. грудня 1941 року митрополит Олексій зустрівся у м. Холмі з архієпископом Холмсько-Підляським Іларіоном (Огієнко), маючи переговори про ймовірне його призначення на Київську кафедру. Цей

факт був засвідчений у постанові Обласного Собору Єпископів у Почаєві (25.11.1941 р.) та позитивно оцінений його учасниками у світлі проукраїнської позиції митрополита Іларіона, відомого усій громаді церковного ієрарха і вченого. Цей собор, також, затвердив митрополита Олексія (Громадського) Екзархом всієї України.

Проте, як пише проф. Смірнов, «... висунути на київську митрополічу кафедру кандидатуру архієпископа Іларіона (Огієнка), якого підтримували холмські церковні організації, Київська церковна рада й навіть митрополит А. Шептицький...» не вдалося, бо «...окупанти, згідно з директивами своїх керівників про недопущення утворення єдиної церкви, не дозволили Іларіону (як і решті ієрархів) переїжджати з Генерал-губернаторства до України...» [17; 149]. Ця думка підтверджується у доповідній записці відділу культурної політики Міністерства східних територій райхсміністру А. Розенбергу про Автономну і Автокефальну церкви і про перспективи церковної політики у райхскомісаріаті «Україна» (20.04.1943 р. Берлін): «Спроба архієпископа Олексія ліквідувати розкол шляхом обрання Київським митрополитом українського вченого Огієнка — теперішнього архієпископа Холмського і Підляського Іларіона, потерпіла невдачу через позиції германських відомств; Іларіону дали зрозуміти, що йому нічого робити в Україні...» [3; 626-627].

У 1942 році між автономною та автокефальною церквами в Україні продовжувалася постійна боротьба. Так, 1 червня 1942 року митрополит Олексій дорікав у листі архієпископу Полікарпу щодо висвячення єпископів і дияконів «римо-католицьким способом – по кілька...» та називаючи таку практику «беззаконною». Аналогічні відносини між двома гілками українського Православ'я були і на Сході. Основні звинувачення з боку «автономістів» були у «безблагодатності ієрархії» УАПЦ, яку поставив Собор 1921 року при митрополиті Липківському, а також у молитовному спілкуванні із «ізверженими самосвятами-липківцями». Архієпископ Полікарп відповідав на такі звинувачення здивуванням щодо того, як до Автономної Церкви приймаються «живоцерковники» і католицькі священники у «сущому сані» і чому священники УАПЦ повинні приймати повторне рукоположення (послання від 1 липня 1942 р.) [5; 218-224].

Слід зазначити, що німецька окупаційна влада у Києві неприхильно поставилася до УАПЦ, заклавши 11 лютого 1942 року Українську Церковну Раду, а також відмовивши в аудієнції єпископам Никанору і Ігорю з Генерал-комісаром Київської області. Проте, за свідченням І. Власовського, на Волині Райхскомісаріат офіційно заявив на конференції в церковних справах 04.05.1942 р., що «Влада не входить в суперечки канонічного характеру поміж церквами, не підтримує осіб ні однієї, ні другої; приналежність до тієї чи іншої з них залежить від бажання і свободної волі громад... Одначе волевиявлення громади має проходити культурно, без ексцесів...» [5; 221].

Далі зауважимо, що УАПЦ на соборі 9-17 травня 1942 року у Києві офіційно засудила рішення Почаївського собору 18 серпня 1941 року, «...аж поки його учасники не повернуться до свого канонічного митрополита (Діонісія – О. Д.)» [5; 222].

У період цього собору УАПЦ, в нижньому Андріївському соборі м. Києва, було висвячено на єпископів шість нових кандидатів. Пізніше, до 13 вересня 1942 р. єпископат УАПЦ збільшився ще на чотири новорукоположених ієрархи. Але, «у вересні 1942 року адміністрацією УАПЦ було одержано розпорядження з Райхскомісаріату про припинення дальших єпископських хиротоній... Таке ж розпорядження отримав і митрополит Олексій...» [5 ; 230].

Таким чином, у 1942 році між церквами в Україні були досить напружені взаємини: представники УАПЦ називали «автономістів» «прихильниками Москви», а останні відповідали їм «розкольниками», «неканонічними» і «самосвятами»: «...автокефалісти докоряють автономістів в московському впливі, і навпаки, автономісти називають автокефалістів «самосвятами...» (Доповідна записка відділу культурної політики Міністерства східних територій рейхсміністру А. Розенбергу про Автономну і автокефальну церкви і про перспективи церковної політики в райхскомісаріаті «Україна». 20.04.1943 р. Берлін) [3; 626].

Надалі боротьба між юрисдикціями загострювалася, у неї втягувалися світські діячі та політики. Тут слід зазначити, що 80 років тому, нажаль, риторика взаємних звинувачень двох церковних юрисдикцій в Україні була досить подібною до сучасних.

Водночас, щодо звинувачень у зв'язках з Москвою, сам митрополит Олексій писав архієпископу Полікарпу: «Представники нашої громадськості не раз говорили мені, що за час мого перебування на Волині національна свідомість значно піднеслася... як можна називати мене «клятим москалем і ворогом українського народу», коли я зумів без усілякого шуму... підняти національну свідомість в умовах національного режиму у Польщі...» [4; 86].

Слід звернути увагу, що при німецькій окупації відкриття храмів зумовило велику потребу парафій в антими́нсах. Так, цікавим є факт, який приводить І. Власовський, що для УАПЦ у Дніпропетровську Патріарх Румунський передав тоді 30 антими́нсів [5 ; 233]. Означене дає привід вважати, що Румунська Церква у той час мала спілкування з УАПЦ та допомагала їй у нагальних потребах.

Проте, люди віруючі, маючи негативні спогади про боротьбу між церквами у 20-х роках, були засмучені тим, що церковне відродження в Україні прийшло знову разом із боротьбою між Автокефальною та Автономною Церквами. Так, обговорення і вирішення питання можливого припинення церковного розколу в Україні було тоді знову на часі.

У листі до архієпископа Полікарпа від 29 червня 1942 року, текст якого приводить Іван Власовський, митрополит Олексій писав: «Коли властивість українця сварка і незгода, то обі сторони витримали вже іспит на «українця» і вже пора прикоротити поділ на українців і москалів. Цих останніх вже немає, бо всі вміємо сваритися, а тому треба показати, що ми вміємо і в згоді жити. Я пропоную десь зібратися на спільну нараду, по три, скажемо, з кожної сторони. На тій нараді усе можна обговорити і дійти до якогось ладу. Йдучи на цю нараду, не треба думати про підпорядкування одному другому: коли треба буде, можна зректись того, що нині маємо, аби тільки для Св. Церкви користь була...» [5; 233].

Таким чином, очільники і деякі єпископи обидвох гілок українського Православ'я на той час були готові до діалогу, що закінчилося підписанням історичного документу: «Акту поєднання», що сталося 8 жовтня 1942 року на Соборі у Почаївській Лаврі. Документ було підписано митрополитом Волинським і Житомирським Олексієм (Громадським) з однієї сторони і

архієпископом Чигиринським Ніканором (Абрамовичем) і єпископом Переяславським Мстиславом (Скрипником) з іншої.

Акт містив наступні пункти: «Взявши під увагу, що існуюче поділення Православної Церкви в Україні на два напрямки фатально відбивається на житті Церкви та українського народу... ухвалили прикоротити церковне роз'єднання на наступних засадах:

- Визнаємо, що Українська Автокефальна Православна Церква вже існує.

- УАПЦ має єднання з усіма Православними Церквами через Блаженішого Митрополита Діонісія, що до Українського Помісного собору являється Місцеблюстителем Київського Митрополічного Престолу.

- Вищим органом управління УАПЦ до Всеукраїнського Помісного Собору являється Священний Собор Єпископів України, який керує... через Священний Синод.

- Священний Синод складається з п'яти старших єпископів України: Високопреосвященного Олександра, митрополита Пінського і Поліського, Високопреосвященного Олексія, митрополита Волинського і Житомирського, Високопреосвященного митрополита Полікарпа, архієпископа Луцького і Ковельського, Високопреосвященного Симона, єпископа Чернігівського і Ніжинського і Високопреосвященного Ніканора, архієпископа Чигиринського...

- Усі різниці канонічного характеру, що спричинилися до роз'єднання, нами розглянуті і більше не існують.

- Копія цього акту розсилається негайно усім єпископам об'єднаної УАПЦ... з наказом негайного оголошення цього Акту по всіх церквах України і наказом негайно прикоротити молитовне роз'єднання... по всіх церквах України відслужити вдячний молебень Господеві за дар взаємного розуміння є об'єднання...» [5 ; 242-243].

Після підписання цього Акту, за словами І. Власовського, «митрополит Олексій перехрестився, заплакав і сказав, що з його душі спав тяжкий тягар...» [5 ; 243], а потім запросив владик до Успенського собору Почаївської Лаври, де наказав припинити відправу вечірні, усі архієреї приклонилися до престолу, іконі Почаївської Божої Матері, а потім і до стопи. Так ієрархи увійшли у

молитовне єднання, свідчачи і про об'єднання церковного розколу в Україні у єдину Православну Церкву.

Проте, Акт не дістав загальної підтримки в Автономній Церкві, а також негативно був оцінений німецькою адміністрацією. Більше того, Синод Автономної Церкви в особі архієпископа Симона, єпископа Пантелеймона і єпископа Веніаміна подали митрополиту Олексію Меморандум, у якому було висловлене обурення тим, що «митр. Олексій, підписавши «акт», увійшов тим в об'єднання з липківцями...» [5; 244] і вимога зняти свій підпис під «Актом поєднання», про що сповістити паству окремою грамотою. «Ми переконані, що більшість єпископів України не схвалить цей акт...» [20; 284] – писали протестуючі єпископи Митрополиту Олексію, якому також було запропоновано зложити з себе повноваження екзарха всієї України.

Після такої реакції, яка була частково зумовлена і негативним відношенням до об'єднання Церков німецької влади, митрополит Олексій вже 12 жовтня 1942 року розіслав до своїх єпископів копію Акту для зауважень і поправок, назвавши роботу Собору лише працею комісії, яка склала тільки проект умов об'єднання двох Церков, що вимагає корекції і погодження з усім єпископатом. Проте, сам митрополит Олексій, як і більшість єпископів Автономної Церкви, був за об'єднання (проти висловлювалися, зокрема, єпископи Пантелеймон (Рудик), Леонтій, Іоанн (Лавриненко)).

Німецька влада теж не схвалювала об'єднання Церков в Україні. Як про це пише Володимир Борщевич: «Еріх Кох був проти створення єдиної Української Православної Церкви. Тому працівник Райхкомісаріату Пальцо в розмові з митрополитом Олексієм заявив, що німецька влада не проти об'єднання, але воно має відбутися за згоди влади та усіх єпископів Автономної церкви...» [2 ; 817].

Вже 27 листопада 1942 року митрополит Олексій мав доклад німецькій владі у Райхкомісаріаті, про що писав у листі до своїх єпископів 15 грудня 1942 р.: «...Мною був доложений зміст відповідей усіх наших Преосвящених на відомий акт 8.X ц. р., а також підкреслено майже загальне бажання нашого єпископату вирішити поєднавчу справу на Соборі Єпископів Екзархату. В дальшій розмові виявилось, що Собор Єпископів Екзархату не може відбутися до скінчення війни... Таким чином канонічне рішення та

оформлення справи об'єднання припиняється до скінчення війни, а акт 8.Х ц. р. завішується до розглядання його на першому після війни Соборі... Треба думати, що Господь дає час, щоб достойно підготувати велику ідею церковного поєднання» [5; 246].

Водночас, зі згаданого доклада ми маємо свідчення, що митрополит Олексій не мав сумніву, що «...більшість підлеглих єпископів не ухвалить об'єднання і відкинуть його» [5; 247]. Так і сталося, як було зазначено у докладі, що й мало передбачуваний результат. Як зазначає архієпископ Дмитро Рудюк: «...під тиском німецької влади і через те, що деякі єпископи, священники і діячі Автономної Церкви у складі Московського Патріархату відмовилися підтримати свого главу, то архієпископ Олексій відкликав свій підпис під актом про об'єднання 15 грудня 1942 року» [16; 29].

Дослідники історичних першоджерел періоду II Світової війни, на прикладі статей у католицькій пресі, також пишуть про неможливість єднання Церков, яка виходила з позиції німецької влади. «Маємо свідоцтво, - свідчить М. Муха, - як покійний Митрополит Полікарп поставився до розколу, що при сприянні німецької влади, стався у Православній Церкві, поділивши її на Церкву Автономну, з Митрополитом Олексієм на чолі, що продовжував визнавати над собою зверхність Московської Патріархії – і Церкву Православну (УАПЦ – О. Д.), під зверхністю Митрополита Полікарпа. Покійний Кіріярх йшов на всілякі жертви, щоб спинити розбиття Церкви... і вернути єдність Церкві, хоч така єдність не була на руку німцям...» [12; 89-90].

Такою була історія невдалого церковного об'єднання у 1942 році, яке унеможливили багато факторів, у тому рахунку й втручання в процес та духовне життя Церкви окупаційної німецької адміністрації в Україні.

Як пише прот. Петро Влодек, «...Німецька влада швидко реорганізувала все церковне управління на зайнятих територіях, утворивши п'ять автономних і п'ять автокефальних округів, за числом генералкомісаріатів. Цей крок був грубим антиканонічним втручанням німецької адміністрації в управління Церквою... Церковний розкол набрав сили. Боротьба між автономістами та автокефалістами знову загострилася. Це принесло багато жертв... в одних місцях переважали віруючі, які стояли на боці автономістів, в

інших же місцях переважали автокефалісти, іноді населення ділилося порівну. Часто богослужіння відправляли щонеділі по черзі... Траплялися і сварки, але насильницьких захватів храмів майже не було...» [6; 98-99].

Тож, дедалі німецька влада продовжувала більш агресивно втручатися у церковні справи, заборонивши митрополитам Олексію і Полікарпу керувати Церквою поза межами своїх єпархій та обмеживши їх повноваження територією генералкомісаріату Волинь-Поділля. Також було заборонено збирати Собори єпископів. Паралельно інші єпископи не повинні були виконувати вказівки обох митрополитів. Дійшло до того, що церковні титули такі як «архієпископ» або «митрополит» міг присвоїти теж лише Генералкомісар, рівно як і займатися кадровими перестановками у єпархіях.

За свідченнями окупаційної преси (газета «Український голос»), 31 травня 1942 року у м. Рівне відбулася «Конференція у церковних справах» на якій німецька влада офіційно декларувала «невтручання у церковні справи», але, водночас, закріпляла за собою прийняття усіх рішень щодо питань, стосовно священників... Окрім того, окупаційна влада формально закликала до міжконфесійного миру, не заперечувала проти відкриття семінарій обох церков, але забороняла викладати релігію у світських школах, рівно як і церквам вмішуватися у політичні справи [10].

Щодо об'єднання церков, то німецька влада твердо заявила, що зробить цю справу самостійно по закінченні війни, а до того не визнає ніяких рішень, що йдуть з ініціативи церковної ієрархії. Це пояснює і той факт, що відомостей про об'єднаний собор та «Акт примирення», підписаний у Почаєві немає в окупаційній пресі.

Не підтримуючи об'єднання, німці, водночас, звинувачували у цьому більшовиків, що видно з записки Міністерства східних територій про помилки в церковній політиці керівництва райхскомісаріату «Україна» (Берлін, 20 жовтня 1942 р.): «Об'єднання обох одна з одною ворогуючих, але у релігійно-конфесійному відношенні цілком однакових церков, - говориться у Записці, - було б для більшовиків дуже небажаним, бо так ними б була втрачена можливість впливу на українській землі. Тому вони намагаються будь-яким чином підтримувати Автономну Церкву, яка знаходиться у

духовній залежності від Московського православного Патріарха Сергія – самого бранця кремлівської влади...» [3 ; 616].

Як пише І. Власовський, «... замість поєднання в Україні в одну Автокефальну Церкву двох Церков..., гітлерівська німецька влада утворила по числу генералкомісаріатів – Волинь-Подільський, Житомирський, Київський, Дніпропетровський і Миколаївський – п'ять «автономних» генералкомісаріатських церков, на чолі яких в адмініструванні поставлені були німецькі генералкомісари, порядок, нечуваний навіть за цезарепапізму, Петром I від німців-протестантів перейнятому, в РПЦ, де губернатори (не чужовірці, як генералкомісари) не стояли над єпархіальними архієреями і не відали висвятою єпископів та призначенням священників...» [5; 253]. Таким чином, німці декларували одне, а робили зовсім інше. Водночас, політичну ситуацію з небажанням Московської Патріархії об'єднання церков в Україні у єдину помісну Церкву у роки II Світової війни, що підтримувалося радянською владою, важко не порівняти із сучасними реаліями, коли Московська Патріархія підтримує агресивну політику Російської Федерації та війну проти України, не лише всіляко перешкоджаючи бажаному для українців об'єднанню українських Церков, але й навіть початку діалогу між ними.

«Брутальне порушення прав Православної Церкви і наруга над св. її канонами в підпорядкуванні єпископів і духовенства генералкомісарам... втручання до справ богослужбових, роздмухування пристрастей в церковному житті, підтримування церковного розколу і недопущення до церковного поєднання... брутальне обходження зі священниками, переслідування, арешти, тримання по тюрмах і розстріли духовенства, - все це мала Православна Церква від німецької адміністрації в час окупації німцями України» - зазначає Іван Власовський [5 ; 269]. Така історична дійсність зумовлює важке положення Православної Церкви в роки II Світової війни.

У цьому контексті цікаво привести дещо із переписки митрополита Діонісія (Валединського) з митрополитом Олексієм (Громадським) на поч. 1943 року. У листі митрополит Діонісій докоряє митрополиту Олексієві за провал у поєднанні двох Церков в Україні, а також зауважує свою впевненість, що Томос Польської Православної Церкви 1924 року мав би стати конструктивним фактором при організації церковного життя в Україні. «Усі ж Ваші

«автономії», «екзархати», Ваш оригінальний «шлях до автокефалії», на який Ви, як самі запевняєте, вже давно стали, це ніщо інше, як само-спокуса та обман інших. Цей «шлях» заведе Вас в сліпу вулицю...» [2 ; 831]. Як пише Володимир Борщевич, «Діонісій (Валединський) закидав Олексієві (Громадському), що той не має громадянської мужності зізнатися в помилках, а розпаливши пристрасті, особливо на Волині, дійшов до крайності – перерукоположивши єпископа Мануїла (Тарнавського)...» [2 ; 831].

Відповідь на листа митрополит Олексій дав лише 15 квітня 1943 року (за місяць до своєї трагічної загибелі) на сімох сторінках машинописного тексту, де зауважив, що владика Діонісій має «тенденційний погляд» на українське церковне життя, що зумовлене «повною відірваністю від нього». У своєму листі він відверто визнав, що об'єднання Церков неможливе. «Пояснення полягало в площині представництва Автокефальною Церквою лише «певних верств української інтелігенції», тоді як Автономна церква є «виразителем думки віруючих мас»... На Волині Автокефальна церква тримається і поширюється тільки терором начальників сільських громад і районів, а автономісти зберегли для українців Православну Церкву...» [2 ; 833].

Далі, своє підписання «Акту поєднання» 8 жовтня 1942 року, митрополит Олексій пояснює як щирий крок, пов'язаний із великими можливостями та досвідом апробації Акту усіма єпископами Автономної Церкви і повторює про негативне відношення німецької влади до поєднання Церков, а також констатує факт несприйняття окремими єпископами Автономної Церкви ідеї поєднання... В останніх абзацах листа владика Олексій зумовлює свою відмову від Акту 8 жовтня тим, що «... на вимоги, зв'язані з об'єднанням, одержана така відповідь, що майже обурило наших владик і тих православних, хто був ознайомлений з тією відповіддю». Це твердження засвідчило, що вся справа ледве не закінчилася крахом його влади. Такою виявилася остання формальна крапка в спробі поєднання Церков [2; 833-835].

Як вже зазначалося, Московська Патріархія, звичайно, не визнавала ніякої Української Автокефальної Церкви, про що говорять чисельні звинувачення митрополитом Сергієм (Страгородським) архієпископа Полікарпа за служіння петлюрівцям, «змову з

фашистами», розкол і «зраду», які висловлюються, зокрема, у посланні до «пастви в областях України» 2 лютого 1942 року і Пасхальному посланні цього ж року, де він, зокрема, сповіщає і про заборону архієпископа Полікарпа: «Православні архіпастирі, пастирі і паства!.. Знайте, що перед вами вже не православний єпископ Полікарп, а простий мирянин Петро Сікорський, позбавлений всякого священства і архієрейської влади...» [19].

Собор архієреїв РПЦ, який відбувся в Ульяновську 28 березня 1942 року, прийняв остаточне рішення про заборону у служінні архієпископа Полікарпа, заявивши: «...якщо єпископ Полікарп, «впадаючи у суд дияволь», знехтує заборонаю, то визнати єпископа Полікарпа як такого, що сам себе позбавив сану і чернецтва і усілякого духовного звання з самого моменту його заборони...» [20; 119].

Цікавим штрихом щодо тодішньої непростой церковної ситуації є свідчення Німецького Інформбюро, які приводить Іван Власовський, а саме він згадує про несприятливу оцінку діяльності місцезблостителя митрополита Сергія (Страгородського) від ієрархії Автономної Церкви. Так, митрополит Олексій, архієпископ Антоній (Марцинко) та Симон (Івановський), хоч і були в юрисдикції МП, писали наступне: « Митр. Сергій віддавна є знярядям в руках московських безбожників... Підписані архієпископи та єпископи Православної Церкви в Україні освідчують перед цілим світом, що напади митроп. Сергія на архієпископа Полікарпа також торкаються і нас, хоч ми і заступаємо інший напрямок в рамках Православної Церкви в Україні, що ми також не вважаємо митр. Сергія за відповідального речника почувань православних віруючих в Україні. Своїм виступом митр. Сергій санкціонує сьогодні для Москви кількадесятилітній кривавий терор проти християнської релігії, проти Церкви і всіх віруючих...» [5; 258]. Якщо приведені слова є правдивими, то вони свідчать про неоднозначність взаємин Автономної Церкви в Україні з Московською Патріархією у роки II Світової війни, про її лише формальну залежність від Патріархії, а також і про наявність необ'єктивної оцінки зі сторони МП справжньої церковної ситуації в Україні. Очевидно, що ієрархи Автономної Церкви, так трактуючи в пресі слова митрополита Сергія, хоч і боролися проти УАПЦ, але із заборонаю з боку МП владики

Полікарпа вони теж погодитися не могли. Тож, послання і накази Московського місцєблюстителя не сприймалися на українських землях у 1942-1943 роках. З іншого боку згадане звернення у пресі митрополит Олексій міг підписати і під тиском Німецького Інформбюро, чого також не потрібно відкидати.

Щодо співпраці з окупантами у роки війни, то прихильники обидвох напрямків Українського Православ'я, за документами тієї пори, звинувачують у ній один одного. Так, І. Власовський приводить свідчення, що наче Автономна Церква була більш лояльною до німецьких окупантів, ніж Автокефальна, а окупанти її, у свою чергу, краще підтримували (згадуючи, наприклад, бесіду нач. політичного відділу генерал-комісаріату Краузе з єп. Платоном, у якій він дорікає, що Автономна Церква більш лояльно співпрацює з німцями, ніж УАПЦ) [5; 260]; опубліковані документи РПЦ воєнної доби у звітах радянському керівництву говорять, навпаки, про співпрацю Автокефальної Церкви з фашистами, що також приводить у своїй «Історії РПЦ» прот. В. Ципін [20; 118].

Про сприяння німецької влади на перших порах УАПЦ говорять і опубліковані документи, а саме Доповідна записка відділу культурної політики Міністерства А. Розенбергу «Про перспективи церковної політики у райхскомісаріаті «Україна»: «Автокефалістам не могло не бути відомо, що перші розпорядження міністерства німецьким закладам передбачали покровительство автокефальній групі. Ще у вказівках Вермахту від 4.06.1942 р. йшла мова про ці форми покровительства...» [3; 627].

Тут, об'єктивно оцінюючи обставини військового стану, слід брати до уваги той факт, що коли генеральна політична лінія райхскомісаріату розійшлася із політикою Автокефальної Церкви (яка підтримувала незалежність України), це привело до конфлікту, і тоді керівництво райхскомісаріату навіть мало думки про ліквідацію УАПЦ замість колишнього покровительства.

Правдива позиція Райху щодо Церкви ясно виражається у доповіді Міністерству Східних територій «Про Церковний стан в Україні»: «... Східне християнство, - пише Карл Розенфельдер, - знаходиться у принциповому протиріччі з націонал-соціалістичним світоглядом. Це співставляється з тим, що Церква на Сході, перш за все на ... Українській території, буде покровителькою мрій про

свободу. Ми повинні бачити у православних християнах не союзників сьогодні, а світоглядних ворогів завтра... Тому наша задача може бути лише такою: обережність, уважне спостереження і втручання у тому випадку, якщо церковний розвиток на Україні покаже ознаки, які можуть нанести шкоду інтересам Райху...» [3 ; 548].

Насправді, окупаційна влада використовувала у своїх цілях то одну то другу церковну гілку, міняючи політику, залежно від ситуації. Наприклад, весною 1943 року, коли відхід зі Сходу німецьких армій посилив партизанський рух, німці зверталися до обох церков, щоб ті вплинули на розбурханих людей, з метою заспокоїти їх та примусити коритися німецькій владі. Священиків теж примушували виголошувати проповіді, у яких переконували би народ не чинити саботажу, а також заохочували молодь до від'їзду у Німеччину на роботи, тощо. Такі дії німці проробляли не тільки з православними, але і з іншими конфесіями (наприклад з УГКЦ на Західній Україні), залежно від регіону, де вони були більше поширеними, втягуючи усіх у політику на свою користь. Тут слід відзначити, що очільники обох Православних Церков на території Західної України та Волині відгукувалися на заклик німецької адміністрації підтримувати Райх, бо боялися повернення більшовиків.

Відступ німецької армії у 1943 році зумовив паніку та репресії проти українського населення. Німці у цей час посилити операції зі знешкодження загонів НКВС, які закидалися у тил та діяли під виглядом партизан. Населення й вірні Церкви опинилися під увагою гестапо з однієї сторони і польських та радянських партизанів з іншої. У цей час німці заарештовували та розстріляли багатьох священиків.

7 травня 1943 року митрополит Олексій мав зустрітися із генерал-комісаром Волині-Поділля Г. Шене у Луцьку, куди і направився автомобілем із «секретарем Консисторії протоієреєм Федором Юркевичем, перекладачем Марком Жихаревим та водієм Олександром Мельничуком ...» [7 ; 83].

Як пише В. Борщевич, «урядовець викликав главу Автономної церкви для обговорення інструментів впливу на українське населення, котре розпочало збройну боротьбу проти окупаційного режиму... Є твердження, що генерал-комісар Шене відрядив за митрополитом авто з Луцька, але без охорони, як було раніше... Максим Скорупський писав, що легковик для поїздки надав Кременецький гебітскомісар...

Однак до Луцька митрополит Олексій не доїхав... біля с. Смига мельниківський відділ (УПА – О. Д.) під командуванням Скорупського обстріляв з крупнокаліберного кулемета легковика, в якому їхали митрополит Олексій з супроводжувачами... З нього в кювет випало чотири тіла: митрополит Олексій, який був смертельно поранений, іще один священик та дві світські особи... Засідка на німецьке авто була логічною в умовах початку активної боротьби українського визвольного руху... » [2; 910-911]. Як свідчив у післявоєнні роки сам Скорупський, обстріл легковика з Митрополитом Олексієм був випадковим: вони стріляли по машині Кременецького гебітскомісара Мюллера, а виявилось, що нею їхав Митрополит. Німецьке радіо повідомило, що було справою рук більшовиків.

Насправді, Митрополит Олексій не становив політичної загрози для німецької влади, адже погоджувався на всі вимоги, тому німцям організувати його вбивство не мало сенсу. Для українського визвольного руху владика Олексій також не представляв небезпеки: на багатьох парафіях Автономної Церкви відправи йшли українською мовою, а сам митрополит завжди підтримував шлях автокефалії. Насправді, «... найбільше від загибелі митрополита Олексія вигравав сталінський режим, котрий отримувал ще один потужний аргумент для антинімецької та антиукраїнської пропаганди... До кінця існування СРСР в усіх випадках, коли згадувалося про убивства в роки війни – радянські історики, а за ними і деякі західні стверджували про терор українського підпілля проти Автономної православної церкви в Україні та моральну підтримку їх у цьому кліром Автокефальної православної Церкви на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським)...» [2; 911-912]. Тож, справжня причина загибелі митрополита Олексія (Громадського), вочевидь, так і залишиться для нас невідомою.

Владика Олексій був похований у Кременці біля дзвіниці Богоявленського монастиря, а коли у хрущовський період обитель закрили, то його прах перенесли на кладовище, де перепоховали біля могили матері.

Наступником Митрополита Олексія на соборі Автономної Церкви у Ковелі 6 червня 1943 року, що відбувся з дозволу генерал-

комісара для Волині і Поділля, було обрано єпископа Кам'янець-Подільського Дамаскіна (Малюту).

Митрополит Полікарп (Сікорський) з приводу трагічної смерті митрополита Олексія звернувся із посланням до архіпастирів, духовенства і вірних УАПЦ, у якому зі скорботою назвав цей вчинок «звичайним моральним» та «відступленням від засад Євангельської правди». Згадавши про Акт єднання, який був підписаний митрополитом Олексієм, митрополит Полікарп зазначив, що «Спохилий митрополит Олексій став тепер перед Престолом Христовим... Обов'язок наш, як християн православних, помолитись за нього... щоб упокоїв його Господь в оселях праведників Своїх...» [5; 264].

Як відомо, після вбивства митрополита Олексія, ієрархія УАПЦ зовсім відмовилася від ідеї поєднання Церков, оскільки саме загиблий митрополит був одним із найбільш активних ініціаторів єднання зі сторони Автономної Церкви. Так, разом із митрополитом Олексієм, зникла й можливість церковної єдності в Україні в період II Світової війни.

Підводячи підсумки діяльності митрополита Олексія в Україні у період німецької окупації, слід відзначити його високу компетенцію церковного адміністратора та гнучкість дипломата, що дозволило не лише утримати на належному рівні єпархіальне адміністрування, коли, за наявності альтернативної церковної юрисдикції, дисципліна священників була на низькому рівні, але й налагодити міжконфесійний діалог з митрополитом Полікарпом (Сікорським), що було втілене у підписанні «Акту об'єднання» 8 жовтня 1942 року у Почаївській лаврі. Він дійсно підтримував ідею автокефалії УПЦ, поширював її серед архієреїв, важко переживав церковний розкол та робив усе можливе для єдності і примирення двох церков в Україні, а у всіх своїх діях завжди керувався, насамперед, тим, що на його думку було корисним для Церкви.

В історії часто траплялося так, що яскраві, порядні та глибоко освічені церковні діячі, які прагнули до єдності, бажаючи лише миру й спасіння душам своїх мирян, використовувалися владою та політиками з корисливою метою, тоді вони ставали найуразливішими та найбільш беззахисними. Так сталося і з митрополитом Олексієм,

який засвідчив вірність Церкві своєю мученицькою кров'ю, а правдиві причини загибелі якого покриті таємницею.

Відомо, що в період II Світової війни українське населення переживало важкі часи. Як свідчить о. Петро Влодек: «В 1943 році більше 20 храмів було спалено по різних селах тільки одної Волині. В загальному на Холмщині і Волині під час німецької окупації загинуло 83 священники. З них 43 розстріляли і спалили німці, а решту замордували українські і польські партизани...» [6; 101]. Як справедливо пише кандидат історичних наук В. Гордієнко, «...трагічним наслідком міжцерковної боротьби стало переслідування деякими підрозділами УПА священників автономістів...», приводячи факти кривавих та жорстоких розправ [7; 83].

Наступ радянських військ змусив багатьох єпископів Автономної і Автокефальної Церков виїхати за кордон. Багатьом з кліру УАПЦ дав притулок у Польщі митрополит Діонісій, згодом хтось потрапив у Чехію та Німеччину, а після капітуляції останньої, вони роз'їхались по всьому світові. На українських землях тоді не залишилось нікого з єпископів УАПЦ. Багатьох з тих священників Автономної Церкви, хто не мав можливості виїхати за кордон, або залишився з власної волі на українських землях, знищила репресивна Сталінська машина.

На завершення, важливо зазначити, що УАПЦ формації 1942 р., зважаючи на всю канонічну полемічність самого факту свого утворення, все ж мала єпископат не від Липківців, а через митрополита Діонісія (Валединського), Предстоятеля Польської Православної Церкви з канонічним апостольським прийомством.

Проте, як про це свідчить «Рукопис про відношення населення України до Автокефальної і Автономної православним Церквам і перспектив їх об'єднання»: «Собор єпископів луцької орієнтації (йдеться про УАПЦ – О. Д.) постановив прийняти у Православну Церкву священників і дияконів липківської орієнтації «в суцшому сані», тобто без пересвячення, лише через покаяння...» [13; 67-72] – саме цей факт був каменем спотикання й утримував багатьох єпископів, священників і вірних Автономної Церкви прийняти єднання з УАПЦ 8.10.1942 р.: зокрема, вони боялись порушити 10 і 45 «Апостольські правила», де говориться, що «Той, хто молиться з еретиками (або відлученими), сам стає еретиком (або відлученим)...» [9; 13; 19-20]...

«Особи, що вороже відносяться до об'єднання, налаштовані так непримиримо, що якби це єднання таки відбулося, то вони відкололися б і організували б свою окрему церкву... в результаті замість двох об'єднаних церков може утворитися три непримиримі течії...» [13; 67-72] – говориться далі в згаданому вище Рукописі.

Відомо також, що після війни священники УАПЦ, які залишилися в Україні, масово перейшли в РПЦ де й відправляли службу церковно-слов'янською мовою, адже, як пише прот. Петро Влодек, «...в період сталінщини їх могли звинуватити в націоналізмі...». Проте, на парафіях Західної України і Волині, де ще з 20-х років укорінилася служба українською мовою, продовжували відправу українською, що не вело ні до ворожнечі, ні до розділення серед населення [6; 103].

Зважаючи на історію Української Церкви у період II Світової війни, ми бачимо, що гострі церковні проблеми, які існують і сьогодні в Україні, що мають багато спільного із тодішніми, зараз потребують негайного вирішення. Про необхідність діалогу і спільного пошуку шляхів виходу із кризи, що розриває Тіло Церкви, неодноразово заявлялося в офіційних документах, а також підкреслювалося і у постанові Собору УПЦ від 27.05.2022 р., де зазначалося, що: «Собор висловлює глибокий жаль у зв'язку з відсутністю єдності в українському Православ'ї. Існування розколу Собор сприймає як глибоку болочу рану на церковному тілі... Але навіть у таких кризових обставинах Собор не втрачає сподівання на відновлення діалогу...» [15].

Як видно з викладеного у статті, центром духовного життя Західної України та Волині завжди була і залишилася у роки II Світової війни Свято-Успенська Почаївська Лавра, де і проходили основні події молитовного та церковно-адміністративного життя. Почаївська Лавра була також осередком просвітництва, наприклад, на пастирських курсах, які відкрив митрополит Олексій [11; 94] у 1942 році, навчалися майбутні священнослужителі, серед яких багато хто згодом зайняв відповідальні церковні посади (завідувачем курсів був архімандрит Панкратій (Кашперук) [8], який 28 квітня 1946 був хіротонізований в єпископа Кам'янець-Подільського і Проскурівського). Досить примітним є те, що вся документація, списки курсантів та журнали успішності пастирських курсів велися

українською мовою [8], саме українська була також і офіційною мовою Волинської духовної консисторії.

Так, Почаївська Лавра під час II Світової війни, як і в усі інші історичні епохи, була з українським народом, маючи єдину мету – у подвизі молитви та виконанні чернечих обітниць вести людські душі до спасіння.

Як заявляв Предстоятель нашої Церкви, Митрополит Київський і всієї України Онуфрій: «Через Христа ми примиряємося з Богом. Отже примирення – це наш шлях до досконалого життя у Христі. Однак, примирення з Богом неможливе без примирення з нашим ближнім. Любов до Бога проявляється у нашій здатності знайти мир з тими, хто нас оточує... Ми просимо Бога дати нам цей безцінний дар – примирення...» [1; 12].

Тож, маючи у історії Української Церкви приклад налагодження діалогу між конфесіями під час II Світової війни, ми можемо його використати во благо у сучасних непростих історичних умовах, зважаючи на подібність ситуації та оминаючи помилки, про які сьогодні можна судити з позицій історичної ретроспективи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Березовський Онуфрій, митрополит. Вітальне слово до учасників конференції Стратегії примирення. Роль Церков в Україні. Матеріали конференції. Київ: «Ріджі», 2021.
2. Борщевич В. Митрополит Олексій (Громадський) в історії українського Православ'я. Рівне: «Волинські обереги», 2021.
3. Васильєва О., Кудрявцев И., Лыкова Л. РПЦ в годы ВОВ. Сборник док., М., 2009.
4. Вишиванюк А. В. Митрополит Алексей (Громадский) – эзарх Украинской Автономной Церкви (1941-1943) // Вестник ПСТГУ II: История. Вып. 4 (25). 2007.
5. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Т. IV Ч. II. Нью-Йорк, 1966.
6. Влодек П., прот. Конспект з історії Української Церкви для 4 класу ВДС. Луцьк, 2003.
7. Гордієнко В. Убивство митрополита Олексія Громадського // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка, К., 2006.

8. Журнал курсантів пастирських курсів Почаївської Духовної Семінарії за 1941-1944 рр. Бібліотека Почаївської Лаври.
9. Книга правил Святих Апостолов, Соборов и Св. Отец. Свято-Троицкая Лавра, 1992.
10. Матеріали окупаційної преси // Український голос, 1941-1943 рр. ДАХО. Ф. 338.
11. Моліс Микола, протоієрей. 1000-ліття Православ'я на Волині. Дубно, 1992.
12. Муха М. Католицька акція проти УПЦ // В обороні віри. Ч. II. Торонто, 1956.
13. Об отношении населения Украины к автокефальной и Автономной православным церквям и перспективах их объединения. Рукопис. ЦДАВВВ України. Ф. 4398. Оп. 1. Спр. 8.
14. Поспеловский Д. В. Русская Православная Церковь в XX веке. М., 1995.
15. Постанова Собору Української Православної Церкви від 27 травня 2022 року. <https://news.church.ua/2022/05/27/postanova-soboru-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-vid-27-travnja-2022-roku/#2023-12-17>.
16. Рудюк Дмитро, архієпископ Смертю здолавши вироки... К.: «Архангельський глас», 2008.
17. Смірнов А. І. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО АВТОКЕФАЛЬНОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 2., 2010.
18. Смірнов А. Почаївський Собор 18-23 серпня 1941 року // Серія «Історичні науки»; Вип. 24. Острог, 2015.
19. Страгородский Сергей, митрополит. Пасхальное послание к пастве в областях Украины, 1942. <https://religion.wikireading.ru/232186>.
20. Цыпин В. История РПЦ 1917-1990. М. «Хроника», 1994.
21. Цымбал А. Г. Положение православной церкви в Западной Белоруссии в 1939—1941 годах // Западная Белоруссия и Западная Украина в 1939—1941 гг.: люди, события, документы. СПб.: Алтейя, 2011.

Дворецькова М.С.,
викладач
(м.Одеса)

ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ КІНОМИСТЕЦТВО (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКО)

«Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців».
Олександр Довженко

З історії розвитку.

Історія розвитку українського кінематографу почалась в кінці XIX ст. в Одесі. В 1893 році інженер Йосип Тимченко створив прототип сучасного кінознімального апарату та здійснив перші у світі кінозйомки. В тому ж році в одеському готелі «Франція», відбулася демонстрація кінофільмів «Вершник» та «Метальник списа». Вони були зняті «кінетоскопом» на Одеському іподромі. Цікавим є той факт, що на той час слова «кіно» не існувало. В газеті «Одеський листок» було висвітлено про відкриття художньої виставки «живих фотографій», які приводить у дію електрична машина [2].

Проте, сталося так, що всесвітньовідомими винахідниками кіно стали брати Люм'єр. На початку 1895 року вони запатентували удосконалений кінетоскоп, ставши, таким чином, першими у світі винахідниками кіно. Але по факту український кінематограф вже існував декілька років на момент першого публічного перегляду кіно, який відбувся в Парижі 22 березня 1895 року [1, с.8].

В 1896 році у Харкові фотограф Альфред Федецький зняв кілька хронікальних сюжетів і влаштував кіносеанс у Харківському оперному театрі. З цього ж року у Львові почалась традиція кінофестивалів (регулярний показ кіносеансів, що тривали кілька днів).

На початку розквіту українського кінематографу перевага надавалася екранізації відомих вистав. Серед них: «Наталка Полтавка» (1909 р.), «Наймичка» (1911 р.), «Москаль-чарівник» (1910 р.). Ці та інші кіновистави принесли популярність багатьом акторам, таким як: Сергій Карпенко, Амбросій Бучма, Наталія

Гебдовська. Але найпопулярнішою серед акторів того часу була Віра Холодна. Вона вважалася «королевою екрану». Свою кіно-кар'єру почала з епізодичної ролі в стрічці «Анна Кареніна» режисера Володимира Гардіна в 1914 році.

Проте, центральною фігурою кіномистецтва України став Олександр Довженко.

Українське кіно.

Відомий український письменник, кінорежисер, кінодраматург, класик світового кінематографу Олександр Довженко у свої роботах висвітлював життя українського народу в різні історичні періоди.

Олександр Довженко народився 10 вересня 1894 року в багатодітній селянській сім'ї на Чернігівщині. В 1911 році вступив до Глухівського вчительського інституту. Після закінчення в 1914 році працював вчителем в Житомирському училищі. В період Першої світової війни на фронт його не взяли через стан здоров'я. Тому він переїхав до Києва працював і вчився в Київському комерційному інституті. Навчання він так і не закінчив [8].

У 1918–1919 роках Олександр Довженко воював проти більшовиків у лавах армії УНР. Після встановлення радянської влади О. Довженко займає різні посади: від секретаря Київського губернського відділу народної освіти до комісара Театру ім. Тараса Шевченка, завідувача відділу мистецтв у Києві. В 1921 році О. Довженка зараховують до Наркомату закордонних справ і направляють на дипломатичну роботу – у Польщі він очолив місію з репатріації та обміну військовополоненими, а згодом зайняв посаду керуючого справами представництва. В 1922 році Олександра Довженка переводять на посаду секретаря консульського відділу Торгового представництва СРСР у Німеччині [8].

З 1923 року почав працювати як художник-карикурист, публікувався в газетах та журналах. З 1926 року захопився кінематографом. Феномен Олександра Довженка є в тому, що не отримав ані повної вищої освіти, ані професійної в сфері кіномистецтва, він створив шедеври світового кінематографу.

Особливе місце в житті режисера займає Одеса. Саме тут він почав свою творчу діяльність, з 1926-1933 роки він працював на

Одеській кінофабриці. В цей період він створює трилогію чорно-білих німих фільмів «Звенигора», «Арсенал», «Земля».

В 1928 році виходить стрічка «Звенигора». З неї починається не тільки творчий та кар'єрний ріст майстра, а й позиціонування України як конкурентоспроможної країни на європейському кіноринку.

Сюжет фільму «Звенигора» розповідає про багато етапів історії України: від скіфів і гайдамаччини до Першої світової війни, боротьби Української Народної Республіки з більшовиками, більшовицького руху та білоукраїнської еміграції. Ці етапи об'єднані постаттю діда, що крізь віки прагне розшукати легендарний скарб скіфів, схований біля Звенигори. В його онуків, Тимоша й Петра, різні погляди на суть цього скарбу, і дід як уособлення стародавнього ладу, що відкидає зміни, вагається кому доручити пошуки таємничого багатства [4].

Цей фільм закріпив за Довженком репутацію провідного українського кінорежисера за використання нових прийомів монтажу, кадрування та символізм. Проте, сюжет фільму отримав неоднозначні оцінки.

В 1929 році виходить фільм «Арсенал». Революційна епопея, кінопоема, в основі сюжету якої лежить трагедія національної поразки й робітниче повстання на київському заводі «Арсенал» проти Центральної Ради та військ УНР у січні 1918 року. Проте, цей фільм також отримав неоднозначні оцінки.

Але найвідомішим українським фільмом, визнаним шедевром світового кіномистецтва стає фільм «Земля», створений в 1930 році. Поетична кінорозповідь про події, пов'язані з колективізацією в Україні наприкінці 20-х років ХХ ст., про створення перших колгоспів, про класову ворожнечу. Проте, стрічку було заборонено до кінопоказів. І лише у 1958 році, після міжнародного визнання (міжнародне журі в Берліні назвало стрічку одним із найвизначніших здобутків світового кінематографа), у срср фільм «Земля» було реабілітовано.

В фільмі «Земля» Олександр Довженко перетворив образ землі на метафору – вона стала сенсом життя українського селянина. За сюжетом, землероби перебували у своєму гармонійному світі, аж поки його спокій не порушила поява трактора. У такий спосіб режисер показав розрив зв'язку із землею, яке спричинила колективізація [2].

В 1932 році Олександр Довженко зняв перший звуковий фільм «Іван» і був запрошений до кіностудії «Мосфільм». У 1935 року режисера нагороджують орденом Леніна, а восени того ж року на екранах з'явився фільм «Аероград». В фільмі йдеться про протистояння більшовиків-мисливців далекого Сходу серед місцевим куркулям, старовірам і японським диверсантам, які намагаються завадити будівництву міста Аероград. Стрічка «Аероград» став для Довженка першим фільмом, який здобув загальне визнання радянських кінокритиків і суттєво підняв авторитет режисера [4].

У 1939 року вийшов на екрани фільм «Щорс», поставлений на Київській кіностудії. Дія відбувається в Україні на початку 1919 року, перед поваленням гетьманату. Червона армія, очолювана воєначальником Миколою Щорсом, за підтримки українських повстанців насувається на Київ, щоб заволодіти багатствами України на благо більшовиків. Вона постає перед супротивом військ Петлюри, німецьких інтервентів та Добровольчої армії Драгомирова. Водночас на заваді планам Щорса стають зрадники в його війську та у вищому командуванні, готові віддати Україну ворогам. Фільм швидко став популярним [7, с.92].

Протягом 1941-1945 років режисер створив низку новел: «Ніч перед боєм», «Мати», «Стій, смерть, зупинись», «Хата», «Тризна» та інші.

В 1942 році Олександр Довженко починає роботу над кіноповістю «Україна в огні», яка присвячена подіям Другої світової війни на території України. Цей твір став вирішальним в житті та кар'єрі Олександра Довженка. Текст кіноповісті потрапив до Сталіна. Він був звільнений з роботи та усунений від кінематографу [3].

В 1949 року на екрани вийшла остання прижиттєва кінокартина автора в співавторстві з режисеркою Юлією Солнцевою «Мічурін». Фільм зображає шлях російського біолога-селекціонера, агронома Івана Мічуріна до визнання.

Перше видання кіноповісті «Україна в огні» з'явилося 1966 року, а повна публікація твору – 1995 року.

Отже, Олександр Довженко вважається засновником українського кінематографу. Він був видатним діячем української культури. Вся його кінематографічна діяльність була основана на відданості й щирій любові до своєї землі, батьківщини, народу. Він

дуже поетично показав українські історичні події в свої роботах – кінострічках, п'єсах, новелах тощо. Його творчість вийшла далеко за межі країни. Зарубіжні дослідники сходяться на думці, що це унікальний творець. Олександр Довженко – одна з найсильніших особистостей в історії кіно, він – абсолютно нове, унікальне, революційне явище в історії світового кінематографу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брюховецька Л.І. Кіномистецтво: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Лариса Брюховецька. К.: Логос, 2011. 391 с.
2. Гижиця А. Українське кіномистецтво крізь роки: історії минулого й майбутнього. URL: <http://fj.onu.edu.ua/ukrainske-kinomystetstvo-kriz-roky-istorii-mynuloho-j-majbutnoho/>
3. Горобчук О. Довженко та Сталін: як «українське питання» перетворило дружбу на ненависть URL: <https://espresso.tv/dovzhenko-ta-stalin-yak-ukrainske-pitannya-peretvorilo-druzhbu-na-nenavist>
4. Дмитрієва П. Йосип Тимченко: український винахідник і забутий «піонер кінематографа». URL: <https://pidgorodne.dp.ua/news/josip-timchenko-ukrayinskij-vinahidnik-i-zabutij-pioner-kinematografa/>
5. Дончик В. Олександр Довженко // Історія української літератури ХХ ст.: У 2 кн. Кн, 1/ За ред. В.Г. Дончика. К-, 1994.
6. Історія українського кіно. Т. 2 : 1930–1945 / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 448 с.
7. Лейт Абдуламір Кадум Творчість Олександра Довженка як екстремальна режисура: рецепція французьких і німецьких дослідників/Культурологічна думка,2015.№8. С.91-96.
8. Пальоха А. Олександр Довженко – класик світового кінематографу. URL: <https://slovopys.kubg.edu.ua/oleksandr-dovzhenko-klasyk-svitovoho-kinematohrafu/>

Дідух Н.,
здобувач освіти
(м.Хмельницький)
Атаманчук О.І.,
викладач
(м.Хмельницький)

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ З РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ В ПОВОЄННІ РОКИ

Утвердження радянського режиму супроводжувалося репресивними діями щодо членів націоналістичного підпілля та їх симпатиків, розгортання агітаційно-пропагандистської роботи щодо відродження колгоспів, поповнення лав партійних та комсомольських організацій. Заходам тоталітарної влади намагалися протистояти окремі відділи УПА та збройне підпілля Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН. Антирадянські акції включали підривною діяльність в колгоспах, установах влади, ліквідацію компартійних активістів і керівників колгоспу, пропагандивні заходи у ході виборчої кампанії до Верховної Ради СРСР 1946 р., а УРСР, місцевих органів.

У відповідь на заходи влади щодо насильного залучення до колгоспного будівництва підпілля ОУН провело низку пропагандивних та збройних акцій. Зокрема на території підконтрольній Дунаєвському надрайонному проводу ОУН в с. Балин Смотрицького р-ну група підпільників забрала в січні 1945 р. 6 коней в колгоспі, а в с. Чечельник – убила лейтенанта Червоної армії Л. Бондарнека. 3 січня у с. Фридрівці Оринінського р-ну підпільники викрали 11 коней та голову сільської ради с. Нараївка. Поблизу с. Кадиївці відбувся бій з підрозділами НКВС, внаслідок якого група передислокувалася в Тернопільську обл., а 12 січня звідти в с. Тарноруда Волочиського р-ну прибула боївка (за офіційними і можливо перебільшеними даними влади – 120–130 осіб), якій вдалося вилучити зі збірного пункту 5 ц пшениці, 2 биків та 19 свиней із колгоспу. В лютому 1945 р. радянські силовики виявили в с. Яремичі 9 українських повстанців, мешканців Остропільського і Полонського р-нів Кам'янець-Подільської обл., яких в ході бою поблизу сіл Березна

і Варварівка вдалося ліквідувати. В січні–лютому 1945 р. арештовано також шість підпільників у с. Петрашівка Вільковецького р-ну[1, с. 167-182].

Весною 1945 р. ВО 3 “Лисоня” поділили на 5 тактичних відтинків (ТВ) УПА: 15 – Бережанський, 16 – Бучацький, 17 – Кам’янець-Подільський, 18 – Тернопільський, 19 – Чортківський. Існують припущення, що ТВ 17 взагалі не було створено, а влітку 1945 р. військові рейди на територію Кам’янець-Подільської округи організовували командири Іван Щикульський-“Чародій” (1945–1946) та Петро Хамчук-“Бистрий” (літо–осінь 1945 р.).

Сотня під командуванням Миколи Скринчука-“Хмеля” в квітні 1945 р. рейдувала з Мельнице-Подільського р-ну Тернопільської обл. за Збруч – в Кам’янець-Подільську обл. і навіть Хотинський р-н Чернівецької обл. Тоді ж зі складу УПА-Південь до ВО 3 “Лисоня” відійшли залишки групи командира Ярослава Білінського-“Бистрого” (захоплений НКВС у січні 1945 р.) з 3–4 сотнями, якими з початку 1945 р. командував Костянтин Гіммельрайх-“Кий”. До цього відділу ввійшли сотні з Кам’янець-Подільської групи УПА: “Вознесенка”, “Могили”, “Смерті”, “Спартак”, “Запорожця”, “Голуба”, “Нечая”[2, с. 65].

Рейди по Кам’яниччині влітку 1945 р. також проводили підвідділи сотень “Кия”, “Сірі Вовки” та “Сіроманці”. Зокрема у південній частині округи пропагандивною роботою відзначалися чоти “Чайки”, “Карася” із відділу “Кия” та чоти “Вихора”, “Кармелюка”, “Бурлаки” із відділу “Сірі Вовки”. В північній частині рейдувала одна чота з відділу “Сіроманці”. Для кращої координації військово-організаційної та пропагандивної праці у серпні–вересні 1945 р. з Чортківсько-Бережанської та Тернопільської округ перевели до надрайонних провідів Кам’янець-Подільської обл. чоти Юрія Сеніва-“Костенка”, “Кармелюка” та Дмитра Хандія-“Конієнка”.

В оперативному донесенні наркомуну внутрішніх справ СРСР Л. Берії від 16 червня 1945 р. відзначалося, що 6 червня в с. Деражня Полонського р-ну Кам’янець-Подільської обл. курені “Докса”, “Галайди” і “Володьки” (по 30–35 вояків; кожен курінь мав на озброєнні 4–5 ручних кулемета, 5–6 автоматів та гвинтівки), які прибули з Волинської обл., обстріляли голів сільських рад Деражня і Коцулі. Вони планували рейдувати окремими групами через

Шепетівські ліси й з'єдналися в районі Хмільника Вінницької обл. З метою захоплення упівців туди була направлена оперативно-військова група УНКВС Кам'янець-Подільської обл. за участі співробітників Полонського, Грицівського, Острівського РВ НКВС. 9 червня між відділом УПА, що відступив до с. Івки Старосинявського р-ну, та групою НКВС зав'язався бій, в ході якого загинуло чотири упівці, двоє потрапило в полон. До преслідування приєдналася оперативна група НКВС із танковою ротою з Проскурова (100 курсантів танкової школи), яка поблизу с. Волосівці та Требухівці Меджибіжського р-ну 14–16 червня намагалася перешкодити відступу повстанців. За даними НКВС у тих боях загинуло 23 повстанці і 7 було поранено, керівника куреня “Галайду” полонено. Серед загиблих виявився співробітник СБ ОУН “Сокіл”, який розробляв план рейдування вказаних куренів. У боях також вбито 2 оперативників і 5 поранено. Як свідчать документи НКВС, у ті дні курінь “Галайди” був розбитий повністю, а залишки куренів “Докса” і “Володьки” стали об'єктом подальших переслідувань силовиків[3, с. 124].

Протягом жовтня 1945 р. – лютого 1946 р. відділи УПА провели декілька пропагандистських рейдів, у ході яких відбувалися зустрічі з місцевим населенням, роззброювалися винищувальні батальйони.

Наприклад, 4 січня 1946 р. в с. Малі Калетинці Білогірського р-ну повстанці розгромили колгоспну ферму, з місцевого магазину вилучили 3 ц пшениці, 25 кг солі, 16 шматків мила, які роздали селянам. В с. Заріччя Ізяславського р-ну упівці провели збори з 35 колгоспниками, під час яких поширили націоналістичні листівки.

Українське підпілля центрально-східного Поділля нав'язало також контакти з Проводом Східного краю ОУН (“Одеса”), який у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. поширював свій вплив на Межиріцький, Корецький та Костопільський р-ни Рівненської обл., а також Київську, Житомирську, Кам'янець-Подільську, Вінницьку обл. Особливо дошкуляла владі рейдуєча група “Дніпро” цього проводу на чолі з Анатолієм Лучковським.

З метою попередження проникнення на територію Кам'янець-Подільської обл. відділів УПА з Тернопільської та Рівненської обл. радянські спецслужби намагалися створити спеціальну сітку інформаторів, в місця можливих скупчень

українських підрозділів направлялися бойові групи, винищувальні батальйони закривали ймовірні шляхи проходження упівців [4, с. 154].

З цією метою 27 листопада 1945 р. такі бойові групи і батальйони створили в Берездівському (165 осіб), Славутському (190 осіб), Плужнянському (295 осіб), Ляховецькому (270 осіб), Теофіпольському (225 осіб), Базалійському (230 осіб), Шепетівському (80 осіб), Полонському (95 осіб) районах Кам'янець-Подільської обл. Важливу допомогу НКВС надавали винищувальні батальйони (склалися з юнаків 26–28 років), які влаштовували засідки на упівців, перешкоджали поширенню націоналістичної літератури в селах Ходорівці, Ластівці, Ісаківці, Княгинин, Рихта, Слобідка Рихтовецька, Завалля, Кізя, Війтківці, Кудринці, Врублівці та ін. [5, с. 145]

Особливо посилилася охорона кордонів області, державних об'єктів у січні–квітні 1946 р., часу виборів до Верховної Ради СРСР. Цю функцію, як правило, виконували гарнізони військ НКВС (20–100 бійців), які знаходилися у райцентрах і великих селах області. Блокада силовиків спонукала командування УПА переходити від відкритої збройної до підпільної боротьби. В другій половині 1946 р. більшість підрозділів УПА влилися в збройне підпілля ОУН. На цей час в Кам'янець-Подільській обл. діяли лише відділи УПА Юрія Сеніва-“Костенка” та “Хвильового”. В документах зафіксовано рейди повстанців у 1947 р. в Оринінському і Базалійському р-х. З 1947 р. в документах підпілля ВО “Лисоня” згадується існування тактичного відтинку 18 “Дністер” (Кам'янець-Подільська область), які рейдували з Тернопільщини. Зокрема 16 жовтня 1947 р. в с. Жабинці відділ повстанців (6 осіб) здійснив напад на сільську раду, розбив телефонний апарат, захопивши з собою батареї до радіоприймача. 18 жовтня відділ (4 стрільці) напав на колгосп ім. Дзержинського в Базалійському р-ні, в якому реквізував продукти харчування, декілька коней та воза. 29 жовтня в с. Кульчіївці Кам'янець-Подільського р-ну було вбито голову колгоспу Супруна. В с. Красноставці Оринінського р-ну місцеві жителі (розкуркулені радянською владою) вбили бригадира колгоспу ім. Карла Маркса Бучека, який здійснював активну партійну агітацію. Водночас поширювалася антирадянська література з критикою колгоспного ладу. Так, 15 жовтня в с. Балин Смотрицького р-ну органами МДБ було арештовано місцевого

жителя, який поширював по селі націоналістичні листівки і закликом до саботажу хлібних поставок.

Складна суспільно-політична ситуація у західних та центральних районах УРСР неодноразово обговорювалася на засіданнях ЦК КП (б) У та уряду УРСР. Зокрема у доповідній записці ЦК КП (б) У “Про стан боротьби з бандами ОУН-УПА на території західних областей УРСР” відзначалося, що у вересні на території Кам’янець-Подільської обл. силами МДБ було знищено один окружний і чотири надрайонні проводи ОУН. Загалом, як свідчили матеріали 4-го відділу МДБ УРСР, в 1943–1947 рр. спецслужби державної безпеки ліквідували підпільні осередки ОУН обох спрямувань у Вінницькій (36 організацій і 285 осіб) та Кам’янець-Подільській (94 і 431) обл.

Насичення регіону чисельними радянськими гарнізонами змусили відділи УПА переходити до оборонних боїв як на території Галичини, Волині, Буковини, так і Поділля. У червні 1946 р. Провід ОУН (б) ініціював трансформацію повстанських відділів у збройне підпілля ОУН, яке протистояло компартійній владі щонайменше до початку 1950-х рр. [6, с. 432].

Отже, у зв’язку з утвердженням радянської влади, що ґрунтувалася на підтримці армії та військ НКВС-НКДБ, силовим структурам вдалося нейтралізувати діяльність більшості осередків націоналістичного підпілля в Кам’янець-Подільській та Вінницькій обл. й перешкодити рейдам відділів УПА з Волині та Тернопільщини. Особливо це стало помітно в 1946 р., коли організовано військову блокаду з метою попередження антиповстанських акцій, до яких залучили спеціальні винищувальні батальйони, військові гарнізони НКВС, що в підсумку примусило відділи УПА трансформуватися у збройне підпілля ОУН.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрієвський Д. Державний устрій. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р. : Документи і матеріали / упор. В. Муравський. Львів, 2006. С. 167–182.

2. Бедрій А. ОУН і УПА. Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1983. 65 с.

3. Без срока давности / Коллективная монография. Под общей редакцией Войцеховского А.А. и Ткаченко Г.С. Харьков, 2001. С. 124
4. Беляєв В. Я звинувачую! Нариси й памфлети. К. : Політвидав України, 1980. 154 с.
5. Беляєв В., Рудницький М. Під чужими прапорами. Памфлети. К. : Радянський письменник, 1956. 245 с.
6. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К. : Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.

Жуховська Т.В.,
учитель-методист
(м. Кам'янець-Подільський)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

У Концепції «Нова українська школа» відображається ідеологія змін в освітянському просторі України, закладених у законі «Про освіту». Документ трактує концептуальні засади щодо модернізації української освіти, одним із напрямків яких є створення мотивуючого освітнього середовища, спрямованого на розвиток, безпеку, комфорт дітей різних вікових категорій та з різними потребами. А це означає, що освітнє середовище буде вільним від будь-яких форм насильства та дискримінації, що, у свою чергу, передбачає постійне підвищення професійного рівня і майстерності педагогічних працівників щодо методик роботи з різними дітьми – тими, які навчаються легко, тими, які мають труднощі в навчанні, а також з дітьми з особливими освітніми потребами [4].

Створення безпечного і психологічно комфортного навчального середовища для дітей молодшого шкільного віку є одним із основних принципів Нової української школи. Рекомендації щодо створення сприятливого навчального середовища мають тисячолітню історію, але узгоджені рамки системних дій держав, зокрема України, щодо реалізації превентивної освіти були сформовані лише в 2000 році.

Однією з важливих умов здійснення права дітей на здобуття базової освіти є створення безпечного освітнього середовища, що сприяє успішному навчанню і формуванню людини ХХІ століття [5].

На Всесвітньому форумі з освіти, який відбувся в Дакарі (Сенегал) у квітні 2000 року, міжнародна спільнота підтвердила свою мету – забезпечення якісної базової освіти для всіх [1]. Відповідно до Дакарських рамок дій мають бути забезпечені належні санітарно-гігієнічні умови; доступ до служб охорони здоров'я і харчування; політика і кодекси поведінки, які сприяють поліпшенню фізичного, психосоціального та емоційного стану учителів і учнів. Зміст і

практика освіти спрямовуються на засвоєння знань у комфортних умовах, вироблення цінностей і життєвих навичок, необхідних для зміцнення самоповаги, здоров'я та особистої безпеки кожного здобувача освіти.

Емоційно-психологічну безпеку учнів і вчителів створює мотивуюче освітнє середовище, комфортний і сприятливий шкільний клімат без будь-яких форм насильства. Освіта у сфері здоров'я має здійснюватися на основі розвитку навичок. Такий підхід забезпечує не тільки здобуття знань, а й формування ставлень (психологічних установок та ціннісних орієнтирів) і необхідних у повсякденному житті когнітивних навичок, за яких дитина вже в ранньому шкільному віці вчиться вирішувати проблеми, творчо та критично мислити, ухвалювати певні рішення. Комфортне середовище сприяє розвитку таких емоційних навичок, як самоусвідомлення, самооцінка, уміння володіти собою і керувати стресами. Важливо виробити в учнів ефективну комунікацію, уміння домовлятися і самостійно розв'язувати конфлікти, будувати здорові стосунки, співпереживати, справлятися з життєвими проблемами, вести здоровий і продуктивний спосіб життя. Такі життєві навички можуть бути спрямовані на особисті дії або дії щодо інших людей, а також на дії зі зміни навколишнього середовища з тим, щоб зробити його сприятливим і безпечним для здоров'я [3].

Мотивуючим освітнім середовищем у понятті НУШ є безпечна для дітей школа з належними санітарними умовами: свіжою питною водою, чистими і теплими туалетами, доступним і корисним харчуванням. Сучасна школа покликана надавати рівні можливості для всіх – сприймає всіх дітей однаково, незалежно від їхньої статі, соціального статусу, культурного походження, віросповідання або стану здоров'я. Тільки така школа спроможна забезпечити якісну освіту, розширити горизонти навчання дитини, розвинути навички та вміння в усіх сферах навчання, при цьому враховуючи індивідуальні особливості учнів, різні стилі навчання, підтримуючи активне навчання і критичне мислення.

Бурхливі зміни в житті людства в XXI столітті заклали підвалини принципово нової формації суспільних відносин – інформаційного суспільства. Високі технології, інтернет, глобалізація

та безліч інших невідомих раніше явищ і процесів довколишньої дійсності ставлять нові виклики і в системі освіти – галузі.

Формулою НУШ передбачається наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. ІКТ сьогодні – це інструмент. забезпечення успіху нової української школи, який охоплює всі види діяльності під час уроку і в позаурочний час, спрямовані на формування в учня важливих для XXI століття технологічних компетентностей [2].

В Україні відповідно до Закону «Про освіту» активно впроваджується інклюзивне навчання з системою освітніх послуг, гарантованих державою, що базуються на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивний простір – це простір, у якому комфортно і безпечно учасникам освітнього процесу. Це простір, де працюють загальнолюдські, етичні та інші інклюзивні цінності. Упровадження інклюзивних цінностей у життя школи допомагає змінити загальну культуру, збагатити освітню політику новими підходами, урізноманітнити педагогічні технології і в такий спосіб освітню діяльність закладу.

Основними цінностями інклюзивної освіти стають рівність усіх учасників освітнього процесу, забезпечення прав кожної дитини; опора на товариство, повага одне до одного і відсутність насильства; довіра, співчуття, чесність, і мужність; такі моральні якості, як надія, оптимізм і щирість у взаєминах. Створення безпечної і дружньої школи, мотивуючого освітнього середовища, що передбачає розвиток, безпеку і комфорт для кожної дитини є неперервним процесом удосконалення навчального закладу.

2018 року поріг українських шкіл переступили першокласники, які розпочали навчання за новим змістом освіти. Цьому передували системний аналіз і планування змін, відбувався моніторинг і оцінка заходів щодо вдосконалення школи, відбувалося забезпечення навчального закладу ресурсами для навчання, моніторингу та оцінки. Безпечно і дружньо до дитини школу спільно створювали керівники школи, учителі, батьки. На превеликий жаль, у багатьох регіонах України через агресію росії в ході російсько-української війни пошкоджені, а то й знищені навчальні заклади, у

яких були створені всі необхідні умови для здобуття освіти, успішної соціалізації та гармонійного розвитку особистості із наголосом на питаннях захисту життя і здоров'я.

Робота в рамках Концепції Нової української школи спрямовується та організацію освітнього середовища таким чином, щоб кожна дитина почувала себе в класі затишно і безпечно, а кожен клас відображав ту спільноту дітей, яка там навчається. Учителі ж покликані, крім комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми), розв'язувати і творчі (креативно-інноваційні).

Діти з особливими потребами згідно з положеннями НУШ мають змогу вступати до школи у віці фізичної готовності. Тривалість перебування в початковій школі для таких дітей можна подовжити з доповненням корекційно-розвивального складника, а це для особливої дитини забезпечує комфорт і навчання на безстресовій основі.

Створення мотивуючого освітнього середовища не завершується одним чи двома роками. У 2023-2024 навчальному році перші учні, які розпочали навчання в НУШ, уже в шостому класі. Триває постійний процес упровадження сучасних технологічних засобів та навчально-методичних матеріалів для активного навчання дітей середнього і старшого шкільного віку, у тому числі з урахуванням особливостей їхнього розвитку.

Важливим є процес створення комфортного психологічного середовища, у якому панує політика недопущення всіх видів насильства й існують механізми реагування на прояви знуцання. Нова школа покликана забезпечити надання психологічних консультацій та психосоціальної підтримки дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій, які тривають в Україні, а також дітям із сімей зі складними життєвими обставинами.

Тільки та школа досягне успіху, у якій створена система мотивації до засвоєння вчителями та учнями життєво важливих навичок на засадах компетентнісного підходу, психосоціальних звичок, сприятливих для здоров'я і безпеки, успішної соціалізації та самореалізації учнів. Отже, створення безпечної і комфортної для дитини школи є головним пріоритетом сучасної шкільної політики.

У відповідності до положень концепції «Нова українська школа» працює ліцей № 10 (м. Кам'янець-Подільський Хмельницької

області). Учителі, які розпочали навчання на засадах НУШ, отримали право на вільний вибір форм і методів навчання. Головне – успішний результат. Нова українська школа вимагає вчителя з новим мисленням. Для того, щоби вчити дітей по-новому, учителі перших класів пройшли перепідготовку. Адже потрібні не лише сучасні підручники, посібники, обладнання, гарні класи, а передусім **якісні педагогічні кадри**, мотивовані позитивним ставленням держави до професії [8].

До участі в процесі навчання і виховання активно долучаються батьки як найкращі знавці своєї дитини. Створюється партнерство вчителів і батьків, у центрі якого знаходиться дитина. Це сприяє її особистісному зростанню і полегшує засвоєння матеріалу.

Окремою темою розмови серед учительства стало оцінювання першокласників. Постало питання не оцінки як такої, а спрямування на вироблення в дітей навичок позитивної самооцінки. Тільки за сприятливих умов у дитини може сформуватися адекватна самооцінка, яка стосується її особистісних якостей, досягнень і можливостей. За таких умов учитель покликаний знати індивідуальні особливості кожного учня. Важливо не протиставляти дітей одне одному, а стимулювати до порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина раніше.

Оцінювання учня вчителем не повинно стати причиною заниженої самооцінки, бо це неминуче позначається на його навчальній мотивації й успішності. Правильно чинить той учитель, який акцентує увагу на позитивній динаміці досягнень учнів, а про складнощі у навчанні говорить з кожним індивідуально, чим уникає ситуації колективної зневаги до дитини.

Важливо навчити дітей взаємооцінюванню, виробити уміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника давати поради щодо досягнення вершини знань. Якщо в молодшого школяра розвинуте критичне мислення, сформоване адекватне ставлення до зауважень, рекомендацій, то в майбутньому це буде людина поміркована, висококультурна, толерантна, товариська. Не варто забувати, що кожен учень має власний стиль і темп навчання.

Учителі, які розпочали освітню діяльність в умовах Нової української школи, покликані тісно співпрацювати з практичним психологом. Важливо психологічно налаштуватися на те, що сучасний

учитель має постійно працювати над собою, швидко вчитися, опановувати нові технології, миттєво змінюватися, аби відповідати швидкоплинним вимогам суспільства. Він поступово перестає бути джерелом знань, натомість учить молоде покоління самостійно організовувати процес засвоєння знань. Сьогодні кожному зрозуміло: учитель має бути відкритими до змін, змінюватися сам, ставати посправжньому креативним, психологічно налаштовуватися на усіх кожної дитини.

Робота вчителя Нової української школи спрямовується на організацію дидактичної діяльності учнів, яка ґрунтується на таких цінностях: дитинство, радість, особистість, здоров'я, безпека. Цього можна досягти за умови навчання молодших школярів на основі компетентнісного та діяльнісного підходів. Тому необхідно переглянути своє ставлення до навчання дітей, змінювати стиль комунікацій. Пріоритетною постає важлива проблема: упродовж одного уроку одночасно реалізувати різнобічні вимоги, сформувати предметні та надпредметні компетентності, змістові лінії. Звичайно, така проблема розв'язується шляхом використання компетентнісних (комплексних) завдань, які здатні зацікавити учнів і прокласти шлях до результативного навчання. Комплексні завдання – це творчі завдання, виконання яких потребує розумових операцій вищого рівня: аналізу, оцінки та створення нового продукту. Таке завдання обов'язково має враховувати можливості учнів, тобто їх компетенції, базуватися на потребах і життєвому досвіді дітей та бути наближеним до реального життя.

У роботі кожному педагогу важливо мати практичний інструментарій для цікавого та змістовного навчання. Наприклад, навчально-методичний комплект «Чарівний світ чисел», у посібниках якого представлені творчі завдання з вивчення математики в межах чинних стандартів та психологічні тести, медичні анкети стосовно визначення ступеня зрілості учнів і наявності в них проявів стресу, неврозу, депресії для оптимізації навчального процесу, визначення індивідуальних особливостей учнів згідно Концепції нової української школи. На електронних носіях представлені оригінальні навчальні пісні, музичні фільми для засвоєння понять «число», «цифра», «дії додавання і віднімання чисел», «компоненти додавання і віднімання чисел»; нумерації чисел у межах 10; таблиць додавання і віднімання

чисел першого десятку; додавання чисел з переходом через десяток, а також контроль знань з математики, тексти навчальних пісень для розвитку зорово-просторового сприйняття, відеометодологія навчання на уроках математики в 1 класі.

Діти змінилися – змінюються і методи навчання. А серцем цих змін є вчитель Нової української школи. Тільки педагог з новим мисленням здатний адаптувати дитину до життя в умовах інтернетно-комп'ютерного віку, що спонукає до нестандартного мислення; в умовах сучасних тенденцій розвитку суспільства й необхідності швидкої реакції на поглиблення євро інтеграційних процесів.

Нова українська школа – важлива складова переходу української освіти на європейські стандарти. Соціалізація, наскрізні уміння різних наук, створення цінностей та орієнтація на учня у формулі зміненого формату стали не просто планами, а конкретними діями. Очевидно: знання хороші тоді, коли дитина може їх застосувати для вирішення конкретних життєвих завдань.

Кожен, хто дотичний до реалізації положень концепції «Нова українська школа», розуміє своє завдання, яке полягає в створенні захисного та сприятливого для здоров'я фізичного і психосоціального середовища; навчання на засадах загальнолюдських цінностей і життєво важливих компетентностей; забезпечення ефективного шкільного управління, самоуправління і партнерства.

НУШ – школа, у якій комфортно вчитися, яка дає учням знання і вчить застосовувати їх у практичній діяльності. У Новій українській школі вчитель дослуховується до думки дитини, навчає критично мислити, зв'язно висловлювати свою думку і відстоювати її.

Нова українська школа – це школа життя в XXI столітті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дакарські рамки дій «Освіта для всіх»: виконання наших колективних зобов'язань(2000) URL: http://dlse.multycourse.com.ua/ua/print_page/theme/118 (дата звернення 14.01.2024).

2. Белуха С. Шлях до нової української школи. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність навчального закладу [Текст]/С.Белуха// Директор школи. 2017. №19-20. с.65

3. Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я. URL: <http://www.niigd.ru/pdf/2.pdf> (дата звернення 12.01.2024).

4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 12.01.2024).

5. Новий освітній простір, або Якою повинна бути Нова Українська школа[Текст]// Сучасна школа України.-2019.-№1.-с.4

6. Новий стандарт початкової освіти: що це означає? //Початкова освіта.-2018.- № 9.-с. 6

7. Організація простору в школі: ідеї та помилки [Текст]//Сучасна школа України.-2019.-№1.- с.13

8. Підготовка вчителів Нової української школи [Текст] // Завуч. 2018. №5. с.4

9. 100 днів освіти. Про Коцепцію нової української школи і нового вчителя[Текст] // Завуч. 2016. №19. с.4

Зелінський Р.М.,
головний спеціаліст
(Вінницька обл.)

ТЕРИТОРІАЛЬНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ХХ СТОЛІТТІ

У процесі державотворення одним з ключових питань завжди є питання визначення території, на яку поширюватиметься юрисдикція державного суверенітету. Зазвичай ця проблема ускладнюється тим, що нація, яка бореться за власну державу здебільшого територіально є розділена між сусідніми країнами-метрополіями. В такій суспільно-політичній ситуації опинилася й українська спільнота після Першої світової війни. В цей час на українських етнічних теренах відбувається становлення різних форм державності. Найяскравішим прикладом є утворення Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки з подальшим їх об'єднанням в одну державу. Однак, разом з тим у вітчизняній історіографії спостерігаємо факти утворення інших суспільно-політичних формувань з ознаками державного управління на відповідних територіях. Це короткочасні квазідержавні «республіки», які були як національно орієнтовані, так і пробільшовицького напрямку. Після другої Світової війни відбувається збирання земель Радянського Союзу в європейській частині. Театром таких дій є переважно радянська Україна, територія якої розширилась за рахунок приєднання етнічних земель. Однак, така «соборність» в територіальних межах маріонеткової УРСР не мала нічого спільного з українським державотворенням.

Метою статті є висвітлити територіальну складову різних державних утворень на українських етнічних землях та хронологію формування адміністративних кордонів України радянського періоду.

Після Першої світової війни українські етнічні землі знаходились у складі Австро-Угорської та Російської імперій. З крахом цих монархій розгорнулись українські національно-визвольні змагання. Проте, тривале перебування різних частин України у складі згаданих імперій залишило значний слід у ментальності двох частин української спільноти. Цей фактор був вагомий в боротьбі українців за

свою державу, в якій мали жити мешканці різних етнічних земель. Про це свого часу писав В'ячеслав Липинський; «Ріжниці між Східною (Візантійсько-Московською) і Західною (Римсько-Польською) Україною, далі ріжниці між Лівобережною Гетьманщиною і Слобожанщиною, Правобережжям, Запорожськими землями, Кубаню, Галичиною, Буковиною, Закарпатською Русю і Кримом — настільки великі, що з ними всякий український політик-державник мусить дуже поважно рахуватись» [1].

До 1917 року термін «Україна» в офіційному правовому полі не вживався, не існувало і однойменної провінції, як в російській, так і в Австро-Угорській імперіях. Україна жила в літературі, поезії, в народних піснях та серцях українців. Винятком щодо офіційного використання прикметника «українська» була назва Слобідсько-Української губернії Російської імперії з центром в м. Харкові, що існувала в 1765 - 1780 та 1797 – 1835 роках.

Боротьбу за національну соборну державність України очолила Українська Центральна Рада, створена на початку березня 1917 р. в Києві. В I Універсалі Центральна Рада 10 (23) червня 1917 року проголосила автономію України: «Хай Україна буде вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою Російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям». Слід зауважити, що з боку Тимчасового уряду був великий спротив заявленим територіальним межам України. Російська влада погодилась лише на обмеження території України лише п'ятьма губерніями, при цьому відмежувавши від Чернігівщини чотири північні повіти.

Згодом 7 (20) листопада 1917 року ухвалено III Універсал Центральної Ради, де проголошено створення Української Народної Республіки в складі Російської Федеративної Демократичної Республіки: «Віднині, Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів... До території Народної Української Республіки належать землі, заселені в більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне

визначення кордонів Української Народної Республіки, щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Воронежчини і суміжних губерній областей, де більшість населення українське, має бути встановлене по згоді організованої волі народів» [2]

В результаті розвитку більшовицької агресії в Україні соборність УНР опинилась під загрозою. Це спонукало Центральну Раду до ухвалення 9 (22) січня 1918 року IV Універсалу, яким проголошено повну самостійність Української Народної Республіки: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу... Власть у ній буде належати тільки народові України...»

За час існування Української Держави гетьману Павлу Скоропадському протягом нетривалого його правління (майже вісім місяців) вдалося зберегти цілісність підконтрольних йому територій. На думку історика Івана Гошуляка, в основу діяльності Гетьманату була покладена великоукраїнська концепція розбудови державності, що спиралася не лише на етнічний, але й державно-територіальний принцип, який передбачав врахування стратегічних, економічних, політичних та інших факторів. [3]

Про території приєднані до Української держави дізнаємося із гетьманського законопроекту від 25 травня 1918 року «Про тимчасове встановлення судової влади на території Кобринського, Пружанського, Берестейського і Більського повітів Гродненської губернії; Пінського повіту Мінської губернії; Ковельського та Володимир-Волинського повітів Волинської губернії». . [4].

У планах гетьманської влади передбачалося приєднання до Української держави 31 повіту, в тому числі 15 повітів російських губерній з переважною більшістю українського населення. При цьому приєднання Таврійської губернії залишалося невирішеним. [5]

За висновком Івана Гошуляка, практично здійснити задумане гетьману та його уряду вдалося лише частково. Адже до Української Держави було приєднано, частини Мінської і Могилівської губерній. При цьому таке приєднання виходило за українські етнографічні межі і носило стратегічний характер (щоб від'єднати зазначені землі від РСФРР та Польщі). [3]

Поява в листопаді 1918 р., внаслідок краху Австро-Угорської імперії, Західно-Української Народної Республіки та відновлення

Директорією після падіння Гетьманату Української Народної Республіки стали початком для реалізації української соборницької ідеї, логічним продовженням якої став історичний Акт Злуки УНР і ЗУНР, обнародований в урочистій обстановці Директорією 22 січня 1919 року на Софійському майдані Києва. Цей, часто цитований документ, визначав основні засади об'єднання двох українських республік: «Од нині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Од нині є єдина незалежна Українська Народна Республіка»

З перебігом подальших подій в результаті польсько-радянської війни, в якій українські війська виступили польськими союзниками, польське керівництво, зважаючи на безперспективність продовження воєнних дій, 18 березня 1921 року підписало з Радянською Росією Ризький мирний договір. Територія України була поділена між двома державами, а Армія УНР – інтернована на польських теренах. Українська Народна Республіка припинила існування, а її уряд діяв в екзилі аж до 24 серпня 1992 року, до моменту передачі повноважень від Президента УНР в екзилі М. Плав'юка Президенту України Л. Кравчуку.

Період українських національно-визвольних змагань початку ХХ століття характерний формуванням короткочасних самоврядних територій, які були підконтрольні певним політичним силам та утримувались за допомогою військово-адміністративного апарату. Очільники таких утворень називали їх «республіками».

Такі «республіки» мали місце по всій території сучасної України. Так, з 4 листопада по 23 січня 1919 року на терені нинішнього Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Польщі існувала Східно-Лемківська Республіка (Команчанська або Команецька Республіка), що об'єднувала майже 30 лемківських сіл з населенням біля 18 тис. чоловік з центром у селі Команча . зазначене державне утворення ліквідоване польськими легіонерами.

Гуцульська Республіка з 8 листопада 1918 року по 11 червня 1919 року була локалізована на терені Рахівського району Закарпатської області с центром в с. Ясіня. Окупована румунськими

військами.

На західній Лемківщині з 5 грудня 1918 року по 12 березня 1920 року існувала, так звана, Руська Народна Республіка Лемків (Лемковсько-Руська або Лемко-Русинська Республіка) - державне утворення проросійської політичної орієнтації. Ліквідована польськими військами.

До переліку «республік», що підтримували боротьбу за українську державність слід віднести також Трипільську республіку (січень – листопад 1919 року з перервами) з центром в с. Трипілья на Київщині на чолі з отаманом Зеленим, Ямпільську республіку (січень – квітень 1919 року, березень – лютий 1921 року), Гайсинську (травень – жовтень 1919 року), Головчинецьку (грудень 1919 року), Хмільницьку республіку (серпень 1919 року – лютий 1920 року) на Поділлі, Горбулівську республіку (березень – вересень 1919 р., з перервами) на Київщині. [6]

На особливу увагу заслугове Республіка Гуляй-Поле (листопад 1918 року – серпень 1921 року) - військово-політичне адміністративне утворення під проводом Нестора Махна, що займало підконтрольні повстанцям території Катеринославської губернії з центром у м. Гуляйполе (тепер. Запорізька область), Умовно територія республіки, кордони якої постійно змінювалися внаслідок бойових дій, охоплювала повністю або частково 5 повітів Катеринославської й Таврійської губерній: Олександрівського, Павлоградського, Маріупольського, Мелітопольського та Бердянського.

Не менш легендарною є Холодноярська Республіка (1919-1922 рр.) в районі лісового урочища Холодний Яр (теперішній Чигиринський район Черкаської області) з центром в с. Мельники. Зазначене утворення було формою організації повстанців за українську державність з більшовицькими окупантами. Повстанський рух діяв аж до 1922 року, коли більшовики обманом захопили холодноярських отаманів.

Подібні за формою та протилежні за ідеологічним змістом існували також радянські республіки. Більшовики на окупованих територіях утворювали військово-територіальні формування також називаючи їх «республіками». До такого списку слідвіднести Одеську Радянську Республіку (18(31).01. – 13.03.1918 р.), що охоплювала м. Одесу, Бессарабську та Херсонську губернії (окупована та ліквідована

румунськими і австро-німецькими військами), Донецько-Криворізьку Радянську Республіку (12.02.1918 – 17.02.1919 рр.) на теренах Харківської та Катеринославської губерній, частини Криворіжжя Херсонської губернії, частина повітів Таврійської губернії (до Кримського перешийку) та прилеглих до них промислових (вугільних) районів області Війська Донського з Таганрогом і Олександро-Грушевським (нині – Шахти, Росія), Таврійську Радянську Соціалістичну Республіку (21.03. – 24.04.1918 р.), штучне напівдержавне утворення в Криму, що входило до складу РСФРР, Донську Радянську Республіку (23.03. – 30.09.1918 р.), проголошену на території Донської області після її звільнення від військ А. М. Каледіна, Дерманську республіку (початок березня 1919 р.), військово-політичне адміністративне утворення більшовицького напрямку на території Дубенського повіту Волинської губернії. Летичівську Радянську Республіку (10(23).11.1918 – 01.1919 рр.) на Летичівського повіту Подільської губернії, Бессарабську Радянську Соціалістичну Республіку (в складі РСФРР) (11.05. – 09.1919 р.), до складу якої входили українські землі, зокрема райони Тираспольського повіту Херсонської губернії, Балтського та Ольгопільського повітів Подільської губернії, Кримську Соціалістичну Радянську Республіку (29.04.1919 – 07.11.1921 рр.), Висунська Радянська Республіка (02.10. – 21.11.1919 рр.) з центром у посаді Висуньку (тепер село Березнегуватського району Миколаївської області), Баштанську Республіку (16.09. – 19.11.1919 рр.) на Миколаївщині з центром у с.Баштанка (до 1928 р. – Полтавка) під керівництвом Миколаївського підпільного більшовицького комітету, Бойківську Радянську Республіку (21-26.08.1920 р.) на території колишнього Сколівського повіту (нині – Львівська область), Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку (15.07. – 23.09.1920 рр.) на теренах Тернопільської й частково Львівської областей (припинила існування після відступу з Галичини Червоної Армії), Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку (у складі РРФСР з 18.10.1921 р. по 30.06.1945 р., у складі УРСР, України з 12.02.1991 р. по 26.02.1992 р.) та ін. [6] Всі, так звані, радянські республіки, які не були знищені в силу різних обставин, після остаточної окупації більшовиками України були об'єднані в РСФРР та УСРР.

Наведені вище переліки не є вичерпними, але вони ілюструють локалізацію георгафічного розташування зазначених «республік» на терені України.

З більшовицькою окупацією всієї України на її теренах була утворена підконтрольна Москві Українська Соціалістична Радянська Республіка (згодом перейменована в Українську Радянську Соціалістичну Республіку), яка з 30 грудня 1922 року стала складовою Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). В усіх конституціях радянської України затверджено правову норму про «державність» УСРР (УРСР). Наприклад, в статті 1 Конституції УСРР зазначено, що «Українська республіка є соціалістична держава робітників та селян». А стаття 3 Основного Закону визначала, що «Українська соціалістична радянська республіка входить до складу Союзу радянських соціалістичних республік як суверенна договірна держава і зберігає за собою право вільного виходу з Союзу. Суверенітет Української соціалістичної радянської республіки обмежений лише в межах, зазначених в Конституції Союзу радянських соціалістичних республік і лише в предметах, що їх віднесено до компетенції Союзу радянських соціалістичних республік; поза цими межами Українська соціалістична радянська республіка здійснює свою державну владу самостійно.» [7]

Практично українська та інші республіки були в статусі провінцій радянської імперії, тому в перші роки її існування формувались адміністративні кордони між ними.

На момент створення УСРР фактично не включала в себе території Західної України, Криму, Донецько-Криворізької радянської республіки, Північної Буковини, Закарпаття, частини Бессарабії та Одеси. Постановою ЦК РКП(б) від 15 березня 1918 року Донецький басейн був визнаний територією України. На II Всеукраїнському з'їзді Рад були присутні делегати від Донбасу, а Україна була проголошена незалежною радянською федеративною республікою. При цьому до складу УСРР входили південні території сучасної Гомельської області Білорусі. До складу УСРР якийсь час входили Белгородський і Грайворонський повіти дореволюційної Курської губернії. 31 січня 1919 РНК УСРР приймає постанову про утворення Донецької губернії в складі двох повітів – Бахмутського та Слов'яносербського. 25 лютого 1919 року розглядалося питання про

кордони між РСФРР і УСРР. Основним рішенням було зберегти дореволюційні кордони між губерніями в якості кордонів між республіками, але 4 північні повіти Чернігівської губернії були передані РСФРР, яка включила їх до складу Гомельської губернії – першої нової губернії, яку створило радянське керівництво. 15 березня 1920 року РСФРР передала УСРР станиці Гундорівську, Кам'янську, Калітвянську, Усть-Белокалітвянську, волость Карбово-Обріську Донецького округу, ст. Володимирську, Олександрівську Черкаського округу й далі по лінії ст. Козачі Лагери, Мало-Несветайська, Нижньо-Крепінська, Таганрог (разом з округом). У серпні 1924 року частина Шахтинського й Таганрозького округів Донецької губернії Української РСР були повернені до складу РСФРР. [6]

Згідно з Постановою Верховної Ради СРСР від 16 жовтня 1925 року «Про врегулювання кордонів Української СРР з Російською СФРР і Білоруською СРР» від України до Росії відійшли обширні українські землі, в тому числі Грайворонський, Путивльський та Новооскольський повіти Курської губернії, Острогозький, Богучарський, Біргоченський – Воронежської, Таганрозький – Донської області, Темрюцький та Єйський – Кубанської, де українці склали від 51 до 90 % населення. [6]

У 1925-1926 рр. продовжилося збільшення території України: 16 жовтня 1925 року РСФРР передає частину Курської губернії (територія Путивльського повіту (без Крупецької волості), Кренічанську волость Грайворонського повіту, 2 неповні волості Грайворонського та Белгородського повітів); 1 квітня 1926 року додана Семенівська волость Новозибківського повіту Брянської губернії; Троїцька волость Валуйського повіту Воронежської губернії. [6]

На українському Закарпатті, що належало Чехословаччині протягом півроку в існувала українська держава двох типів. Від 11 жовтня 1938 року до 14 березня 1939 року Підкарпатська Русь, як автономна частина федеративної ЧСР та 14-18 березня 1939 року – Карпатська Україна, як незалежна держава. Проте, наступ угорських військ 18 березня 1939 року повністю окупував Карпатську Україну з подальшим її приєднанням до Угорщини. [6]

У вересні 1939 року радянські війська окупували в Польщі територію Західної України, яка 14 листопада 1939 року офіційно

ввійшла до складу УРСР. З придбаних територій 16 серпня 1945 року Польщі були зроблені деякі поступки, лінія кордону УРСР із Польщею проведена по лінії Керзона з невеликими відхиленнями на користь Польщі (в тому числі місто Перемишль).

28 червня – 3 липня 1940 року війська СРСР зайняли Бессарабію й Північну Буковину, що належали Румунії. 2 серпня 1940 року зі складу УРСР виведено Придністров'я (воно разом з рядом територій у Бессарабії утворило Молдавську РСР). УРСР одержала Північну Буковину з Чернівцями, південні райони Бессарабії з містом Білгород-Дністровський (Аккерман). [6]

У березні 1945 року, згідно з радянсько-польськими договорами, частина Дрогобицької області (Бірчанський, Ліськівський і західна частина Перемишльського району з містом Перемишль) були передані Польщі. [6]

29 червня 1945 року в Москві було підписано угоду про входження Підкарпатської Русі, що належить Чехословаччині, до складу УРСР. Крім того, були передані деякі словацькі території. Нові території отримали назву Закарпаття. [6]

У травні 1948 року Медиківський район з складу Дрогобицької області передано Польщі. 15 лютого 1951 року відбувся обмін територіями між СРСР і Польщею, в результаті чого УРСР втратила частину території Дрогобицької області (Нижньо-Устріцький район). 19 лютого 1954 року зі складу РРФСР до складу УРСР переданий Крим. [6]

З відновленням незалежності України 24 серпня 1991 року територія держави утвердилась в адміністративних межах УРСР. Окремі етнічні українські землі залишилися за межами державного кордону України, однак згідно з міжнародним правом про непорушність кордонів Українська держава на них не претендує.

Щодо відносин України з Російською Федерацією слід зазначити, що ще за радянських часів 19 листопада 1990 року між УРСР та РРФСР укладено угоду про двостороннє співробітництво. В статті 6 документу зазначено, що дві сторони поважають територіальну цілісність одна одної у існуючих межах СРСР. [8]

Відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» у ст. 5 встановлено, що державний кордон Союзу РСР, який відмежовує Україну від інших держав, і кордон між Українською РСР,

Білоруською РСР, Молдавською РСР і Російською Федерацією станом на 15 липня 1990 року є державним кордоном України. [9]

Крім цього у Будапештському меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року Російська Федерація, Великобританія та США підтвердили щодо України зобов'язання про повагу незалежності та суверенітету України в існуючих кордонах. [10]

Однак, всупереч наведеним вище міжнародним та національним нормативно-правовим актам, як показують події сучасності, Російською Федерацією анексовано Автономну Республіку Крим та здійснюється збройна підтримка сепаратистських сил на окупованих районах Донецької і Луганської областей. Тому Україна на сьогодні постала перед необхідністю захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Отже, проблема соборності українських земель на сучасному етапі українського державотворення знову набула актуальності. Для її подолання сьогодні на східних кордонах ведуть збройну боротьбу з агресором захисники у лавах Збройних Сил України та інших силових і воєнізованих структур. Для повноцінного розвитку держави цілісність її території є необхідною умовою. За висновком історика Івана Гошуляка: «Соборність — загальна, органічна ознака будь-якої нації, неодмінна умова її розвитку й процвітання, важлива передумова державності» [3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. К. Філадельфія, 1995. С. 422.
2. Національні відносини в Україні в ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. К., 1994.
3. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до акту злуки). Київ, 2009. – 466 с.
4. Державний Вісник. 1918. 31 травня.
5. Соборність України. Від зародження ідеї до першої спроби реалізації. Кн. 1. К., 2000. С. 101.
6. Завальнюк К.В., Зелінський Р.М. Лінія часу: український вектор. Хронологічний довідник. Хмельницький: ІРД, 2014. 355 с.
7. gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.htm

8. Договір між українською Радянською Соціалістичною Республікою та Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою від 19.11.1990 // Відомості Верховної Ради (ВВР). 1990. № 49. Ст. 637

9. Закон України «Про правонаступництво України» від 12.09.1991 № 1543-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 46. ст. 617

10. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2004 р. № 4. Книга 2. ст. 603

Карпунь Н.А.,
здобувач вищої освіти
(м.Київ)

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОСТІ. ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Державність – це ключовий елемент кожної країни. Вона являє собою цілий комплекс інститутів економіки, політики, культури, що діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компактну цілість та забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому. Державність – це устрій усього матеріального і духовного буття цілого народу. Такими словами відомий український письменник, політичний та державний діяч Володимир Винниченко у 1949 році охарактеризував неоднозначне поняття державності.

Неоднозначності цього терміну передувало багато причин. Насамперед слід зазначити, що з розпадом СРСР і наступним утворенням незалежних держав, питання формування Української державності було надзвичайно актуальним і виносилося на порядку денному.

Зміст державності є значно ширшим порівняно з поняттям «держава». Державність є своєрідним фундаментом, корінням держави.

Ознаки, символи та атрибути державності

Ознаки державності:

- 1) втілення права нації на незалежність, що є першим кроком на шляху до власної державності;
- 2) наявність органів публічної влади, яка виступає у двох формах:

1. Державна влада, до якої належать: глава держави; органи законодавчої, виконавчої та судової влади; силові органи (поліція, органи держбезпеки, прокуратури, збройні сили тощо).

2. Муніципальна влада, до якої належать представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування.

3) державний суверенітет, який передбачає верховенство держави на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах;

4) система правових норм (законои та підзаконні акти), які регулюють відповідні суспільні відносини;

5) міжнародне визнання держави та, як наслідок, її міжнародна правова ідентифікація [1].

Державні символи

Державні символи – це закріплені в законодавстві офіційні знаки (зображення, предмети) чи звукові вираження, які символізують суверенітет держави. Державними символами є – Державний прапор, Державний герб і Державний гімн, які є основою історичної свідомості громадян та процесів державотворення (відповідно до статті 20 Конституції України).

Слід зазначити, що українські державні символи та атрибути формувалися протягом тисячоліть і належать до найбагатших та найзмістовніших систем людства.

Атрибути держави.

Атрибути держави – це її ідентифікаційні національні символи, що пов'язані з розвитком титульної нації та її роллю у становленні на певній території.

Атрибутами державності є:

1) власна територія, населена національним колективом, із визначеними кордонами, офіційна назва, час заснування або дата першої письмової згадки держави, що є важливими атрибутами суверенності та політичної ідентифікації держави;

2) мова як невід'ємний державницький атрибут, адже мова — найважливіший маркер національної самоідентифікації

3) національне вбрання, національні страви, національні музичні інструменти, національна народна пісня, видатні історичні та сучасні постаті;

4) в Україні від 4 жовтня 2018 р. Верховною Радою запроваджено ще один атрибут — національне гасло: «Слава Україні! Героям Слава!» як офіційне вітання у Збройних Силах та Національній поліції, хоча нині всі громадяни дуже часто використовують його у повсякденному суспільно-політичному житті [3].

Основні етапи формування української державності

Етапи формування української державності можна назвати досить складними та тривалими, але не дивлячись на всі перешкоди, українська державність змогла досягти своєї бажаної цілі, укріпитись і зайняти важливе місце в історичному просторі [2].

Українська державність в часи Київської Русі

Київська Русь була тим фундаментом, з якого і розпочалося зведення української державності. Якщо говорити більш детально про державотворчі процеси, які протікали в той час, то слід зазначити, що під владою Києва об'єдналися два величезних слов'янських політичних центри - Київський і Новгородський. Ця подія, яку літопис відносить до 882 р., традиційно вважається датою утворення Давньоруської держави.

Пізніше київському князю підкорилась більшість східнослов'янських земель. У рамках Давньоруської держави робили перші кроки у суспільно-політичному розвитку більше 20 неслов'янських народів Прибалтики, Півночі, Поволжя, Північного Кавказу і Причорномор'я. Першим князем Київської держави став Олег.

Виникнення Давньоруської держави з центром у Києві було закономірним результатом внутрішнього соціально-економічного та політичного розвитку східних слов'ян. Процес їх політичної консолідації зумовлений також рядом інших внутрішніх і зовнішніх факторів: територіальною і культурною спільністю східних слов'ян, економічними зв'язками і їхнім прагненням об'єднати сили в боротьбі з спільними ворогами [2].

Інтеграційні політико-економічні та культурні процеси призвели до етнічного консолідування східних слов'ян, які утворили давньоруську народність. Вони характеризувалися насамперед східністю мови (із збереженням, проте, місцевих діалектів), спільністю території (котра в основному збігалася з межами Київської Русі), матеріальної та духовної культури, релігії, певною економічною цілісністю. Етнічному згуртуванню східних слов'ян в єдину народність сприяли й однакові традиції, звичаї, звичаєве право, закон, суд, військовий устрій, спільна боротьба проти зовнішніх ворогів. Мабуть, уже в цей час виникають певні елементи національної свідомості, почуття патріотизму.

У процесі формування давньоруської державності можна, таким чином, простежити чотири етапи: княжіння східних слов'ян, утворення первісного ядра давньоруської державності — Руської землі, формування південного та північного ранньодержавних утворень, об'єднання цих утворень у середньовічну державу з центром у Києві.

У 12 столітті після розпаду Київської Русі з великих князівств, які в цей час існували на території України, виділялося Галицько-Волинське, створене в 1199 р. Проіснувало воно до 1340 р. Державний лад Галицько-Волинської землі, хоча й мав ряд своєрідних рис, обумовлених особливостями її соціально-економічного і політичного розвитку, все ж у головному був подібний до державного ладу інших князівств і земель Південно-Західної Русі.

Галицько-волинська земля, навіть, перебуваючи в залежності від Золотої Орди, значною мірою зберегла риси державного та правового устрою, притаманні Давньоруській державі. Главою тут був великий князь. Йому належала верховна влада. Князь міг приймати законодавчі акти. Великі князі здійснювали поточне управління як у своєму домені, так і в межах усього князівства [4].

Князі Галицько-волинської землі мали судові повноваження. Вони також очолювали військову організацію князівств. Князю належало право збирання податків, карбування монет і розпорядження скарбницею, визначення розміру і порядку стягнення митних поборів. Прерогативою князівської влади було керівництво зовнішньополітичними відносинами з іншими державами.

Великі князі прагнули мати свій вплив і на церковну організацію, використовувати її у своїх інтересах. За згодою великого князя призначалися єпископи, тільки після цього вони освячувалися в сан київським митрополитом. Це, безумовно, також возвеличувало владу князя.

Галицько-волинській землі відомо було і спільне правління двох великих князів. Так, у період після 1245 р. формою правління на цій величезній території став своєрідний керівний дуумвірат Данила, безпосередньо "тримавшого" Галичину, а також Дорогочинську, Бельзьку та Холмську землі на Волині, та Василька, який мав «під своєю рукою» Володимир з більшою частиною Волині.

Наприкінці XIII ст. з'явилась потенційна можливість встановити дуумвірат в особі Лева (Галицького) та Володимира (Волинського), але внаслідок міжусобиць між ними вона не була реалізована. Однак сини князя Юрія Андрій та Лев виступали як співправителі у зовнішньополітичних питаннях. У спільній грамоті 1316 р. вони називають себе «князі всієї Русі, Галичини та Володимир». Для підтримки авторитету князів використовувалися ними титули «руських королів», «принце-пасів», «князів Руської землі», печатка. Так, королівським титулом володів Юрій. Про існування такого титулу свідчить зображення Юрія на печатці з короною на голові і скіпетром у руці, супроводжене написом: «Король Русі та князь Володимир». Однак зосередити всю державну владу у своїх руках великим князям Галицько-волинської землі так і не вдалося.

Визвольна війна Хмельницького і продовження формування державності України

Тривалий час український народ не мав власної національної держави, що було унікальним явищем – коли б організований у класове суспільство народ був позбавлений національної державності. Необхідність створення української державності та умов, що сприяли б цьому завданню, виявилися напочатку національно-визвольної війни.

Щоб усунути загрозу зникнення українського народу як етнічної спільності, в порядок денний було поставлено невідкладне завдання – створити і зміцнити державне національне утворення. Це об'єднало зусилля усіх класів українського суспільства в їх спільній боротьбі за визволення з-під влади Речі Посполитої.

Організаторами цієї держави стали козацька старшина та українська шляхта. Вони взяли за цю справу з перших днів війни. Вже у травні 1648 р. з багато-чисельних джерел у Польщу почали надходити відомості, що Б. Хмельницький створює удільне князівство із столицею у Києві, а себе титулує князем Русі. Напочатку лютого 1649 р. Б. Хмельницький сам повідомив комісарів польського короля про свої наміри створити незалежну українську державу. З початку формування українська держава мала основні її ознаки: органи публічної влади, які не збігалися з населенням, але виконували свої функції на визначеній території; територію, яку охоплювала державна

організація і населення, що на ній проживало: податки, що збиралися на утримання органів публічної влади. Слід зазначити, що населення вільної України, визнавало нову владу. Формування української держави здійснювалося у обстановці бойових дій, що обумовлювало її форму, а саме: для виконання державних функцій пристосовувалася вже готова, перевірена практикою військово-адміністративна, полково-сотенна організація козацтва. В екстремальних умовах війни, коли потрібно було максимально об'єднати та мобілізувати на боротьбу увесь народ, ця організація стала не тільки загальною для усіх повстанських сил, але й єдиною політико-адміністративною та судовою владою в Україні, їй не була підпорядкована тільки церква. Що ж до Запорізької Січі, то вона зберігала здавна встановлену форму правління. Створення української національної держави вперше одержало правове оформлення та закріплення у Зборівському (серпень 1649 р.), а потім і у Білоцерківському (вересень 1651 р.) договорах, які Б. Хмельницький уклав із Річчю Посполитою. Іноземні держави визнали вільну Україну за рівноправного суб'єкта міжнародних відносин і охоче вступали з нею у договірні відносини.

Українська державність в період 1917 - 1920 р.

Боротьба за державність України наприкінці 1917-1920 р. відбувалася в умовах запеклої громадянської війни та іноземної інтервенції. У цій боротьбі можна виділити кілька етапів. На першому етапі національну революцію очолювала Центральна Рада. В листопаді 1917 р. було проголошено Українську Народну Республіку (УНР). Другий етап - це правління з кінця квітня 1918 р. гетьманщини в умовах окупації України австрійськими та німецькими військами.

Особливою проблемою в національному державному відродженні було утворення в західних регіонах України в жовтні 1918 р. Західної Української Народної Республіки (ЗУНР). І нарешті, майже паралельно з утворенням ЗУНР на більшій частині України, починаючи з листопада 1918 р., проходило відновлення УНР на чолі з Директорією і об'єднання її з ЗУНР. Це також був визначний етап в національно-державному будівництві. На жаль, наприкінці 1920 - на початку 1921 р. процес національного державного відродження був перерваний перемогою об'єднаних радянських збройних сил, встановленням радянської влади на більшій частині України та

окупацією західноукраїнських регіонів Польщею, Румунією, Чехословаччиною.

Радянська державність

Не можна з історії української державності викидати і період радянський. З чого ж він розпочався і як протікав? Борючись проти Центральної Ради, більшовицькі організації доклали чимало зусиль для скликання Всеукраїнського з'їзду Рад, який би проголосив більшовицьку владу в Україні, створив Українську радянську державу і затвердив в ній диктатуру пролетаріату. Ідею проведення Всеукраїнського з'їзду Рад висунула більшовицька фракція виконавчого комітету Київської Ради робітничих депутатів. З листопада 1917 р., її підтримали більшовики Харкова, Катеринослава, Одеси, Єлисаветграда та інших міст. Ця діяльність знайшла підтримку тієї частини трудящих, які ще вірили в більшовицькі лозунги. З'їзд мав стати важливим етапом на шляху встановлення радянської влади в Україні.

Незалежність України сьогодні

На рубежі 80-90-х років ХХ ст. в Україні сталися епохальні історичні події. В умовах глибокої соціально-економічної і політичної кризи в республіці розпочався і одержав подальший розвиток процес руйнування тоталітарної більшовицької системи і демократизації соціально-економічного та державно-правового ладу. Цей процес виявився перш за все в утвердженні гласності і політичного плюралізму, ліквідації ідеологічного і політичного панування компартії в країні. Вперше за 70 років були проведені дійсно демократичні, а не фіктивні вибори в органи державної влади. Активно втілювалася в життя реальна боротьба з величезним бюрократичним управлінським апаратом в центрі і на місцях. Розпочався процес згортання командно-адміністративної системи, ліквідації партійно-радянської номенклатури. Намітився перехід до ринкових економічних відносин. Конкретним, реальним змістом наповнювався суверенітет України, що у кінцевому рахунку призвело до проголошення у серпні 1991 р. незалежності України.

Здобувши незалежність, народ України розпочав активну діяльність по створенню своєї демократичної правової держави. Ця розбудова розпочиналась в дуже складних умовах. Необхідно було перш за все здійснити перехід від статусу союзної республіки з

обмеженим суверенітетом до статусу самостійної держави. Тому законом Верховної Ради УРСР від 17 вересня 1991 р. до Конституції були внесені зміни і доповнення, які мали на меті зміцнити державний суверенітет республіки. У тексті Конституції слова «Українська Радянська Соціалістична Республіка» і «Українська РСР» були змінені на споконвічну назву нашої держави – «Україна». В розділі Конституції про зовнішньополітичну діяльність і захист Вітчизни розвивалися положення про підвищення ролі України як рівноправного учасника міжнародних відносин. Міжнародне співтовариство з розумінням поставилося до виникнення нової незалежної держави. Україну визнали понад 130 країн світу [5].

Висновок.

Підсумовуючи вище подану інформацію, я дійшов висновку, що державність та всі її атрибути є невід’ємною частиною України та її минулого. Українська Державність уособлює в собі весь досвід набутий українським народом протягом багатовікової історії, починаючи від Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Української козацької держави, Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки та становленням сучасної незалежної держави України. Звичайно весь цей не можна назвати простим через цілу низку факторів, але остаточна ціль була того варта. Здобувши незалежність, українську консолідоване суспільство почало активно впроваджувати всі аспекти демократичної правової держави і воно продовжує вдосконалюватись з плином часу. Більшість міжнародних гравців підтримали Українську державність, незалежність та прагнення до самоідентифікації.

Отже, Україна та її державність – це невід’ємні одне від одного частини одного цілого, що об’єднують народ України та створюють сприятливе середовище для подальшого розвитку процвітання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Українська державність: поняття, основні ознаки, символи, атрибути, витоки та етапи становлення (Електронний ресурс). Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/314085>

2. Українська державність: основні етапи розвитку (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35779/>

3. «Українська державність. Етапи становлення» (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/istorichni-podii/ukrainsyka-derzhavnisty-etapi-standovlennya/>

4. День Української Державності, або що потрібно знати про етапи становлення української держави (Електронний ресурс). Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/538227-den-ukrainskoi-derzavnosti-abo-so-potribno-znati-pro-etapi-standovlenna-ukrainskoi-derzavi/>

5. Стаття про Українську Державу (Електронний ресурс). Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_Держава

Качкарда В.О.,
здобувачка вищої освіти
(м.Київ)

ФРАНЦУЗЬКІ ТЕРМІНИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК ЕЛЕМЕНТ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

XXI століття характеризується посиленням економічного співробітництва між країнами Європи. Україна, узявши курс на входження до Європейського Союзу, налагоджує зв'язки з країнами Європи, зокрема з Францією.

Франція надає Україні допомогу у виборюванні права жити у вільній демократичній державі, що спонукає до налагоджування економічних зв'язків між країнами і їх банками.

Марія Бобилева, досліджуючи особливості розвитку співпраці між Україною та країнами Європейського Союзу, зазначає: «Найбільш емним видом взаємин держав є економічне співробітництво, вільний обмін продуктами матеріальної діяльності. Таке співробітництво створює економічні зв'язки між державами принципово нового типу, які базуються на товаро-грошових факторах» [2].

В інтерв'ю Надзвичайного та Повноважного Посла України у Франції Олександра Купчишина для «Укрінформу» проглядаються дружні стосунки між країнами: «На політичному рівні Україна не має розбіжностей з Францією. Економічна площа дійсно «цементує» партнерські відносини. У цьому контексті нам є про що поміркувати, щоб раціонально вибудувати економічну політику по відношенню до Франції... Збільшення економічної присутності Франції в Україні, як і інших впливових держав ЄС, є надзвичайно позитивним аспектом для технологічного оновлення економіки країни, її інтеграції у виробничий процес та ринок ЄС» [13].

В умовах глобалізації економічних процесів та інтеграції держав у світове господарство важливе місце посідає проблема формування ефективного банківського сектора економіки, адекватного вимогам і потребам сучасного фінансового ринку [4].

Банківські установи є посередниками між власниками коштів та їх користувачами. Найбільший французький банк BNP Paribas (укр. *Бі-Ен-Пі Паріба*) разом з Credit Agricole і Societe Generale складає «Велику Трійку» провідних банків Франції [3]. Політика у французькій банківській галузі чинить серйозний вплив на макроекономічну ситуацію в Україні. На український ринок BNP Paribas вийшов у 2006 році, придбавши контрольний пакет акцій UKRSIBBANK. UKRSIBBANK BNP. Paribas Group стабільно входить в десятку найбільших банків в Україні за розмірами загальних активів, а також в п'ятірку найбільших на роздрібному ринку. Через компанію «BNP Paribas Ukraine» банк веде діяльність у сферах страхування, управління активами та ін. [3].

Банки Франції в багатьох аспектах впливають на економіку України. У період російсько-української війни вони допомагають коштами для підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечення населення житлом, надають кредити для навчання студентам, підвищують рівень забезпеченості українців. У зв'язку з цим актуальним стає дослідження французьких банківських термінів, їх переклад українською мовою.

Певний інтерес становить етимологія слова «банк». Французьке слово «banque» означає «скриня», тобто вказує на функцію збереження чогось цінного. В українській мові це слово почало вживатися за посередництвом французької мови [1].

Французькі терміни банківської справи наповнюють українську мову новими поняттями. Це призводить до підвищення значення нової термінології як невід'ємної частини терміносистеми, зокрема банківської справи, що інтегрується в міжнародну систему відповідно до економічних стандартів Європейського Союзу та світу загалом. Водночас зростають вимоги до перекладача як до спеціаліста.

У мовознавців проблема терміна і терміносфери викликає постійний інтерес. З'являються наукові праці, присвячені вивченню термінології окремих галузей. У своїй більшості вони сходяться на тому, що роль терміна полягає в його обслуговуванні сфери фахового спілкування, зокрема банківської. Теоретичними питаннями термінології, проблемами різних галузевих терміносфер та структурою термінологічної лексики займалися такі вчені, як Т. І. Панько, А. А. Бурячок, Л. М. Томіленко, Л. О. Симоненко.

Термін визначається як слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття [9]. Термінологія – «сукупність термінів якоїсь галузі» [10]. Як бачимо, термінологія – це множина термінів, яка відображає поняття, що утворилися й функціонують у кожній галузі. Мовознавці зосереджують увагу на специфіці термінів у мові, на певних ознаках їх систематизації, зазначаючи, що розвиток будь-якої терміносистеми визначають зовнішньомовні та внутрішньомовні чинники, до яких належать рівень розвитку національної науки, техніки. Л. Томіленко стверджує, що термінологія «невіддільна частина наукової мови» [12, с. 5].

Л. Симоненко у статті «Українське термінознавство кінця ХХ – початку ХХІ ст. Стан і перспективи розвитку» відзначає запозичення термінів з європейських мов, зокрема з французької: «На сучасному етапі українська терміносистема поповнюється термінами, запозиченими здебільшого із сучасних європейських мов – англійської: кіднепінг, інвестиція, дилер, лізинг, чартер, веб-сторінка, дисплей; французької: легалізація, трансфер, поліс; іспанської: ембарго; італійської: мафія, мафіозі та ін.» [7, с. 41].

Термінологія стала головним джерелом поповнення лексичного складу високорозвинених сучасних мов. Обсяги інформації зростають швидкими темпами і спричиняють, за словами науковців, «термінологічний вибух» [11], тобто появу великої кількості нових термінів. Крім того, у науковій сфері відбуваються потужні інтеграційні процеси, які висувають проблему міжнародної стандартизації термінів як основи для порозуміння між фахівцями різних країн. У цьому зв'язку термінологія поповнюється новими термінами і розвивається разом із термінологіями різних національних мов, зокрема з французькою.

Термінознавців цікавлять елементи чужої мови (запозичення), перенесені з однієї мови до іншої в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів однієї мови до іншої.

З точки зору перекладу банківських термінів варто звернути увагу на статтю Є. Кривова і Н. Кудрявцевої «Термінологія банківської справи: номінативний та перекладацький аспекти», у якій зазначено: «Аналіз банківської термінології дасть змогу краще зрозуміти структуру та сутність банківської системи світового

стандарту, встановити тенденції розвитку цієї термінології на прикладі мов міжнародного спілкування» [6]. Автори статті зауважують: «Серед останніх публікацій у сфері банківського перекладу заслуговують на увагу дослідження сучасних тенденцій розвитку цього виду перекладу. Так, у працях Д. С. Лотте та А. В. Суперанської висвітлено структуру та функціонування банківської термінології. В останні роки аналізом терміносистем та питаннями полісемії і синонімії термінів та займалися О. І. Дуда, А. В. Майтова та інші» [6].

Кредитно-банківська термінологія – одна з маловивчених в українському мовознавстві. Тому тема, пов'язана з вивченням банківських термінів, актуальна і злободенна. Переклад українською мовою французьких термінів банківської справи веде до економічного взаєморозуміння між країнами, що на сучасному етапі світового розвитку надзвичайно важливо.

У світлі вищезазначеного з'являється необхідність дослідження мовного розвитку банківської терміносистеми. На часі вивчення сукупності кредитно-банківських термінів як окремої лексико-семантичної системи з метою теоретичного вирішення проблеми термінологізації галузевого слова в межах українсько-французьких економічних взаємин. Ця проблема набула значення цілеспрямованого творчого процесу найменування спеціальних банківських понять з точки зору особливостей їх перекладу з французької мови на українську. Актуальність такого підходу обумовлюється його прогностичною цінністю, що особливо важливо щодо впорядкування і стандартизації окремих термінологічних систем у межах двох країн.

Любов Височанська в статті «Банківська термінологія як об'єкт лінгвістичного аналізу» виокремлює перспективні напрямки аналізу ще неописаної терміносистеми – банківської, розглядає особливості структури банківських назв. Серед влитих в українську мову банківських термінів вона визначає і запозичення з французької мови: «У ролі стрижневих слів подібних терміносполук можуть бути запозичені назви з французької (арбітраж від *arbitrage*), англійської (аудит – від англ. *audit*, що йде від лат. *auditus* - слухання, слух), італійської (валюта – від італ. *valuta*, що від лат. *valeo* – коштує), німецької (вексель – від нім. *Wechsel* – вексель, зміна, обмін) мов» [5].

Словник фінансово-правових термінів за редакцією Л. Воронової подає тлумачення понад 500 найважливіших термінологічних словосполучень і термінів, що застосовуються в бюджетній, податковій та інших сферах фінансових відносин [8]. Видання підготовлено на основі визначень понять, що застосовуються в нормативно-правових актах чинного законодавства України. Серед витлумачених термінів виділяються французькі, якими послуговуються в банківському середовищі. Це, зокрема:

Аваль (франц. *aval* – порука за векселем) – вексельне поручительство, згідно з яким банк бере на себе відповідальність перед векселедержателем за виконання векседавцем оплати податкового векселя, яке оформляється шляхом проставлення гарантійного напису банку на кожному примірнику податкового векселя.

Авуари (фр. *avoir* – майно, надбання, здобуток) – різні активи (майно, кошти, цінні папери, чеки, векселі, перекази, акредитиви, золото та ін.), за рахунок яких здійснюються платежі та погашення зобов'язань їх власників; кошти банку, що розміщуються на його рахунках у закордонних банках в іноземній валюті. За їх допомогою здійснюються виплати, погашаються зобов'язання, забезпечуються розрахунки між державами. Авуарами також називають активи, ресурси країн в іноземній валюті і золото, які зберігаються в банках інших країн. У вузькому значенні авуари – це лише активи (емісійного або комерційного банків в іноземній валюті і наявні гроші, рахунки в інших банках, акції, облігації, скарбничі векселі та інші цінні папери, які легко реалізувати), що містяться на їхніх рахунках у закордонних банках. Сукупність цих засобів називають іноземними авуарами, вони перебувають під юрисдикцією тієї країни, у якій розміщуються.

Акція (франц. *action*, від лат. *actio*) – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Демонетизація (від фр. *demonetisation*) – втрата грошовим металом функції грошей. Демонетизацію срібла було завершено наприкінці XIX століття. Демонетизацію золота юридично закріплено Статутом МВФ. Відповідно до поправок Статуту МВФ з 1 квітня 1978 року скасовано офіційну ціну золота; воно було вилучено з розрахунків між МВФ та його членами, а значну частку золотого запасу МВФ реалізовано на міжнародних ринках.

Державний тариф. Термін «тариф» (франц. *tarif*) – безумовна плата. Державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються на ресурси, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, на товари і послуги, що мають вирішальне соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку.

Маржа (від фр. *marge* – поле, край) термін, який застосовується в банківській, біржовій, страховій, торговій діяльності для позначення різниці між цінами товарів, курсами цінних паперів, процентними ставками та іншими показниками, – це величина, яка є виразником різниці між двома визначеними показниками (наприклад: в договорах купівлі-продажу, маржа – це різниця між максимальною та мінімальною кількістю товару, який повинен бути поставлений).

Міжбюджетні трансферти (*interbudget transfer deeds*) (франц. *transfert*, від лат. *transfere* – переносу, переміщую) – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Податковий контроль (контроль – франц. *contrôle*, від *contrerôle* – подвійний список). Податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти й своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Трансфер, трансферт (франц. *transfert* – переносити, переводити, переміщати, передавати). В економічній теорії під трансфером розуміють процес передачі коштів, технологій, інформації тощо від одного суб'єкта господарювання іншому. В інституціональній теорії ринків категорія трансферних

(транзакційних) видатків використовується як аналітичний критерій оцінки ефективності функціонування ринкової системи.

Окреслені напрямки аналізу банківської термінології сприяють висвітленню сутнісних ознак системної організації банківських назв і дозволяють стверджувати про перспективність взаємовідносин між Україною і Францією.

Ефективне функціонування національної економіки, її розвиток разом із постійним зростанням добробуту населення неможливі без вирішення завдань забезпечення ефективного функціонування банківської системи та її основних елементів – банків.

Виступаючи невід’ємною складовою фінансової системи, банки становлять економічні установи зі складною багаторівневою організаційною та фінансовою структурою, що виконують специфічні функції в економіці. Їх успішне функціонування визначається впливом макроекономічних факторів та особливостями управління країнами-партнерами, такими, зокрема, як Україна та Франція.

Список використаних джерел та літератури:

1. Банківська справа: виникнення та еволюція. Реферат. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19895/> (дата звернення 10.01.2024).
2. Бобелева М. Міжнародна економіка в XXI столітті. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27104/1/%D0%91%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення 31.12.2023).
3. BNP Paribas. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/BNP_Paribas (дата звернення 31.12.2023).
4. Варцаба В. І. Банк і його роль в сучасній економіці. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32643/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%203%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A4%D0%95%D0%93.pdf> (дата звернення 31.12.2023).
5. Височанська Л. Банківська термінологія як об’єкт лінгвістичного аналізу. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/25e24f1f-131d-47e5-b4d0-981f912b72b5/content> (дата звернення 11.01.2024).
6. Кривова Є. С., Кудрявцева Н. С. Термінологія банківської справи: номінативний та перекладацький аспекти. URL:

http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v37/part_4/49.pdf (дата звернення 01.01.2024).

7. Симоненко Л. О. Українське термінознавство кінця XX – початку XXI ст. Стан і перспективи розвитку. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=955 (дата звернення 01.01.2024). с. 41

8. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Алерта, 2011. 558 с. ISBN. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/25e24f1f-131d-47e5-b4d0-981f912b72b5/content> (дата звернення 10.01.2024).

9. Термін. URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD> (дата звернення 11.01.2024).

10.

Термінологія.

URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F> (дата звернення 11.01.2024).

11. Терміни та його ознаки. Термінологія як система. URL: <https://sbc.ptngu.com/20L10P5.html> (дата звернення 01.01.2024).

12. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: [монографія] / Л. М. Томіленко. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21233/1/monograph.pdf> (дата звернення 01.01.2024).

13. Українсько-французькі відносини перебувають на шляху до стратегічного партнерства – Олександр Купчишин. URL: <https://france.mfa.gov.ua/news/80-ukrajinskyko-francuzyki-vidnosini-perebuvajuty-na-shlyahu-do-strategichnogo-partnerstvaoleksandr-kupchishin> (дата звернення 31.12.2023).

Комендант А.О.,
здобувачка вищої освіти
(м. Київ)

ПРОБЛЕМНІСТЬ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Возз'єднання українських земель в єдиній державі – один із найвизначніших об'єктивних результатів тривалого національно-визвольного поступу українського народу до соборності та державної незалежності. Впродовж багатьох років українські землі в Чорноморському регіоні стають предметом напружених геополітичних та територіальних суперечок. Однією з основних проблем є анексія Криму росією у 2014 році, яка спричинила не тільки порушення міжнародного права, але й викликала загострення відносин між Україною та росією.

Окрім того з 2014 року, на південному сході України триває війна в Донбасі, а 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення країни-терористки на наші землі. Воєнні дії також вносить важливий елемент нестабільності та непевності в регіоні. Однією з ключових проблем є також невизначеність статусу Азовського та Чорного морів. росія веде активну політику в Чорноморському басейні, намагаючись отримати контроль над стратегічно важливими коридорами та ресурсами. [4,с.15].

Додатково, в регіоні зростає інтерес з боку інших міжнародних гравців, таких як Туреччина та НАТО, що підтримують Україну в боротьбі з агресором. росія з однієї сторони, а Україна та її союзники з іншої, як ключові гравці, мають свої власні інтереси і погляди на ситуацію. Це зменшує шанси досягнення загальної згоди щодо майбутнього Чорноморського регіону найближчим часом без перемоги України. Окрім політичних викликів, існують економічні проблеми. Втрата Криму призвела до значних економічних труднощів для України, зокрема втрати в області туризму та природних ресурсів. Усі ці проблеми складають мозаїчний образ, який важко вирішити. Відновлення територіальної цілісності України в Чорноморському

регіоні вимагатиме спільних зусиль міжнародної спільноти та ефективної дипломатії. [1, с.10]

Чорноморський регіон, завдяки своєму географічному положенню, був свідком численних історичних подій, які вплинули на його розвиток і формування. Деякі ключові історичні етапи в Чорноморському регіоні включають:

1. Античні цивілізації: Чорноморський регіон служив домом для різних античних цивілізацій, включаючи греків, скіфів та кіммерійців. Особливо видатні античні грецькі колонії були засновані на узбережжі, такі як Ольвія, Херсонес і Тіра.

2. Середньовіччя: У середньовіччі Чорноморський регіон залишався важливою торговельною та культурною областю. Крім того, Хозарський каганат і Стара Велика Болгарія взаємодіяли з різними етнічними групами в регіоні.

3. Османська імперія: У 15-17 століттях, значна частина Чорноморського узбережжя потрапила під контроль Османської імперії. Однак окремі території залишалися під владою кримських татар, які були важливими союзниками Османської імперії.

4. російська експансія: У 18 столітті росія почала активну експансію на південь, і їй вдалося отримати контроль над рядом територій на Чорноморському узбережжі. Зокрема, Катеринослав (сучасне місто Дніпро) і Одеса стали важливими центрами регіону.

5. Під час Першої і Другої світових воєн, Чорноморський регіон став ареною військових дій. Наприклад, Одеса була місцем багатьох важливих битв та подій.

6. Розпад Радянського Союзу: Після розпаду СРСР, багато країн, включаючи Україну, Грузію та Молдову, отримали незалежність. Процес розпаду мав великий вплив на регіон, і деякі аспекти цього процесу досі викликають напругу та конфлікти. Усі ці країни піддалися агресії з боку росії.

7. Під час епохи глобалізації, Чорноморський регіон почав виділятися у окрему підсистему міжнародних відносин, сформувавши Організацію Чорноморського економічного співробітництва, до якої входили 12 країн, половина з яких були прибережними. [6, с.294]

8. Анексія Криму та російсько-українська війна безпосередньо зачіпає регіон, оскільки там ведуться активні бойові дії, країна

терорист використовує моря для бомбардувань та ракетних атак міст України.

Ці історичні події визначили характер і політичну карту Чорноморського регіону, вплинули на формування його культури та суспільства, а також сформували сучасні геополітичні виклики. Проблемність возз'єднання українських земель, які відбувались у Чорноморському регіоні, полягає в наступному:

- Чорноморський регіон є зоною геополітичного протистояння між росією та Україною й її союзниками. У зв'язку з цим, будь-які зміни в політичній та військовій ситуації в регіоні можуть негативно вплинути на процес возз'єднання українських земель. Посилення російської присутності в регіоні може призвести до ускладнення процесу відновлення контролю України над тимчасово окупованими територіями.

- Економічна ситуація у регіоні. У Чорноморському регіоні після анексії Криму, відбулось значне зниження транзитного потенціалу. Україна була змушена закрити п'ять морських торговельних портів міжнародного судноплавства. [5.]

- Культурні та соціальні відмінності. Окупація Кримського півострова призвела до поглиблення культурних та соціальних відмінностей з Україною. Наприклад, Крим завжди був місцем різноманітного етнічного складу, але після анексії, російська адміністрація посирила російську культурну ідентичність, російська мова стала більш пріоритетною, що призвело до змін мовної ситуації. Система освіти адаптувалась до російського стандарту. З'явилося домінування російської православної церкви.

У зв'язку з цією проблемністю ускладнився процес об'єднання, але подальший розвиток ситуації в регіоні буде визначати перспективи возз'єднання українських земель. Успіх возз'єднання українських земель буде залежати від багатьох факторів, у тому числі від політичної волі керівництва України та країн-сусідів, від економічної ситуації в регіоні та від готовності українського народу до об'єднання. [2, с.415]

Отже, ось деякі заходи, які можуть допомогти подолати проблеми возз'єднання українських земель: створення безпечного та стабільного середовища у Чорноморському регіоні. Це може бути досягнуто шляхом зміцнення безпеки та співпраці між державами

регіону. Розвиток економічного співробітництва між українськими землями допоможе подолати економічні відмінності між цими землями та створити основу для їхньої інтеграції. [3. с.47] Проведення культурної та освітньої інтеграції між українськими землями допоможе подолати культурні та соціальні відмінності між цими землями. Реалізація цих заходів збільшить шанси на успішну реінтеграцію України та об'єднання усього українського краю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дадашев, Б. А. Розвиток Чорноморського економічного співробітництва в контексті активізації інвестиційних процесів / Б. А. Дадашев, І. М. Боярко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №20. – С.6-12.
2. Лозовицький, О. С. Великий Чорноморський регіон - втілення глобальної перспективи міжнародної політики України / О. С. Лозовицький // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – випуск 19. – С.412-421.
3. Нагорний С. Геоенергетичний потенціал формування єдиного енергетичного простору у розширеному Чорноморському регіоні // Зовнішні справи. – 2017. – №1. – С.46-50.
4. Шергін, С. Чорноморський регіон: конфронтація чи діалог / С. Шергін // Зовнішні справи. – 2014. – №5. – С.14-17.
5. <http://www.golos.com.ua/article/281084>
6. https://iapiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/davydova_chornomorskyi.pdf

Коржик С.А.,
магістр
(Хмельницька обл.)

ЛЕТИЧІВСЬКИЙ ФІЛЬВАРОК В ІНВЕНТАРНОМУ ОПИСІ ЛЕТИЧІВСЬКОГО СТАРОСТВА 1762 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЛЕТИЧЕВА

До середини XVIII століття на території Правобережної України, яка тоді була частиною Речі Посполитої, зокрема в Подільському воєводстві, магнатський фільварок став основною економічною одиницею. В XVIII столітті польська магнатерія, яка активно займалася господарською діяльністю, робила все можливе для комерціалізації продукції, виробленої на фільварках. Інформація про маршрути транспортування, обсяги та різноманіття товарів з Летичівського фільварку, зокрема, збереглася в інвентарних описах. Серед особливо цінних документів в історії Летичева XVIII століття та його округи привертає увагу інвентар староства Летичівського 1762 року (*Inwentarz starostwa latyczowskiego, woj. podolskie, pow. Latyczowski*), що зберігається у Головному архіві давніх актів (м. Варшава) [1]. Інвентар складено польською та латинською мовами, він уміщений на 113 сторінках.

Господарські інвентарі державних та приватних маєтків є важливим історичним джерелом, яке віддавна використовують у дослідженнях з історії аграрних та соціальних відносин, при вивченні побуту та обрядовості селянства. Інвентарі давно являють собою предмет інтенсивної уваги української, російської та польської історіографії. Великий масив інвентарів та реєстрів з території Поділля нині зберігається в національних архівах та бібліотеках Польщі. Зокрема, чимало матеріалів щодо Летичівського староства перебуває на збереженні у Національному архіві в Кракові та у Центральному архіві історичних документів у Варшаві [2].

Термін «фільварок» [пол. folwark < нім. Vorwerk – хутір] початково (з XIV ст.) означав «поміщицьке господарство» або «невелику садибу аграрно-тваринницького спрямування». Згодом фільварком почали називати й панський двір або увесь маєток. Термін

«фільварок» пройшов процес історичного розвитку самого поняття, поки сформулювалось його сучасне значення. За енциклопедією історії України (К., 2013. – Т. 10. – С. 301–303): фільварок (хутір, ферма) – у Польщі, Литві, Україні та Білорусі у XIV – першій половині XIX ст., комплекс земельних угідь, на яких шляхтич вів власне господарство, застосовуючи на ньому «дармову» працю підлеглих селян [3]. Проблему виникнення та становлення фільваркової системи аналізував Ю. М. Гроссман [4, 74].

Польська історіографія фільваркового господарства Речі Посполитої XVIII ст. є доволі об'ємною, а її аналіз має певні традиції. Частково при написанні першої фундаментальної праці з історії польського села її охарактеризував у 1929 р. В.Грабський [5]. Незважаючи на те, що основну увагу автор зосередив на історії аграрних відносин і селянства XIX ст. (тематичі вужчих наукових досліджень), це змістовне й об'ємне видання містить чимало інформації про стосунки селян з фільварковою адміністрацією у другій половині XVIII ст.

С.Антоневський уже ґрунтовно проаналізував польську аграрну бібліографію за 200 років (1755–1955) [6]. Підсумки усієї польської післявоєнної історіографії XVIII ст. підбиті у статті А.Загорського [7]. Однак автор охопив далеко не всі дослідження у цьому напрямі, особливо, що стосується фільваркового господарства. Цим коло розгляду проблеми практично обмежене. Частково й принагідно огляд польської історіографії фільваркового господарства здійснили у своїх працях й українські історики О.Баранович [8], Д.Похилевич [9], В.Маркіна [10], Ю.Гроссман [11], Є.Сташевський [12], Т.Балабушевич [13], а також російський – В.Якубський [14].

Спроба синтетичного аналізу фільваркового господарства кінця XVIII ст. зроблена 1931 р. у статті Р.Зубика (українця за походженням) [15]. Проаналізувавши ряд маєтків у Руському воеводстві, історик дійшов висновку, що «основною підставою рентабельності фільварку завжди були повинності підданих, а панщина до кінця XVIII ст. залишалася його господарською необхідністю». Виходячи з цього, автор дає своє визначення поняття: – «господарства підданих, то джерело важкої праці, а фільварок – то тієї праці перетворення» [15, с.237,260.].

В.Серчик розпочав наукову діяльність з вивчення становища селян Правобережної України у другій половині XVIII ст. [16]. Згодом він зацікавився магнатським (головним чином, фільварковим) господарством цього ж періоду в Подільському воєводстві. Його монографія [17]. стала першим і на сьогодні єдиним в історіографії комплексним дослідженням магнатських маєтків Подільського воєводства другої половини XVIII ст. Чимало місця історик відвів й огляду історіографії фільваркового господарства у Речі Посполитій зазначеного періоду. В.Серчик визначив магнатське господарство як «сукупність явищ і тенденцій, що виникають із взаємостосунків між двором і селянином, проявляються у процесі організації виробництва матеріальних благ у стосунках фільварково-панщинного господарства»[17, с.30]. Сільськогосподарська продукція у фільварку не лише вироблялась, але і перероблялась й відправлялась великими партіями на ринок у вигляді напівфабрикатів. В. Серчик, як на важливу обставину, вказував на «відірваність Поділля від львівського ринку внаслідок першого розподілу Речі Посполитої», а відтак «з початку 70-х років зменшення посівів і врожаїв, переорієнтацію магнатських господарств на відгодівлю й промисли» [17, с.91].

Однак, детального дослідження фільварків у Летичівському старостві немає. Тому актуальними на сьогоднішній день залишаються тексти інвентарних описів, де здійснюється аналіз господарства на фільварку, зокрема, Летичівському.

Документи, подані нижче, вперше вводяться у науковий обіг та подаються зі збереженням тогочасної стилістики та лексики, з використанням різноманітних архаїзмів та аутентичних виразів Поділля.

«Цей (*фільварок*) недалеко замку частоколом обставлений. Ворота з дощок на завісах, біля них хвіртка з дубовими східцями. Піддашся над воротами гонтою підбите.

На подвір'ї – будинок для підстарости. Двері до сіней з дубових дощок на завісах. По праву руку кімната, до якої двері липові на завісах і гачках з залізним ухватом, клямкою зі шпindelем. Вікон двоє, з шибками тафлевими, деревом оправленими. Біла кахельна піч з каміном для вогню.

До малої кімнати (*ведуть*) двері липові на завісах зі шпindelем і гачком. Вікон з тафлями є два, в дерево оправлених.

З цієї кімнати до сіней (*ведуть*) двері липові на завісах з клямкою і гачком для замикання. Стеля викладена з липових дощок. По другій стороні сіней – пекарня, до якою ведуть липові двері на завісах з клямкою і шпинделем. Двоє вікон з простих шибок, біла кахельна піч з п'єцом пекарським. (*П'єц — велика пічка, яка знаходиться всередині хати, або іншого приміщення. Використовується або для обігріву зимою або для приготування їжі, або і для одного і для другого — прим. автора*)

Біла пекарні – комора, двері до якої хитні (*відкриваються в дві сторони — прим. автора*) з сіней, зі шпинделем і скобою до замикання. Вікно одне і просте. Підлога з дубових дощок. Стеля над коморою і пекарнею викладена з липових дощок. З сіней – другі прості хитні двері. Верх на цьому будинку по кроквах гонтою підбитий, з комином в стрісі, виведеним вгору.

При цьому будинку (*стоїть*) комора для зберігання зерна, з тесаного дерева. Двері прості хитні зі шпинделем і залізною скобою, а також з засувом дерев'яним. Верх під гонтою. Під цією коморою погріб (*льох*) деревом обкладений. Двері хитні зі шпинделем і залізними скобами.

На цьому ж подвір'ї другий будинок з дубових балків. Знизу підбитий гонтою в два ряди, далі снопами пошитий. До сіней ведуть двоє хитних дверей з дощок. Одна кімната по праву руку. В ній двері хитні з дощок дубових, біла кахельна піч з каміном і п'єцом пекарським. Двоє вікон з простими шибками, стеля дошками викладена. Через сіни друга кімната. В ній також дубові двері на завісах, вікон двоє зруйнованих.

Стайня частоколом огорожена і з оборою. Великі двері з поодиноких дощок. Жолоб біля стіни. Верх під соломою.

Біля стайні маленький погріб, тесаними слупами обставлений. (*Слуп – це стовп, опора склепіння будь-якої споруди, будівлі – примітка автора*). Згори маленькі двері з клямкою і скобами до закривання.

З другого боку хвіртка на город. Йдучи навпростець через цей город, навпроти господарський двір (*для худоби*), огорожений частоколом. Ворота від поля подвійні з залізною колодкою. Стодола з балок поставлена. Є четверо воріт подвійних з дощок зроблених. Біля одних залізна колодка. При хліві – загорода, частоколом огорожена,

шалаші (*шопи*) в три стіни для плугів. Вони соломою товченою покриті. Двоє воріт: одні з хліва, другі на вигін до води з простих дощок збиті.

Повертаючись з господарського двору через город, зліва є комора з різного дерева збита. До неї хитні двері, дубові з клямкою і скобами для закривання. Засіків ще немає. Вікон (*повирізуваних*) в стінах шість.

Повертаючись до двору від комори, (*знаходиться*) хлів для різних дрібниць, в ньому три загороди, до кожної з них двері з простих дощок, покритих снопами.

Повертаючись з фільварку до замку по правій руці – велика стайня з різного дерева (*балків*) зроблена. Знизу гонтами в три ряди підбита, далі снопами підшита. Жолоби по обидві сторони, двері поодинокі, одні з дощок дубових.

Під цим же покриттям є місце для (*зберігання*) возів, дошками викладене. Ворота подвійні з дубових дощок».

Отже, з даного опису Летичівського фільварку ми зрозуміли, що він був розташований поруч із замком і мав вихід до річки. Даний фільварок був двопрофільним, тобто спеціалізувався на вирощування сільськогосподарських культур та займався розведенням тварин. Хліб головним чином купували міщани для власного споживання, винокурні – для виробництва «трунків», фільварки (в неврожайні роки) – для посівів і споживання в маетку. Все ж у XVIII ст. однією з найприбутковіших галузей магнатського господарства на Поділлі був гуральняний промисел (зокрема, пропінація), що був тісно пов'язаний з фільварком, чималий відсоток зернової продукції якого переробляли на горілчані напої. Тому поряд з Летичівським фільварком знаходилася і винокурня. Винокурня з корчмою була і в так званому передмісті Завовк - розташоване за річкою Вовк, що впадає до Південного Бугу поблизу Летичева.

Додамо ще опис винокурні поблизу Летичівського замку. «Винокурня казенна за міською дерев'яною брамою на ставові Щедрівському в слупи на підвалах з різного дерева збудована. Верх під гонтою. Двері дубові на завісах з клямкою. На даху два димарі, шибок, таких, що відкриваються в даху, чотири. Печей на котли мурованих - 3, на буряк – піч одна, корит на воду великих – два. В кінці цієї винокурні – кімната для майстра, до неї дубові хитні двері,

біла кахельна піч на підмурованому фундаменті з комином і пекарським п'єцем. (? Дуже не зрозумілий текст). В кінці комора, до неї ведуть хитні дубові двері. Тут є вікно з круглими шибками, при грубці мурована стіна і комин, що тягнеться до сушарні. Сушарня з дерева тесаного зроблена, до неї ведуть сходи з дерева тесаного зроблені і з дерев'яними поручнями». Винокурня мала примітивний інструмент, який ревізори внесли до інвентарного опису: «Посуд в казенних винокурнях: мідяні котли з накриттям – 4 (шт), велика мідна каструля – 1, трубки до котлів – 4, миска для затірки – 10, казани з двома вухами – 3, кварта з одним вухом – 4, черпаки – 3, відер для витягування води – 2, ринви до криниці для спускання води – 2, черпак для насипання сировини – 1».

Дане дослідження, це – лише перший крок у дослідженні господарського розвитку Летичева у XVIII столітті. Тому чимало питань вищезазначеної проблематики ще чекають на свого дослідника. На сьогодні, насамперед, потребують перегляду й свіжого погляду на проблему основні аспекти продуктивного циклу фільварку, взаємовплив основних форм ренти, соціальні відносини між двором та підданими селянами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Інвентар Летичівського староства, воєводство Поділля, повіт Летичівський. 1762-1787 рр. Головний архів давніх актів (м. Варшава). Мікрофільм 2767.

2. Коржик С.А. Люстрація Летичівського староства 1615-1616 рр. – важливе та цінне джерело для вивчення історії Летичівщини // «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. матеріалів XXXIX Міжнарод. наук. практи. інтернет-конф. (м. Переяслав, 28 листопада 2023 р.). Переяслав, 2023. Вип. 39. С.39-46.

3. Гурбик А. О. Фільварок // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2013. — Т. 10 : Т — Я. — С. 301. — 784 с. : іл.

4. Гроссман Ю. М. Деякі спірні питання виникнення фільварково-панщинної системи у Речі Посполитій // Українське слов'янознавство. 1971. №4. С.74–75; Якубський В.А. Проблемы

аграрной истории позднесредневековой Польши. Ленинград, 1975. С.6–29.

5. Grabski W. Historia wsi w Polsce. Warszawa, 1929. S.28–29.

6. Antoniewski S. Zarys bibliografii polskiego czasopiśmiennictwa rolniczego i pokrewnego na ziemiach polskich za okres 200 lat (1755–1955). Warszawa, 1960. S.3–35.

7. Zahorski A. Polska historiografia XVIII wieku po drugiej wojnie światowej // Kwartalnik Historyczny. 1987. №1. S.113–143.

8. Баранович О. Нариси магнатського господарства на півдні Волині в XVIII ст. // Студії з історії України. Київ, 1930. Т.3. С.145–173; Його ж. Фольварки Вишневецкого ключа // Сборник статей, посвященных академику Б.Д.Грекову ко дню семидесятилетия. Москва, 1952. С.117–131; Його ж. Магнатское хозяйство на юге Волыни в XVIII в. Москва, 1955.

9. Похилевич Д.Л. Перевод государственных крестьян Литвы и Белоруссии в середине XVIII века с денежной ренты на отработочную // Исторические записки. Москва, 1952. Т.39. С.121–158; Його ж. Польша в добу феодалізму. Львів, 1965; Його ж. Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVIII в. Вильнюс, 1966; Його ж. Аграрные отношения в Польше и Чехии в XVI–XVIII вв. в советской историографии // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. Москва, 1970. С.104–113.

10. Маркина В. Магнатское поместье Правобережной Украины второй половины XVIII века. Киев, 1961.

11. Гроссман Ю.М. Изучение аграрной истории Западной Украины эпохи позднего феодализма в советской литературе // История СССР. 1968. №2. С.105–115.

12. Сташевский Е.Д. История докапиталистической ренты на Правобережной Украине в XVIII–первой половине XIX в. Москва, 1968.

13. Балабушевич Т.А. Аграрна історія Галичини у XVIII ст. Київ, 1991.

14. Якубский В.А. Количественные методы и аграрная история барщинно-крепостнической Польши // Математические методы в исторических исследованиях. Москва, 1972. С. 216–224. Його ж. Проблемы аграрной истории позднесредневековой Польши. Ленинград, 1975.

15. Zubyk R. Gospodarstwo folwareczne z końcem XVIII w. // Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. F. Bujakowi. Lwów, 1931. S. 227–261.

16. Серчик В. А. Становище селян на Правобережній Україні (др. пол. XVIII ст.) // УІЖ. 1962. №4. С. 67–73.

17. Serczyk W. Gospodarstwo magnackie w województwie Podolskim w drugiej połowie XVIII wieku. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1965.

Корницька Л.А.,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ПЕРСОНАЛІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ XVII – XVIII СТ.

Історія народу фіксується не лише документальними та літературними, але й образотворчими творами. Звертаючись до української культури XVII – XVIII ст. (важливої епохи національної історії України) маємо наміри через портретний живопис цього часу виявити найвизначніші персоналії цього періоду, які творили українську державність.

Означений період в мистецтві характеризується стилістично як «українське бароко», якому притаманні як елітарні шляхетні мотиви, так і досить демократичні, з використанням традицій народної творчості, що утверджувало образи, які характеризували колективні, суспільні, національні риси народу загалом [1, 107].

Стиль Бароко в українському малярстві позначений національною індивідуальністю та суто українським відтворенням образів. Можна сказати, що український портретний живопис цього історичного періоду яскраво виявився у жанрі «парсуна».

«Парсуна» (від лат. Persona – «особа», «персона») – це твори портретного жанру в Україні XVII – XVIII ст. – унікальне явище в образотворчій україністиці, в якій відбилися риси класичного та традиційного українського мистецтва. «Парсуна» – це живописний твір, який поєднує в собі елементи іконописного канону й західноєвропейського портретного мистецтва. Парсунні портрети були поширені за доби козаччини XVII – XVIII ст., коли особливо шанували українських державотворців [2].

У «золоту» добу українського Бароко «парсуна» розвивалася у тісному взаємозв'язку з іконописом і під терміном «парсуна» розуміли портрет, форма і техніка якого ще генетично були пов'язані з іконописом. Стилiстично їх об'єднує площинне моделювання постатей, лінеарність, статичність фігур, акцент на орнаментальних візерунках вбрання та використання локальних кольорових плям. Значна увага надавалась й геральдичним мотивам [3].

У цілому «парсуни» були неоднорідними, як у технологічному плані, так і в стилістичному. Робилася спроба максимально правдоподібно передати риси портретованого, однак під впливом іконопису портрети-парсуни XVII ст. писалися узагальнено й певною мірою ідеалізувалися. Вони виконувалися на замовлення й писалися переважно олійними фарбами на полотні, у той час як ікони, створювалися темперними фарбами на дерев'яних дошках, і були більш складними за технікою виконання.

Невідомі автори, зазвичай іконописці, писали образи державників з використанням елементів парадного портрету: атрибутами влади з акцентом на соціальний стан, написами-епітафіями, родовими гербами, ініціалами, за яким можна було визначити, хто саме зображений. Українська «парсуна» XVIII ст. відзначається реалістичною тенденцією і разом із тим бароковою декоративністю та лаконічністю художніх засобів, у межах традиційних композицій створювалися національно-забарвлені, часом дуже виразні образи [4].

До живопису парсунного типу належать світські портрети державних діячів, отців церкви, криторів (покровителів монастирів), вихідців з козацької старшини, представників козацтва. Тож зважаючи на різноплановість портретного жанру XVII – XVIII ст., «парсуни» цього періоду класифікуються за трьома видами :

1. Сарматський портрет («сарматський» – від войовничого племені сарматів). Традиція написання таких портретів походить з Польщі, де польська шляхта, пишаючись своїм родоводом, у родинних маєтках влаштувала цілі галереї портретів своїх предків. Цю традицію перейняли й представники козацької верхівки, прагнучи довести власне родовите походження.

Визначення «сарматський портрет» використовують для характеристики не тільки шляхетських портретів, створених на західноукраїнських землях, що на той час перебували у складі Речі Посполитої, але й пам'яток малярства Лівобережжя загалом і Гетьманщини зокрема. Цей термін передбачає наявність у малярських творах ідейного підґрунтя, пов'язаного із концепцією політичної тотожності шляхти і козаків [5].

Окремі принципи сарматизму були співзвучні з такими рисами бароко як прагнення до театралізації різних сюжетів у мистецтві,

акцентування декоративних ефектів, створення образів «людини-героя», в яких однак виокремлювалися характерні національні риси. Особливого значення при цьому набуває релігія – постать «християнського лицаря», що в українському контексті перетворюється на оборонця православної віри.

Треба зауважити, що в українській спільноті, портрет – це не театральна репрезентація (характерна для західноєвропейських придворних портретів), що поставала в контексті барокових уявлень про світ як театр (*theatrum mundi*). У «сарматських» портретах немає відображення світського життя як гри. Тут підкреслення значущості особи радше опирається на традицію ритуалізації, підкреслення значення публічності як одного з чинників для підтримання гармонії в суспільстві.

З розвитком магнатських резиденцій виникала все більша потреба в їх оздобленні. Твори мистецтва, що невпинно накопичувались у приміщеннях замків та палаців, демонстрували соціальне й матеріальне становище власників, відповідність їхнього смаку стилістичним змінам, політичні вподобання, родинні зв'язки, виконували функцію прославлення роду, його заслуг [5].

2. Ктиторський портрет (ктитори – це люди, які надавали матеріальну допомогу церкві, за що вдячна церква їх вшановувала).

Ктиторські портрети – втілення ідеалу «раціональної побожності». Слід зауважити, що гетьмани були ревними поборниками й захисниками православної віри, утримували храми, розбудовували державу, надавали меценатську допомогу, були благодійниками. В основу портретів XVII – XVIII ст. площинного типу було покладено особливий візуальний канон образу магната і шляхтича, зумовлений риторичною функцією подібних творів, розрахованих на сприйняття не лише у палацових галереях, але й у церковному інтер'єрі. Портрети шанованих діячів зберігалися у церквах, родових маєтках, їх несли під час поховальної церемонії [2].

Серед ктиторських портретів (поясних і у повний ріст) основну групу складають живописні зображення гетьманів і козацької старшини, що виконані за уніфікованою схемою, поширеною в малярстві західноукраїнських земель ще від початку XVII ст. Постації трактовано площинно, завдяки яскравим кольоровим акцентам вбрання вони виступають на темному тлі, часто позбавленому будь-

яких додаткових елементів, окрім герба портретованої особи. Однак, в композиції портрета інколи з'являється завіса чи вікно (ренесансна європейська традиція), або ж ікона на другому плані, а також предмети, що мають доповнити характеристику портретованого (розп'яття, книги, вервиця, шапка, інсигнії влади чи почесні відзнаки), які можуть лежати на не завжди у реалістично перспективному скороченні столі [6].

3. Портрет-епітафія (писався на згадку про померлу людину).

Слід зауважити, що портрет як жанр в українському малярстві почав розвиватися саме з традиції поховальної культури, його використовували винятково у поховальних практиках. Портрети-епітафії могли бути різними: і погрудними, і поясними, і на повний зріст. Залежно від того, для чого їх створювали, яку функцію вони мали виконувати.

Ктиторський портрет: коли людина давала гроші на розбудову церкви і якщо сума була значною, то людина заробляла собі право мати портрет. Представники церкви із вдячності за великі грошові внески замовляли ці ктиторські портрети. Такі портрети, як правило, розташовували при вході з правого боку. І будь-яка людина, яка заходила до храму, бачила його ктитора. Такий портрет був на повний зріст, він обов'язково представляв людину в урочистому одязі. Якщо особа мала герб, то його зображували у правому чи лівому куті. Функція цих мистецьких творів полягала у засвідченні соціального статусу моделі як її безперечного «здобутку і цінності».

Майстри портретного живопису мали значні досягнення у створенні «парсун» української еліти XVII–XVIII ст.. На парадних портретах (парсунах) знатні особи зображувались в поважних позах та в ошатному вбранні за модою того часу, де художники ретельно передавали багаті фактури та декор шовкових та оксамитових тканин, блиск парчі та металу. Важливою деталлю «парсун» виступали герби портретованих, котрі, зазвичай, були вихідцями з українського шляхетського середовища, або з давніх родів Великого князівства Литовського [6].

Слід зауважити, що автентичних портретів представників козацької старшини XVII –XVIII ст. з родовими гербами, як того вимагала тогочасна традиція написання портрета, збереглося не так багато. Насамперед це «контрафекти» Григорія Михайловича Гамалії

(1688– 1690 рр.), Леонтія Свічки (XVII ст.), Лук'яна Жоравки (кін. XVII ст.), Василя Касперовича Дуніна-Борковського (кін. XVII – поч. XVIII ст.), Михайла Андрійовича Миклашевського (1706 р.), Івана Федоровича Сулими (пер. пол. XVIII ст.).

З другої половини XVIII ст. та на початку XIX ст. подібних портретів почало з'являтися значно більше: портрети Андрія Степановича Москаленка (XVIII ст.), Степана Васильовича Родзянка (др. пол. XVIII ст.), Юхима Федоровича Дарагана (кін. XVIII – поч. XIX ст.), Семена Івановича Сулими (1750-ті рр.), Петра Івановича Войцеховича (1750-ті рр.), Павла Леонтійовича Полуботка (кін. XVIII – поч. XIX ст.), Сави Туптала (XVIII ст.), Богдана Михайловича Хмельницького (сер. XVIII ст.), Данила Єфремовича Єфремовича (1752 р.) та ін. [7].

Сьогодні ці портрети (зображення української еліти), зберігаються в українських музеях та мистецьких галереях й засвідчують нам – нащадкам про славетну й непросту історію нашої держави, ушановані представники якої виборювали її незалежність та волю. Українські гетьмани, а також різного рангу воїни, які пишалися своїм походженням, певним статусом, були хоробрими, витривалими та вправними вояками увічнені у парсунних портретах талановитими, не завжди відомими, майстрами народного українського генію.

Одним з найкращих портретів українського живопису XVII ст. вважається портрет знатного військового полковника Григорія Гамалії (Рис.1). Гамалія в червоно-вишневому жупані та золотавому плащі – наче веселий, хоробрий козак з народної картинки «Козак-бандурист» й, водночас, випещений, звиклий до заможного життя пан. Його міцна постать підтверджує, що предок полковника дістав своє прізвище за надзвичайну фізичну силу («гамалія» турецькою – «вантажник»). І в той же час тонкі пальці, розлого вигнуті брови та стислі губи створюють неповторний індивідуальний образ.

У портреті помітне прагнення до імпазантності пози, небуденного оточення. Портрет восначальника Григорія Гамалії зберігається в Київському музеї українського мистецтва і належить до стилю українського бароко [8].

Рисунок 1 – Портрет військового полковника Григорія Гамалії. XVII ст. Київський музей українського мистецтва

Рисунок 2 – Портрет Богдана Хмельницького. др. пол. XVII ст. з гравюри Вільгельма Гондіуса. Чернігівський історичний музей імені В.В. Тарновського

Рисунок 3 – Портрет гетьмана Івана Мазепи в латах з Андріївською стрічкою. Невідомий художник. 1700 р. Дніпровський художній музей

Хмельницький Богдан-Зиновій Михайлович (1595-1657 рр.) державний і політичний діяч, керівник Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., фундатор Української держави (Війська Запорозького), гетьман України (1648-1657 рр.), організатор українського козацького війська, родоначальник української дипломатії, меценат і покровитель Української православної церкви [9].

Зауважимо, що Богдан Хмельницький, хоча і був достатньо заможною людиною, не любив розкошувати і ніколи не позував для портрету. Хоча портретів Б. Хмельницького, як славетного гетьмана, є достатньо багато, але всі вони є уявою самих авторів. Однак, як стверджують історичні джерела, що є (лише одне) прижиттєве зображення Б. Хмельницького – це малюнок Абрахама ван Вестерфельда 1651 року, придворного художника Януша Радзивілла (великого князя Литовського). Вже з того малюнка Вільгельм Гондіус – нідерландський картограф, гравер і художник XVII ст., зробив

відому гравюру. Через кілька років після смерті Хмельницького, починають робити інші варіації портретів саме з цієї гравюри, у тому числі й живописні. Станом на XVII-XVIII століття нараховують двадцять один портрет Богдана Хмельницького, дев'ятнадцять з них орієнтовані на гравюру Вільгельма Гондіуса [10].

Портрет гетьмана Богдана Хмельницького др. пол. XVII ст. виконаний з гравюри Вільгельма Гондіуса (Рис.2) сьогодні зберігається у Чернігівському історичному музеї ім. В.В. Тарновського.

Тут Богдан Хмельницький зображений з булавою – символом гетьманської влади; з шаблею (1635 р. – був нагороджений за хоробрість золотою шаблею від польського короля Владислава IV), яка завжди була при ньому; головному уборі (прикрашеному пір'ям) – символом гетьманської влади й нарівні з булавою виконував ту ж символічну роль, що в країнах Західної Європи відігравала корона і скіпетр. Є припущення, що прикраса – аграф (гетьманське перо), Богдан Хмельницький ймовірно отримав у подарунок від султана Мехмеда IV, з яким перебував у дружніх стосунках. На Сході такі пера були символами влади, а за значущістю прирівнювалися до корони. До 1930-х років гетьманське «перо» зберігалось у Києво-Печерській лаврі. Таємною постановою без згоди керівництва київського музею аграф вивезли до Москви [11].

Ще одна значна постать в українській історії – Іван Мазепа – видатна особистість свого часу, відомий меценат, культурний та військовий діяч, який у багатьох питаннях випередив свій час. Доля щедро обдарувала Івана Мазепу талантами: він був здібним воєначальником, харизматичним мудрим правителем, вмілим переговорником, щедрим меценатом та, як сказали б сьогодні, ефективним менеджером, знав кілька мов, був дотепним і гострим на слівце. Та, як відомо, кому багато дають, з того суворо й спитають. Тож складних випробувань у житті гетьмана (1639-1709) не бракувало.

Після 40 років воєн Іван Мазепа приніс в Україну довгоочікуваний мир та почав у Гетьманщині масштабне будівництво, якого країна не знала років сто. Зрештою, якщо архітектурний стиль називають на його честь – «мазепинське» бароко – це про щось таки свідчить.

Гетьманську державу створив Богдан Хмельницький, якому ми маємо завдячувати за це. Інша річ, що ці справи і задуми не були доведені до кінця через смерть Хмельницького. Саме Мазепа зробив реальні кроки для подолання Руїни й утвердження Козацької держави. Скільки він зробив для тогочасної України-Гетьманщини, неможливо порівняти ні з ким іншим.

Сьогодні ми вшановуємо гетьмана Мазепу за те, що хоча формально свого часу його справа була програна, але по факту він заклав у душі українського суспільства дух боротьби за свободу, і хай через багато років, але Україна стала незалежною, тобто здійснилася та мрія, до якої прагнув гетьман і готував нас ще 300 років тому.

У світі існує близько 400 портретів гетьмана Мазепи, однак більшість із них є плодом творчої фантазії художників. Більшість авторів цих творів невідома [12].

Але один із прижиттєвих портретів – це портрет гетьмана Івана Мазепи в латах з Андріївською стрічкою (Рис. 3), що зберігається у Дніпровському художньому музеї.

Цей портрет написаний 1700 року невідомим художником у традиціях західноєвропейського портрету (що доведено експертизами). Кажуть, що Мазепа на ньому занадто ідеальний, однак то данина моді, що відповідає вимогам свого часу та уявленням про парадний портрет правителя. У ті часи не можна було представника влади зображувати зі зморшками чи якимось вадами. Не тільки людей але й природу у живописних творах барокового періоду потрібно було передавати ідеалізовано і пафосно, бо природа, як і людина, недосконала, груба і вимагає удосконалення, щоб бути представленою в мистецтві [13].

Наше уявлення про епоху поглибить та допоможе заглибитися в її історію та культуру «Розгляд художніх збірок XVII – XVIII ст.». Українське портретне малярство XVII – XVIII ст., не поступалося іншим європейським національним культурам, а вписувалося у загальний культурний контекст мистецтва європейських країн. Даниною традиції у цьому напрямі залишалася насамперед яскраво виражена монументальність українського портретного малярства. Саме на цьому ґрунті, фундаментальною основою національної традиції є декоративна лінія, як далекий вихідний момент генезису,

наділений рисами яскравих маніфестацій самобутності, прикладом якого стала «парсуна» XVII–XVIII ст..

Портрети українських державотворців, які відстоювали інтереси України, боролися за її права та волю, є прикладом поваги нащадків до історичних особистостей, кожен з яких зробив свій внесок у розвиток і незалежність української державності.

Техніка написання українських портретів є важливою частиною культурного наслідку України, що дозволяє відтворити образи видатних людей, які відіграли важливу роль у вітчизняній історії. Крім того, український портрет слугує засобом для відображення різноманітних соціальних та культурних феноменів, що сприяє збереженню та розвитку культурної спадщини України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX ст.): Ілюстрована хрестоматія у 3-х частинах./ За загал. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Ч. I. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 320 с.
2. Українське малярство. Світський портрет. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/3540179/page:27/>
3. Україна гетьманська. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://artmuseum.sumy.ua/galereya1/ukrainske-ta-rosijske-obrazotvorchemistectvo-xviii-pochatku-xx-stolit/kopiya-kuindzhi-a.i.-1842-1910-pislyagrozi.html>
4. ПАРСУНА. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://leksika.com.ua/13201202/ure/parsuna>
5. Портретне малярство Лівобережжя і Наддніпрянщини першої половини XVIII ст.. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-24/portretne-maljarstvo-livoberezhzha-i-naddniprojanschini-pershoji-polovini-xviii-st.html>
6. Портретне малярство Лівобережжя і Наддніпрянщини другої половини XVII ст.. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-23/portrait-of-eastern-ukraine-second-half-xvii-ct.html>

Костюк Т.О.,

*доктор наук з державного управління, доцент
(м.Київ)*

Виговська О.С.,

*кандидат політичних наук, доцент
(м.Київ)*

Маньковська І.М.,

*науковий співробітник
(м.Київ)*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПОЛІТИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

22 січня 1919 р. було офіційно проголошено Акт Злуки українських земель, які перебували до цього у складі Австро-Угорської та Російської імперій, у суверенну соборну державу, що створювало підґрунтя для творення національної ідеї й артикулювання національних інтересів. Зараз, 125 років потому, ми знову змушені відстоювати право на існування, незалежність, прагнемо знову об'єднати українські землі і заявляти про себе як про державу-націю. Соборність нині виборюється і військовим шляхом, і дипломатичним, зусиллями ідеології та публічної дипломатії для того, щоб Україна була у фокусі уваги і для «чужих», і, на жаль, для «своїх»: для підтримки зв'язку з Батьківщиною для біженців і подолання внутрішнього розбрату та протиріч. Подібні прагнення та сталість цілей детерміновані історично, вони підкреслюють одвічне прагнення українців до єдності, незалежності, ідентифікацію та самоврядування [1].

Повномасштабна війна в Україні, що триває з 24 лютого 2022 р., стала каталізатором активації зусиль на багатьох фронтах: військовому, політичному, інформаційному, освітньому, культурному, ідеологічному та ін. При чому, сама війна та успіхи в цих сферах є об'єднавчим фактором для українців, та, виявилось, не єдиним: вивчення настроїв громадян "Уявлення про патріотизм та майбутнє України", яке провела Соціологічна група Рейтинг 16-20 серпня 2023

року, демонструє різні ціннісні орієнтири, а відтак – і соціальні та поведінкові драйвери українців.

Так, перемоги ЗСУ (65%), відбудова (49%) та допомога один одному (40%) можуть найбільше об'єднати українців. Економічний ріст є об'єднуючим фактором для 30% опитаних, мова – 25%, вступ до ЄС/НАТО – 20%, єдність політиків – 15%, культура – 13%, історія – 9%, повернення біженців і релігія – по 4%, спортивні перемоги – 1% [2].

Ті, хто проживають в Україні, потенціал *об'єднання* частіше вбачають у перемогах ЗСУ. Для внутрішніх переселенців та біженців за кордоном набуває ваги чинник відбудови та взаємної допомоги. Наймолодші частіше обирали взаємодопомогу та культуру. Відбудова та економічний ріст є важливими для молоді і середнього віку. Найстарші частіше відзначали перемоги ЗСУ, мову, вступ до ЄС/НАТО та політичну єдність. Ті, хто володіють іноземними мовами, звісно, частіше обирали вступ до ЄС/НАТО.

Найбільшими загрозами *роз'єднання* українців можуть стати політичні конфлікти (62%) і взаємні звинувачення (59%). Економічну кризу як негативний чинник назвали 35%, відсутність відбудови, масовий виїзд українців за кордон, відмова від вступу до ЄС/НАТО вказали 20-22%, поразки ЗСУ, мова – 18-19%, релігія – 12%, історія і культура – 1-2%.

Ті, хто проживають в Україні, загрозу *роз'єднання* частіше вбачають у масовому виїзді українців та поразках ЗСУ. Для молоді та людей середнього віку факторами *роз'єднання* відносно частіше є економічна криза, масовий виїзд співвітчизників та мова. Для найстарших таким є відмова від вступу до ЄС/НАТО.

Такі результати красномовно свідчать про дві магістральні тенденції: усвідомлену потребу українців до єднання та прагнення до прогресивного розвитку України в контексті євро-атлантичної інтеграції. Очевидно, що проблеми, які супроводжують соборність у XXI столітті, масштабніші і за викликами, і за завданнями, і за методами досягнення мети: окрім єднання всередині країни на рівні територій та менталітету, українці зіткнулись з потребою не втратити єднання, коли 15% з них вже близько 2 років вимушено проживають на території інших держав, невпинно асимілюючись до укладу життя та законів, будь то мова спілкування чи парадигма поглядів і

світосприйняття. І вже на цьому етапі важливо пам'ятати, що українські біженці, студенти, представники академічних та наукових кіл та всі інші українці за кордоном є амбасадорами України та повинні розвивати громадянську дипломатію (citizen diplomacy) для популяризації держави, руйнування стереотипів та ІІСО.

Громадянська (публічна) дипломатія (citizen diplomacy) охоплює будь-які неофіційні контакти між людьми різних націй на відміну від офіційних контактів між представниками уряду. Це можуть бути прямі контакти у певній спільній діяльності різного роду, або це може включати ситуації за посередництва чи сприяння неофіційних (неурядових) третіх сторін – НУО, приватних миротворців, науковців або будь-якої іншої неофіційної особи, здатною своєю діяльністю налагоджувати діалог та репрезентувати Україну [3].

Громадянська дипломатія має багато форм, які реалізуються за допомогою освіти та науки, спорту, релігії, культури та інших сфер і які часто виступають навіть як інструменти миротворення. Підмножину подібного роду діяльності ще називають дипломатією «другого рівня». Це неофіційне обговорення неурядовими акторами тем, які зазвичай обговорюються офіційними особами під час офіційних дипломатичних переговорів. Учасниками можуть бути парламентарії, лідери, активісти, журналісти, науковці, освітяни, студенти, а зараз – ще й волонтери [3].

Незважаючи на диференційовані виклики у ХХ і ХХІ століттях, велику роль у просуванні ідеологічних наративів, як і завжди, відіграє інтелігенція, освітньо-наукові кола та діячі культури. Галузь вищої освіти та науки, яка дієво поєднує представників різних кіл, є паритетним актором усіх етапів націєтворення. Сьогодні університети виконують ще одну функцію – репрезентація держави у транскордонних процесах, яка, з-поміж іншого, охоплює виховну, просвітницьку, організаційну та ін. функції, що надає їй багато інструментів. Виховання патріотизму та демократії через навчальні курси, участь у спільних наукових заходах, міжнародних програмах та проєктах з метою запозичення найкращого досвіду та популяризації України за кордоном – подібна багатофункціональність ВО становить її цінність на мікро- (державний) та макро- (міжнародний) рівнях. Про це свідчать результати онлайн опитування, проведеного у

листопаді 2023 р. у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка на тему «Ціннісні орієнтири міжнародного університетського співробітництва», де фокус-група охоплювала здобувачів освіти Університету усіх рівнів, які реалізували своє право на академічну мобільність впродовж воєнного періоду 2022-2023 рр. [4]. Серед відповідей респондентів на запитання про цінності вищої освіти за сучасних умов були наступні: «...культурна, освітня та виховна цінності. Також не менш важливим є створення перспектив для подальшого працевлаштування...», «...підготовка до майбутнього, міжнародна співпраця і знання та розвиток...», «...поширення культури народної дипломатії (Citizen diplomacy), толерантність, міжкультурний обмін...», що, по-перше, свідчить про широкі перспективи і прагнення здобувачів вищої освіти в Україні, а по-друге – усвідомлене споживання освітніх послуг з метою подальшої екстраполяції отриманих навичок, компетентностей та світоглядних установок у практичній площині, у т.ч. на міжнародному рівні. Позитивною тенденцією серед здобувачів вищої освіти, що вже мають досвід навчання за кордоном та академічні контакти там, добре володіють іноземними мовами, є той факт, що, попри те, що 45% з них відмічають світоглядні зміни та набуття нових «м'яких» навичок, більшість все ж таки прагне застосовувати здобуті знання в Україні. До факторів, які респонденти відмічали як основні у процесі інтеграції до нового культурного середовища, були критичне мислення, адаптивність та флексибільність з незмінно сталим акцентом на цінності та самоідентифікацію [4].

Українська нація вкотре переживає кризу буття через зовнішні фактори, проте цінність внутрішніх об'єднуючих факторів залишається незмінною, і згадані в тексті опитування підтверджують це. Головна емоція, яку відчувають респонденти загальнонаціонального опитування [2], думаючи про Україну – гордість (74%). Близько третини з них віднесли до патріотизму служити на фронті, залишатися, працювати і вести бізнес під час війни в Україні, більше чверті – цікавитися історією України. Купувати українські товари, споживати український контент, займатися громадською діяльністю обрали 9-14% опитаних. Така духовна стійкість та готовність попри все вибороти свободу та незалежність викликає повагу і підтримку всього світу. Опитування

студентів, що провели 1-2 семестри у зарубіжних ЗВО [4], показують, що 85-90% відчували підтримку та позитивне ставлення до них через країну походження. Саме завдяки таким тенденціям до згуртування всіх українців, де б вони тимчасово не проживали, соборність буде залишатись основою національної ідеї та найвищою цінністю, адже її усвідомлено прагнуть всі українці, і це не лише декларації, за це щодня гине цвіт нації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Павлишин О. АКТИ ЗЛУКИ (ОБ'ЄДНАННЯ, СОБОРНОСТІ) УНР і ЗУНР. *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923*. Енциклопедія. Т. 1: А–Ж. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. 688 с. ISBN: 978-966-2067-44-6 С. 37-40.
2. Уявлення про патріотизм та майбутнє України. *Опитування Соціологічної групи Рейтинг* (16-20 серпня 2023 року). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/soc_olog_chne_dosl_dzhennya_do_dnya_nezalezhno_uyavlennya_pro_patr_otizm_ta_maybutn_ukra_ni_16-20_se.html
3. Дипломатія публічна. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін.]. Київ: Знання України, Т. 1. 2004. С. 334.
4. Опитування про цінності програм академічної мобільності. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. URL: <https://docs.google.com/forms/d/1SEMJYaqGjXUrPrsWSzcrZJFY3c4jOq27wPY-EkIRIY/edit#responses>

Лозовий В.С.,
доктор історичних наук, професор
(м.Київ)

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РФ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ (ТОТ) ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Окупувавши частину території України у 2014 році кремль проводив цілеспрямовану політику на її інкорпорацію в рф. Особливо вона посилилася під час повномасштабного вторгнення в Україну, що розпочався 24 лютого 2022 року. Важливим компонентом такої політики є повна русифікація населення загарбаних регіонів. Оскільки головним інструментом асиміляції є освіта важливо висвітлити заходи російської влади у сфері шкільної освіти на ТОТ як знаряддя політики дезінтеграції України та приєднання і поглинання її територій в рф.

Одним із аргументів повного усунення української освіти на ТОТ є заяви рф, що вона має нібито «нацистський» зміст. Держдума рф у моніторинговій доповіді «Про нацифікацію освіти в Україні» зазначає, що у 43% підручників з української історії міститься «пропаганда нацизму» [1]. Таку дезінформацію рф поширює в ООН та в багатьох країнах світу стверджуючи, що саме Україна використовує ідеологічне виховання та освітню дискримінацію як інструменти війни проти власного населення.

Після анексії територій так званих «днр», «лнр» та Херсонської і Запорізької областей 17 лютого 2023 р. Путіним підписано закон про інтеграцію їх систем освіти та науки в правову систему рф [2]. Протягом 2023 навчального року всі школи на підконтрольних територіях рф почали працювати за російськими стандартами, їм поставили завдання забезпечити інтеграцію до росії.

На загарбаних територіях російська влада запустила програму з так званої «денацифікації освітньої системи». На ТОТ України втілено дії щодо деукраїнізації системи освіти з метою побудови освітнього процесу за навчальними програмами рф і інкорпорації його в російську освітню систему. Русифікація школи спрямована на те, щоб виховати українських дітей росіянами, і переконати їх, що

південно-східний регіон є складовою росії, а не України. Ця політика русифікації набирає різноманітних форм.

Щоб продемонструвати, що ТОТ увійшли до складу росії окупанти змінили українську державну символіку на російську. На школи вивішують російські прапори та герби, а заняття розпочинають з гімну рф. У класах чіпляють портрети Путіна та російських «героїв СВО», різні проросійські гасла та цитати.

Одразу змінено мову навчання з української на російську. Українську мову з навчального процесу фактично вилучено і учні не можуть отримати на ній освіту. Навіть за розмови українською мовою в школах дітей переслідують. Дії рф щодо знищення рідної мови українців на ТОТ мають ознаки лінгвоциду.

Російська освітня політика, як складова державної політики базується на антидемократичних цінностях етатизму, недотримання прав людини і підпорядкованості людини державі, запереченні існування українців як народу та України як держави.

У рф для ідеологічної обробки свідомості учнів та молоді передусім використовується історія. З 1 вересня 2023 р. школи окупованих регіонів України як і в росії навчаються за підручником з історії рф, який має статус «єдиного держпідручника з історії». На відміну від України та ЄС, в рф інформація в підручниках подається як єдино правильна і не піддається критичному осмисленню. Підручник рясніє спотвореннями та маніпуляціями фактів, надуманими інтерпретаціями і виправданням політики рф щодо дезінтеграції України. У підручнику вміщено матеріал про входження до складу рф чотирьох нових суб'єктів як колишніх російських територій [3]. На уроках пропагується, що українці і росіяни «один народ», що «історія прийшла» на нині окуповані рф землі України лише з російською владою тому рф «законно повертає» землі, як «свої колишні». Учнів переконують, що вторгнення в Україну – це не акт агресії, а акт справедливості. Внесення кремлем до підручників подій сьогоденного дня вказує що влада рф фактично стерла межу між історією та пропагандою [4].

Проведений науково-дидактичний аналіз чинних російських підручників з суспільствознавчих дисциплін стверджує, що вони формують негативні стереотипи про Україну та західні демократії,

сіють мову ворожнечі, пропагують мілітаризм та виправдовують війну.

Для нівелювання української ідентичності запроваджено програми перевиховання. У школах ТОТ ввели уроки «патріотичного» виховання «Розмови про важливе». Міносвіти рф не приховує, що теми для «Розмов...» сформовані з урахуванням стратегії національної безпеки рф. Проведені псевдореферендуми щодо анексії окупованих територій до росії виправдовуються тим, що це: «російські землі, на яких живуть російські люди» [5]. І ці землі було приєднано до росії нібито за проханням місцевого населення.

Учням нав'язують, що їх Батьківщиною є росія і вони повинні усвідомити власну «загальногромадянську російську ідентичність», стати патріотами рф та бути готовими захищати її зі зброєю в руках. Дітям та молоді не лише нав'язують російську ідентичність, а й індоктринують у їхню свідомість наратив підтримки війни, розв'язаної рф проти України.

Сутнісною ознакою в рф є мілітаризація освіти дітей та молоді. У захоплених окупантами регіонах дітям нав'язують рашистську ідеологію і змушують одягати георгіївські стрічки та декламувати вірші про війну. Військову підготовку в школах проходять також українські діти. На ТОТ значно поширюються осередки воєнізованої дитячої організації «Юнармія» створеної міноборони рф. Швидко зростає кількість воєнізованих класів. Підрозділи цієї мілітаристської організації створено в усіх школах Криму, а також у так званих днр та лнр.

«Юнармія» та інші мілітаризовані організації готують дітей до залучення у війні на боці росії [6]. Фіксуються випадки участі випускників шкіл на ТОТ у військових діях проти України.

Водночас влада рф грубо порушує міжнародне гуманітарне право і здійснює насильницьке переміщення українських дітей на тимчасово окуповані українські території або вглиб росії [7]. Важливим напрямком діяльності окупантів є схиляння до колаборації українських педагогів, з переслідуванням тих, хто відмовляється від співпраці, а також залякування учнів та батьків, які не згодні з русифікацією. Насильство, якому піддаються діти, страх і тривога, які вони відчувають, мають серйозні та стійкі негативні травматичні наслідки для когнітивного розвитку дітей.

Система освіти рф на ТОТ полягає у намаганні прищепити дитині фундаментальні світоглядні уявлення за відсутності будь-якого критичного мислення. Вона спрямована на руйнування ідентичності, манкуртизацію українських дітей – нівеляцію цінностей, національних та моральних орієнтирів, втрати ними історичних, соціокультурних та інших зв'язків з Україною.

Таким чином, російська система освіти на ТОТ спрямована на легітимізацію анексії українських земель. Її основними рисами є русифікація та мілітаризація шкіл. Ідеологічною основою дезінтеграції України поширюваною рф через освіту та виховання на ТОТ є наратив, що росіяни та українці – «один народ». Відповідно, території України у значній мірі є російськими територіями, а росія виступає як історична, споконвічна держава українців. Освітня політика рф ставить за мету шляхом насильства зруйнувати українську ідентичність, індоктринувати рашизмом дітей та молодь і приєднати українські території до росії.

Список використаних джерел та літератури :

1. Презентация мониторингового доклада «О нацификации образования на Украине». URL: <https://pressria.ru/20220818/953772924.html?ysclid=l6yrfebxy531312866>.
2. Путин подписал закон об интеграции новых регионов в систему образования. URL: https://digital.gov.ru/ru/events/42794/?utm_referrer=https%3a%2f%2fwww.google.com%2f.
3. «Украина – неонацистское государство», «Россия – страна героев»: о чём расскажет новый учебник истории. URL: <https://ngs.ru/text/education/2023/07/19/72510887/>.
4. Учебник Мединского: история или взволнованная агитка? URL: <https://www.dw.com/ru/ucebnik-medinskogo-istoria-ili-vzvolnovannaa-agitka/a-66481442>.
5. Минпросвещения рекомендовало рассказать школьникам о важности референдумов. URL: <https://news.ru/society/minprosvesheniya-rekomendovalo-rasskazat-shkolnikam-o-vazhnosti-referendumov/>.
6. У Росії планують залучити у війні проти України неповнолітніх з «Юнармії» – ГУР. URL: <https://suspilne.media/219595-u-rosii-planuut-zaluciti-u-vijni-proti-ukraini-nepovnolitnih-z-unarmii-gur/>

7. Азаров Д. С., Коваль Д. О., Нуріджанян Г. С., Венгер В. М. Війна Росії проти України як геноцид українського народу (переклад з англійської Дениса Азарова). Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2023. № 11. С. 30–31.

Медвідь Ф. М.,

*доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук,
(м. Київ)*

Чорна М.Ф.,

*доктор філософії в галузі права, здобувач
(м. Київ)*

Красун А.Р.,

*здобувач вищої освіти
(м. Київ)*

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ У XVII - XVIII СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ГЕТЬМАНЩИНИ)

Термін «соборність» у загальному розумінні означає єднання людей на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості й культури в широкому розумінні цього слова, тобто культури політичної, правової, моральної, релігійної атеїстичної, міжнародних відносин тощо. Термін традиційно вживається в науці та політичній практиці як відображення процесів згуртування споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів. Про це свідчить, зокрема, використання терміну «соборність» для визначення об'єднаних конфесійних процесів християнства, мусульманства, іудаїзму та інших світових релігій, а також реалізація політичної стратегії імперських супердержав (Римська імперія, Візантія, Російська імперія, Радянський Союз та ін.). Ідея соборності у новітні часи стала пов'язуватися з консолідаційними етнонаціональними процесами, становленням і розвитком національної державності. Питання соборності, зокрема в доктрині і практиці ідеологів українського націоналізму, зокрема, Д. Донцова і М. Міхновського [1, с.34-37].

Сучасний стан осмислення процесу генези терміну соборності та становлення соборності українських теренів, державності правової, політичної і громадянської культури, духовності знайшов своє відображення в ряді публікацій останніх років, зокрема в працях Т.Бевз [2, с.7-35], Т. Горбань [3], І.Гошуляка [4], Я. Калакури [5, с.198-204], О. Кіхно [6, с.591], В. Смолі [7], Н. Стеньгач [8, с.243-252],

О. Пономаренка [9, с.187-197] та ін., в щорічних виступах президентів України та численних матеріалах, розміщених у періодичних виданнях та збірниках публікацій.

Політико-правові засади генези і становлення феномену Соборності як важливої детермінанти державотворчих процесів розроблені нами [10, с.53-57; 11, с. 171-174; 12, с.93-98; 13, с.38-42; 14, с. 59-63; 15, с.174-182].

Поняття правової системи дозволяє розглянути усю правову реальність у цілому як таку, що знаходить свій вияв у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави. Воно покликане відбити реальну структурованість правової дійсності, підкреслити значущість системної методології права як актуального найбільш комплексного та багатогранного підходу правових досліджень, створює теоретичні передумови для вдосконалення системності правової реальності.

Формування національної правової системи України є важливим індикатором рівня правової культури суспільства, одним із виявів державного суверенітету, підвищення ефективності та якості правового регулювання суспільних відносин., бо від вирішення цієї проблеми залежить успіх розв'язання багатьох правових проблем, пов'язаних з удосконаленням чинного законодавства, правової і правоохоронної діяльності, підвищенням рівня правової свідомості державних службовців і громадян [16, с.8-9].

З метою утвердження спадкоємності понад тисячолітньої історії українського державотворення, спираючись на історію української державності, яка сягає своїм корінням часів заснування міста Києва та розквіту держави за часів князя Київського Володимира Великого -державотворця, який прийняттям у 988 році Християнства засвідчив цивілізаційний вибір Київської Русі, спадкоємцями якої є, зокрема, Галицько-Волинське князівство, Українська козацька держава, Українська Народна Республіка, Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Держава, Карпатська Україна та сучасна Україна, вшановуючи пам'ять та засвідчуючи повагу до діяльності Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, інших видатних представників національної еліти, а також борців за державність та незалежність України, керуючись Актом проголошення незалежності

України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, дбаючи про благо Вітчизни та боронячи суверенітет, територіальну цілісність і незалежність України, а також зважаючи на необхідність утвердження історичної справедливості, Указом Президента України №423 від 24 серпня 2021 року постановлено відзначати День Української Державності щорічно 28 липня - у День Хрещення Київської Русі-України, коли вшановується пам'ять про видатного державотворця, святого рівноапостольного князя Київського Володимира Великого [17].

Вартує зауважити, що категорії «українська державність» в теоретичному плані не так повезло, як категорії «держава», хоча державність виступає якісною характеристикою суспільства, властивістю його державно політичної організації. Сам термін державність розкриває взаємодію, на думку дослідників, органів державної влади і суспільства, яка спрямована на забезпечення існування та функціонування самої держави, окреслює її риси та особливості на конкретному історичному етапі розвитку. Державність виникає у відповідь на потребу збереження цілісності /єдності відповідної етнічної спільноти, а також протистояння зовнішнім загрозам, тому упродовж віків державність часто стверджувалася у ході соціальної та національної боротьби. Звідси основною метою створення держави є використання політичної влади та її засобів і ресурсів для задоволення соціально- етнічних потреб суспільства: збереження самобутності; національної консолідації; захисту власних інтересів та цінностей; розвитку національної культури. В інституційному плані державність охоплює органи суверенної публічної влади та управління (структури державної влади, місцевого самоврядування тощо) окремі елементи суспільства (громадські організації та рухи, політичні партії тощо), які беруть участь у здійсненні державної влади; форми їхньої взаємодії [18, с.7-22; 19, с.205; 20; 21, с.102-120; 22, с.17-28; 23; 24; 25; 26; 27; 28, с. 40-50; 29, с.120-128; 30]. Саме категорії державність, соборність мали би знайти належне місце в навчально-науковій літературі з політичних наук.

У процесі розгортання національно-визвольних змагань (1648 - 1657) у середовищі козацької еліти вперше в історії української суспільно-політичної думки були чітко сформульовані фундаментальні основи національної державної ідеї: 1) право українського народу на

створення власної держави в етнічних межах його проживання; 2) незалежність і соборність Української держави; 3) генетичний зв'язок козацької державності з Київською Руссю, спадковість кордонів, традицій та культури княжої доби [31, с.163; 32, с. 171 -209]. Саме ці положення і лягли в основу державотворчої діяльності Богдана Хмельницького.

В умовах деокупації, яка виступає як процес в царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності [33, с.1-224] аналіз правової системи України є на часі.

Під правовою системою розуміють, як правило, сукупність взаємопов'язаних між собою систем права та засобів її реалізації [34].

Правова система надає динамізму як системі законодавства, так і системі права, забезпечує фактичну реалізацію правових норм [35, с.488-489]. Він розмежовує правову систему і систему права, бо правова (юридична) система виступає як система всіх юридичних явищ, які існують у певній державі або у групі однотипних держав, до складу якої входять: різноманітні правові акти і діяльність відповідних суб'єктів по створенню таких актів; різноманітні види і прояви правосвідомості; стан законності та його деформації.

Правову систему визначають як сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних, соціально однорідних юридичних засобів, за допомогою яких держава здійснює необхідний нормативно-організуючий вплив на суспільні відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист). До основних елементів правової системи, на думку академіка Ю. Шемшученка, відносять: систему права і систему законодавства; правові відносини; юридичну практику, тобто діяльність правотворчих, правозастосовчих і правоохоронних органів; правову політику та ідеологію; правосвідомість і правову культуру; юридичну науку й освіту [36, с.39]. Сучасні дослідники, зокрема, В. Бабкін, О. Зайчук, О. Копиленко, М. Мірошниченко, Н. Оніщенко виділяють такі елементи правової системи: право як сукупність створених і охоронюваних державою норм; законодавство

як форму виразу цих норм (нормативні акти); правові установи які здійснюють правову політику держави; судову та іншу юридичну практику; механізм правового регулювання; правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення); права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); систему утворених та функціонуючих у суспільстві правовідносин; законність і правопорядок; правову ідеологію (теорії, правосвідомість, юридичні доктрини, правову культуру тощо); суб'єктів права (індивідуальних і колективних); системні зв'язки, які забезпечують єдність цілісність та стабільність системи; інші правові явища (юридичну відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо), які утворюють нечебто «інфраструктуру правової системи» [16, с.551].

Отже, широкий підхід найбільш повно окреслює обсяг поняття і характеризує правову систему, як складне, цілісне структурне утворення в єдності його складових частин. Системний підхід дозволяє виділити п'ять рівнів правової системи: суб'єктивно-сутнісний; інтелектуально-психологічний; нормативно-регулятивний; організаційно-діяльнісний; соціально-результативний [37, с.556].

Еволюція вітчизняних норм права і правової системи в цілому, періоду Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.) на думку М. Костомарова, мала своїм стрижнем усвідомлені природні права людини, специфічні уявлення прашурів українства про правду, благодать і справедливість, моральні канони, звичаї і традиції антів, склавнів, інших східних слов'ян, «закони батьків», що були закріплені в усній народній творчості, літописи, Руської Правди,, статутів, грамот, «козацькі обыкновения», , сприймаючи норми Магдебурзького права, певні традиції «польського права, «литовського права» тощо», тривала на «найдорогоцінніших і найважливіших явищах народної самобутності» [38, с. 201]. Дослідники, зокрема Антонович В. [39], Шерер Ж.Б. [40], Яворницький Д.І. [41], Мироненко М.О. [42] відзначають потяг до прямого народоправства, збереження «народних конституцій, тобто стародавніх прав і вольностей, їх апології, У період Визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетського панування, і за добипереростання селянського демократизму у військово-козацький, прагнення до соборності, колективізму, общинного землеволодіння, до рівності, братерства,, свободи, незалежності, здорового консерватизму, первісного побуту січовиків» тощо.

В період Визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетського панування, так і за доби Гетьманщини взагалі на сучасних українських землях джерелами права, окрім звичаїв і традицій, залишились чимало актів, що й раніше діяли на Україні [43, с.16]. Йдеться про Руську Правду, більшість приписів якої трансформувалися в усі три Литовські статuti (1529, 1566, 1588 pp.) [44; 45] і про Магдебурське право, яке із Закарпаття і Правобережної України спочатку розповсюдилося на Лівобережжя, а згодом – на Гетьманщину [16, с. 252; 46].

Провідним елементом правової системи виступає сутність і зміст права, розгляд його як історичного явища, як вияву його загальних видових і родових рис [47, с.37-40]. Історія українського права належить до фундаментальних дисциплін в системі юридичних наук, тому заслуговує на увагу звернення до актуальних питань розвитку сучасного права, його генези, періодизації та сучасних підходів до інтерпретації вузлових категорій. Вартує також звернути увагу на множинність визначень права, які існують у юридичній літературі, залежать від множинності поглядів на походження права, на джерела права, на бачення його зв'язків з державою, а також від того, які сутнісні ознаки, особливості, риси права лягають в основу того чи іншого визначення, який бік його як суспільного феномена досліджується. Вагома причина розбіжностей у визначенні права обумовлена тим, яка правова доктрина кладеться в основу такого визначення: природно-правова, нормативіська чи соціологічна [16, с.570; 48, с.11-20].

Сутність права сучасності розкривається через два найголовніших, на наш погляд, визначення. З пізнавально-раціоналістичної точки зору право – це свобода, обумовлена рівністю, рівне мірило свободи (правомірний порядок) [49, с.350-355; 50, с.123-130]. Однак це визначення доповнюється регулятивним визначенням права, як легітимних у суспільстві норм, детермінованих досягнутим суспільством рівнем моралі і етики, які спираються на владні засоби охорони [51, с.20-24; 52, с.44-53; 53, с.309-314].

Отже, право визначається як система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визначених державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та

індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечується всіма заходами легального державного впливу аж до примусу.

Правова система виступає найважливішим елементом культури, вагомим показником рівня цивілізації. Вже понад два з половиною століття у світових і вітчизняних наукових колах точаться суперечки щодо витоків і характеру становлення держави і права Київської Русі, вийшли десятки монографічних праць і сотні статей на цю тему, у зазначеній проблемі все ще лишається чимало «білих плям». Ситуація ускладнюється ще й тим, що протягом майже шести десятиліть у межах колишнього СРСР насаджувалася стереотип, згідно з яким категорія «українське право» оголошувалася вимислом західних фальсифікаторів і націоналістів. Разом з тим духовна традиція українського права випрацювана українськими мислителями Г. Сковородою, діячами «Руської Трійці», Т. Шевченком, вченими-правниками Наукового товариства ім. Т. Шевченка, І. Франком, Лесею Українкою. Вагомий внесок у наукове бачення ідеї українського права був зроблений творчим доробком П. Чубинського, Ф. Леонтовича, П. Куліша, М. Василенка, М. Владимирського-Буданова, О. Кониського, Р. Лашенка, А. Яковліва, О. Малиновського, П. Єфименка, О. Кістяківського, М. Костомарова, М. Ковалевського, Г. Шершеневича, Б. Кістяківського, Л. Петражицького, В. Липинського, С. Томашівського, В. Кучабського, М. Міхновського, Д. Донцова, М. Сціборського, С. Дністрянского, В. Старосольського, О. Бочковського, М. Туган-Барановського, М. Грушевського, В. Винниченка, А. Шептицького, Й. Сліпого, Н. Полонської-Василенко, П. Юркевича, Д. Чижевського, Ю. Липи, А. Кристера, В. Сергеевича, М. Іванішева, О. Доброва, І. Черкаського, М. Ясинського, Б. Путілова, А. Пономарьова, А. Ткача, О. Шевченка, В. Кульчицького, зокрема, сучасними дослідниками українського права: Гончаренком В., Бойком І., Бойком О., Копиленком О., Музиченком П., Мироненком О., Настюком М., Захарченком П., Мірошніченко М., Смолієм В., Тацієм В., Тищиком Б., Терлюком І., Усенком І., Ярмишем О., Івановим В., Чайковським А., Шемчушенком Ю. та ін.

Заслуговує на увагу проблема обґрунтованої періодизації як всесвітньої історії, так і історії українського права. Можна погодитися з М. Мірошніченко, що «періодизацію історії українського права

доцільно здійснювати в контексті періодизації як світової історії, так і історії України»[54, с.9-16]. Викладені вище підходи до розуміння правової системи вартувало би застосовувати до різних етапів розвитку українського права, зокрема часів і джерел права Київської Русі.

Отже, правова система України-Гетьманщини (Війська Запорізького) XVII – XVIII ст. ввібравши найкращі традиції сукупності соціальних регуляторів додержавного східнослов'янського суспільства, звичаїв і символів антів і склавнів, об'єднань слов'янських князівств, усних і писаних соціальних правил і норм княжої України-Руси, паганських і християнських (особливо православних) вірувань і канонів, збагатившись шляхом рецепції чи компіляції німецького (Магдебурського), польського, литовського права, повністю сприйнявши досить досконалі козацькі конституції XVI – першої половини XVII ст., народилась вже як істинно національне право разом із початком Визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетського панування і відродження національної духовності.

В умовах повномасштабного воєнного вторгнення Росії в Україну, нового розуміння та осмислення потребує політична сутність феномену соборності, національної та політичної єдності, згуртованості у відстоюванні територіальної цілісності країни, адже в умовах війни важливо розуміти цінність соборної української держави, її єдності, а збереження територіальної цілісності України, зміцнення єдності її регіонів, розмаїтість і відмінність яких склалися внаслідок історичних обставин, і надалі залишається актуальним та невідкладним завданням.

В сучасних умовах реалізації ідеї Соборності України постають і нові проблеми, пов'язані передусім з теоретичним і методологічним осмисленням найважливіших факторів, що визначають механізм цього процесу. До практично-політичних чинників реалізації ідеї Соборності в умовах демократизації слід віднести формування етнічної, міжетнічної та соціально-класової єдності громадян України, збереження цілісності території держави, зважену внутрішню і зовнішню політику, толерантне ставлення до всіх політичних партій, громадських рухів і угруповань, визнання єдиної, соборної української християнської церкви та уважне ставлення до інших

релігійних конфесій, руху екуменізму. В силу цього ідея соборності української козацької держави у XVII - XVIII ст. виступає важливим елементом і символом соборницького, консолідаційного шляху українських теренів і правлячої еліти в різних історичних умовах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Медвідь Ф., Чорна М. Політико-правова доктрина Миколи Міхновського (до 150-річчя від дня народження) // Юридичний вісник України. №15-16. 2023. 17-30 квітня. С.34-37.
2. Бевз Т. Феномен соборності у науковому та політичному дискурсах // Політичні дослідження. 2023. №1(5). С.7-35.
3. Горбань Т.Ю. Еволюція ідеї національного самовизначення в українській суспільно-політичній думці кінця XIX – першої чверті XX століть – К.: ІПІЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2010. 381 с.
4. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (відідеї до Акту Злуки). К.: ІПІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
5. Калакура Я. Людинознавче осмислення соборності України. Науковий і культурно-просвітній часопис “Галичина”. 2019. №32. С.198-204.
6. Кіхно О. Соборність // Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. С.591.
7. Смолій В. Видатна віха української історії. Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80 річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.). Київ, 1999. 406 с.
8. Стеньгач Н.О. До питання соборності української козацької держави і проблеми консолідації політичної еліти Гетьманщини // День Соборності України: історико-політологічні дискусії: зб.наук.праць /гол.ред.Л.Г.Білий. -Хмельницький: Вид-во МАУП, 2023.Вип.10. С.243-252.
9. Пономаренко О.В. Ідеї державності і соборності в політичній думці Гетьманщини // Гілея.: Політологія. Випуск 12. 2008. С.187-197.
10. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. ІУ Універсал і Акт Злуки в контексті національної безпеки України: уроки історичної пам'яті і сучасні реалії // Ідентичності та політичні інститути. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /За заг. ред. В. М. Циби. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С.53-57.

11. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Твердохліб А.І. Формування і розвиток ідеї соборності України: історико-правовий вимір // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. К.: МАУП, 2008. Вип. 9: Матеріали звітн. наук.-практ. конф. “Проблеми розвитку демократичної державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств (політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти)”, присвяченої пам’яті борця за незалежність України, Героя України Левка Лук’яненка, 28 листопада 2019 р.; V Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції”, 13 листопада 2019 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. 2019. С.171-174.

12. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Філософсько-правовий вимір ідеї соборності України // Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму. Матеріали ІХ Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16-17 квітня 2021 р./ О.М. Сич. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2021. С.93-98.

13. Медвідь Ф.М. Соборність України: історико-правовий вимір / Ф.М.Медвідь, М.Ф. Чорна, А.А. Бурлака, О.В. Шаповалова // Proceedings of the VI International Scientific and Practical Conference : Peculiarities of the manifestation of science in the academic subject. Lyon, France, 06–07 February. 2023. Pp. 38-42. URL: <https://intersci.eu/events/peculiarities-of-the-manifestation-of-science-in-the-academic-subject/>.

14. Медвідь Ф.М., Бурлака А.А., Красун А.Р. Ідея соборності України: політико-правовий вимір//Україна: Консолідація. Соборність. Звитяжність. Вчинковість : матеріали круглих столів «Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам’яті» (19 жовтня 2022 р. та 19 жовтня 2023 р.) / за наук. ред. Ю. Шайгородського та С. Чуніхіної. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023. С.59-63.

15. Медвідь Ф.М. Соборність України: політико-правовий дискурс /Ф.М. Медвідь, А.А. Мурдій, В.М. Ярмоленко // День Соборності України: історико-політологічні дискусії :зб. наук. пр. /

гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2023. Вип. 10. С.174-182.

16. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Х.: Право, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України /за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. 728 с.

17. Указ Президента України №423 від 24 серпня 2021 року. Про День Української Державності.

18. Усенко І.Б. Державно-правові інститути козацької України як об'єкт досліджень вітчизняних істориків права // Антологія української юридичної думки. В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Том 3: Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба /Упорядники: І.Б.Усенко, Т.І. Бондарук, О.О.Самойленко; відп.редактор І.Б.Усенко. К.: видавничий Дім «Юридична книга», 2003. С.7-22.

19. Бойко О. Державність // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 2011. С.205.

20. Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України. Київ : Еко-Продакшн, 2009. 879 с.

21. Дашкевич Я.Р. Лабіринти історії України // Україна. Наука і культура: Щорічник. Вип.31. 2002. С. 102–120.

22. Терлюк І. «Держава» і «державність»: до проблеми теоретико-правового та історико-правового змісту понять в контексті українського (національного) державотворення // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 8. № 1. С. 17–28.

23. Терлюк І.Я. Українська національна державно-правова традиція (друга половина XVI – початок XX ст.) [монографія]. Львів : ТЗОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 392 с.

24. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX століття). Київ : Парапан, 2002. 396 с.

25. Українська державність у XX столітті: Історико-політологічний аналіз. Київ : Політична думка, 1996. 448 с.

26. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (Доновітній час): Навчальний посібник. К.: Атіка, 2006. 400 с.

27. Мироненко М.О., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право: навч.пос. / О.М. Мироненко, В.П. Горбатенко. К. : ВЦ «Академія», 2010. 456 с.
28. Медвідь Ф.М. Українська козацька республіка Богдана Хмельницького: національні інтереси і геополітичні пріоритети // Гетьманська Україна між Польщею, Росією та Туреччиною: монографія / упоряд.Б.І. Кривошея, Є.М. Луняк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 386 с.
- 29.Українська державність у XVII - XVIII ст.: питання становлення правової системи Гетьманщини // Ad potam: Колективна монографія пам'яті Володимира Кривошеї (1958-2015). Київ: Вид. "КНТ", 2023. 216 с.
30. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. – К.: Інститут історії НАН України, 2014. 671 с.
31. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. К.: «Академвидав», 2003. 656 с.
32. Батанов О.Державність – основа політико-правового буття українського народу: історія та сучасність //Суспільно-політичні процеси. Наукове видання Академії політико-правових наук України. Випуск 21. Київ: Видавництво Політія, 2023. С. 171-209.
33. Деокупація. Юридичний фронт [Електронне видання]: матеріали Міжнародного Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) /Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ : Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. 224 с.
34. Мірошніченко М.І. Генезис правової системи України: теоретико-методологічний аспект. Дис. доктора юрид. наук. Київ, 2012. 431 с.
35. Рабінович П.М. Система права // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр.енцикл.», 2003. Т.5. С.488-489.
36. Шемшученко Ю.С. Правова система // Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр..енцикл.», 2003. Т.5. С. 39.
37. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник. Львів: «Новий Світ-2000», 2003. 584 с.

38. Костомаров М. Полное собрание сочинений / М. Костомаров. Т. 1. СПб., 1903.
39. Антонович В. Про часи козацькі на Україні / В. Антонович. К., 1991.
40. Шерер Ж.Б. Літопис Мароросії, або історія козаків-запорожців / Жан Бенуа Шерер. К., 1994.
41. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: в 3 т. / Д.І. Яворницький. К. 1990-1991.
42. Мироненко О.М. Права і свободи людини в державницьких змаганнях українських гетьманів / О.М. Мироненко. К., 1995.
43. Лашенко Р. Лекції по історії українського права / Р. Лашенко. Прага, 1923.
44. Леонтович Ф. Руська Правда і Литовський статут / Ф. Леонтович. К., 1984.
45. Толочко П.П. Киевская Русь / П.П. Толочко. – К., 1996.
46. Піч Р. Магдебурське право в Україні / Р. Піч. // Український світ. 1996. №8.
47. Зайчук О. Середовище права та формування правових систем сучасності / О. Зайчук, Н. Оніщенко // Право України. 2003. № 12. С.37-40.
48. Історія українського права: Навч. поїбник / За ред. проф. О.О. Шевченка. К.: Олан, 2001.
49. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Соціальна цінність права: філософсько-правовий аналіз // Діалектичні та практичні питання перспектив розвитку правової науки в сучасних умовах: Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції. К.: ДУІТ, 2019. С.350-355;
50. Zarosyilo V.O., Kozachenko O.I., Medvid F.M., Nikonov M.M., Zfrosylo V.V. Philosophical problems of human being in the legal environment in Ukraine // ASTRA Salvensis, Supplement. № 1, 2020. С.123-130.
51. Медвідь Ф.М., Мельниченко Я.Б., Твердохліб А.І. Ціннісні основи права: сучасні підходи // International Scientific Conference «Innovative research of legal regulation of public administration»: Conference Proceedings, June 16-17, 2017. Lublin, Republic of Poland, 2017. С.20-24.
52. Мірошніченко М.І. Об'єкт і предмет історії українського

права у контексті антропологізації історико-правового знання (до питання назви наукової і навчальної дисципліни) / М.І. Мірошніченко // *Методологія в праві: монографія.* / [І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра, та ін.]: за заг.ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. Серія «Про українське право». С.44-53.

53. Медвідь Ф.М., Чорна М. Ф., Твердохліб А. І., Урбанський М.В. *Українське право: питання історії, теорії та історіографії // Шляхи розвитку правової науки в умовах сьогодення: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції.* К.: ДУІТ, 2021. С.309 - 314.

54. Мірошніченко М.І. Місце історії українського права в системі юридичних наук в умовах глобалізації // *Концепція та методологія історії українського права: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, присвяченого пам'яті професора Олександра Шевченка, м. Київ, 28 квітня 2017 року / ред. кол.: І.С. Гриценко, М.І. Мірошніченко, П.П. Захарченко, І.А. Мацелюх, А.В. Крижевський.* К.: «ДС День Печати», 2017. С.9-16.

Микосянчик М.В.,
здобувачка вищої освіти
(м.Рівне)

ПОСТАТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ВІКІВ

Анотація. В історії України є багато різних постатей, які поклали значний відбиток на хід подій в минулому. Саме вони відіграли значну роль в українських державотворчих процесах, адже від їхніх рішень залежала доля всієї країни. Нерідко ці постаті є овіяні легендами й трактуються істориками, як контраверсійні особистості. Погляди на яких є суперечливими. До таких персоналій належить козацький гетьман Богдан Хмельницький, власне про якого буде далі йти мова. Богдан Хмельницький фігурував в історії нашої держави у період XVII ст., тому його постать трактують по-різному: від критики (згадаймо Т.Г. Шевченка) до похвали. То ким же ж насправді був Богдан Хмельницький? Для того щоб, охарактеризувати історичну постать або події, які з ним пов'язані насамперед потрібно враховувати контекст часу в якому жив діяч. Як оцінювало Хмеля тогочасне суспільство з'ясуємо у статті.

Ключові слова: гетьман, джерело, Хмельниччина, свідчення очевидців, дипломатія, війна.

Метою статті досліджується та характеризується постать Богдана Хмельницького очима його сучасників на основі історичних джерел.

Актуальність теми полягає у тому що, у сучасному українському суспільстві є різні погляди на постать Богдана Хмельницького: одні його сприймають, як національного героя, інші, як зрадника (через підписання Переяславських статей), у дослідженні проводиться аналіз тих джерел, на основі спогадів очевидців, які допоможуть з'ясувати ці питання.

Аналіз останніх досліджень. Свої праці постаті гетьмана присвятили вітчизняні історики, зокрема В. Степанков, В. Горобець, І. Огієнко, П. Кралуок та багато ін.

Виклад основного матеріалу. Насамперед звернемося до аналізу джерел, які характеризують Богдана Хмельницького під час революції XVII ст., або незадовго після неї.

У Львівському Літописі, автором якого є Михайло Гунашевич[1], який був очевидцем подій Хмельниччини, (ймовірно брав безпосередню участь в дипломатичній політиці гетьмана) Богдан Хмельницький зображується в позитивному ключі, підтвердженням цього факту є наведений в літописі фрагмент розмов Б. Хмельницького з Миколою Потоцьким польським шляхтичем, де М. Потоцький запитав у козацького гетьмана, чим він буде розплачуватися за військові послуги татар, на що Б. Хмельницький зухвало відповів: «тобою... і іншими з тобою» натякаючи на польських полонених. Фрагментом цієї розмови автор підносить постать гетьмана в очах читача. [5, с.21-22].

Альберт Віміна посол від Венеціанської Республіки у своїй праці «Історія громадянської війни у Польщі»[9] описує дипломатичні зустрічі з Хмельницьким, а також саму постать гетьмана, зазначаючи, що він був високим та широкоплечим «мав розсудливу думку й проникливий розум у поведінці він м'який і простий».[7,с132]. За описами Альбета Віміна ми дізнаємося про церемонію прийняття послів та інтер'єр його мешкання, зокрема Віміна повідомляє, що кімната де приймають та частують послів є простенькою без всяких окрас, посуд також нічим не вирізнявся, все було по-простому, лише на стіні висіла зброя гетьмана: лук та шабля, таку простоту Венеціанський посол пояснює тим, що гетьман не бажає загордитися, підкреслюючи цим добродушну вдачу Хмельницького, в контексті таких спогадів постать гетьмана впливає в позитивному світлі[7,с.32].

У «Хроніці з Літописів стародавніх» автор Феодосій Софонович[8], який брав безпосередню участь у подіях Революції скоріше негативно відноситься до постаті як гетьмана, так і самого козацького війська. Автор будучи палким прихильником короля висвітлює негативні сторони війни, зокрема згадує про похід козаків на Замостя характеризуючи це так: «всюди пустошачи і людей в неволю беручи»[8]. Петро Кралюк вважає, що таке негативне ставлення до гетьмана зумовлене тим що, «Хмельницький не мав аристократичної крові й не сприймався як правитель»[5,с.23].

Йоахим Пасторій будучи соцініаном написав працю «Війна скіфо- козацька...»[6], аналізуючи яку можна зрозуміти, що Йоахим Пасторій негативно оцінював козацтво, він дає окрему характеристику їхньому ватажку, зазначивши що, він володів військовим мистецтвом та освітою, що дозволяло йому бути послом до короля й писарем для реєстровців. Автор намагається стримуватися від об'єктивних суджень, натомість абстрагується лише історичними фактами описавши історію із Чаплинським, натякнувши, що це могло стати приводом до повстання[5,с.27-28].

Польський посол у 1649 році прибувши до Києва до Хмельницького описав взаємини православного духівництва та гетьмана: ««Сам патріарх єрусалимський, Паїсій із тисячею вершників вийжджав до нього назустріч з міста, і тутешній митрополит С. Косів дав йому коло себе місце в санях з правого боку; патріарх надав йому титул найсвітлішого князя», а також описує відношення простих людей до козацького гетьмана: «Весь народ, вийшовши з міста, вся чернь вітали його. Академія вітала його промовама й вигуками, як Мойсея, спасителя й визволителя народу від польського рабства, вбачаючи в імені його добрий знак і називаючи його Богом даним. З усіх гармат та іншої зброї в замку і в місті лунала стрілянина». Із цього свідчення стає зрозумілим, яку широку підтримку мав гетьман у тогочасному суспільстві[7,134].

У листі польського шляхтича К. Ржевського зустрічається опис запальної вдачі гетьмана, зокрема повідомляється що, Хмельницький польським послам погрожував смертною карою, але на другий день він перепросив.[11,с.122]. Ще в одному листі польського посла Смяровського написаному у1648році до короля зустрічаємо опис зовнішності та одягу гетьмана: «Був у пурпоровому жупані (із срібними петлицями, фіалковій фєрезії, підшитими соболями першої якості). Булава лежала на столі, але потім скинув її зі столу». Згідно цього опису гетьман вдягався відповідно до свого статусу й мав при собі знак влади, можливо намагаючись цим підкреслити полякам свою значимість в їхніх очах [11,с.122]. Достатньо матеріалу про Хмельницького ми можемо почерпнути із «Анналів Польщі від смерті Владислава IV» написаних Вєспасіаном Коховським[3], він брав безпосередню участь у боях проти козаків, тому писав із власних спогадів, зрозуміло, що в ракурсі таких подій Гетьман зображений в

негативному ключі вважаючи його ініціатором безбожного бунту. Навіть заглиблюється в родовід й з'ясовує походження Михайла Хмельницького. Автор Анналів намагався змалювати вдачу Богдана Хмельницького, як людину бунтівну й мстиву, наводячи фрагмент дружби між Барабашем та Хмельницьким описує останнього як «того хто був прихильний до розбишацтва», читаючи Аннали можна зробити висновок, що причиною війни стала вдача гетьмана, а не утиски чи кривда [5,с.31-34]. Ще одне джерело з якого ми дізнаємося про події Револуції Натана Гановерха єврея, що жив в місті Ізяславі[2], що неподалік від сучасного м. Острога, він написав книгу «Глибокий мул», де висвітлює страждання єврейського народу, винуватцем всіх бід називає Хмельницького (в джерелі Хмельського). «Він був розумною людиною, але з таким розумом, що спрямовується на лихе; заповзятливий брехун та відважний воїн» - йдеться у джерелі. Навіть вороги й ті підкресливали мудрість та хоробрість козацького ватажка. Зрозуміло що, для євреїв Хмельниччина стала трагедією, адже вони та їхні маєтки постраждали, але все ж будь-яке джерело потрібно оцінювати об'єктивно без емоцій та упереджень[2,с.33].

Самійло Грондовський в «Історії козацько-польської війни...» [13] наводить цікавий фрагмент про взаємовідносини Богдана Хмельницького з татарами, наче Хмельницький надіслав грамоту з печаткою Польського короля Кримському Хану, де був відданий козакам наказ організувати похід на татар й це викликало лють та схилило татар до компромісу з Хмельницьким, тобто за рахунок емоцій українська сторона отримала те що хотіла [5,с.36-35].

Підтвердженням факту про хороші відносини між гетьманом та духівництвом є спогади Павла Альпського, займаючи посаду дякона й проїжджаючи Україною він відвідував Чигирин та мав зустріч із самим гетьманом, описавши, що гетьман на відміну від інших присутніх, був вдягнутий в «простий одяг та недорогу зброю», а при зустрічі з патріархом з пошаною віднісся до нього описуючи дослівно це так: «зійшов з коня, уклонився і, двічі поцілувавши його край одежі приложився до хреста, поцілував його праву руку», «він сів нижче, а нашого владику патріарха посадив на першому місці відповідно до пошани». Із цих свідчень ми дізнаємося про взаємовідносини гетьмана із православним духівництвом та просту вдачу гетьмана. Павло Алліпський також окремо описує вдачу

гетьмана, зазначивши що, хоча вже гетьман був в похилому віці та все ж таки «нелукавий, спокійний, мовчазний, не цурається людей; всіма справами займається сам особисто» [7,с.133]. Павло Аліппський будучи прихильником гетьмана, зазначає що, саме з приходом Хмельницького зросла кількість освічених дітей, але й зазначає що, через війну з ляхами появилось багато сиріт та вдів, знову таки акцентуючи увагу на тому що, Хмельницький визволив ці території та православних людей з лядської неволі. Із його слів стає зрозумілим тогочасне демографічне становище Козацької України, але автор пояснює що в усьому винні ляхи, підтримуючи дії гетьмана [7,с.134].

П'єр Шевальє в праці «Історія війни козаків проти Польщі» [12] описує Хмельницького, як титана, який став «іскрою повстання та рушієм війни» позиція Шевальє до козацького ватажка неоднозначна, він схвалює його стратегічне планування у військовій сфері, що сприяє успіхам та перемогам, але в дипломатичному аспекті змальовує його, як людину з не до кінця зрозумілими намірами, який проводить свого роду політичні ігри, які «очорнюють» образ гетьмана [5,с.43-44]. Французький посол граф де Бержі писав у своєму листі, що особисто розмовляв з Хмельницьким, який є «людиною розумною, освіченою, знає латинську мову» [4,с.298]. К. Гільтебрандт будучи членом шведського посольства описав прийняття у Чигирині, зазначив що, «на будинку сиділи голуби, яких гетьман тримав безліч» [7,с.134].

Намагаючись простежити ставлення тогочасного суспільства до гетьмана, а також його зовнішність, манери та риси характеру у статті використовуються матеріали, листи, документальні свідчення його сучасників, які з ним особисто зустрічалися в ролі послів, дипломатів чи просто як такі, що перетинали кордони України... більшість їхніх свідчень написані з їхніх власних спостережень, це наштовхує на думку що, ця інформація подана ними є достовірною, але потрібно враховувати об'єктивність або власну неприязнь авторів до подій, які тоді розгорталися на території Речі Посполитої а в результаті й до гетьмана, який був очільником цієї революції (деякі історики тогочасні її називали громадянською війною, тому що воювали громадяни однієї країни, але різні етноси, різні релігії, різні світогляди). Звісно, якщо брати свідчення польських хронік чи авторів, то вони вкрай негативно відносилися до постаті Хмельницького, тому що це був їхній ворог [11,с.121]. Натомість

простий народ його підтримував, тому що як зазначав Хмельницький польським послам, що вони є народ який любить волю й за неї навіть ладні померти, лиш би не жити в неволі [4,с.295].

Із вище наведених джерел ми можемо скласти уявну картину життя та діяльності гетьмана Війська Запорозького Богдана Хмельницького, простежити період його перебування при владі та проаналізувати стан тогочасного суспільства, його ставлення до гетьмана. Звісно, простий люд його підтримував, тому що всі хотіли звільнитися від панського ярма, але ті верстви суспільства, які втратили свій статус, маєтки чи сім'ї виступали з критикою та ненавистю[7,с.135].

Висновок. І вороги і прихильники Хмельницького підкреслювали його гострий розум, освіченість та дипломатичний хист. Також із проаналізованих джерел ми дізнаємося про запальну вдачу гетьмана, участь у політичних іграх та хоробрість в бою, на долю гетьмана випали важкі часи та все ж він зміг витягти з неволі народ український та посприяти пришвидшенню процесу розпаду Речі Посполитої натомість відродити українську державу під назвою Військо Запорізьке. В українській історії є багато героїв, якими ми повинні пишатися, адже вони фундатори нашої державності та національної свідомості – одним із них був гетьман Богдан Хмельницький.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Бевзо О.А.* Львівський літопис і Острозький літописець: джерелознавче дослідження. Вид.друге. К.,1971.roclfw
2. *Гановер . Н.* Глибокий мул: Хроніка / наук. ред. пер. Н. Яковенко. Київ: Дух і Літера, 2010,С.32
3. *Герасименко Н.О.* Коховський Веспасіан // Енциклопедія історії України: у 10 т. Т.5. С.244.
4. *Історія України в особах IX-XVIIIст.* / Н.М. Яковенко та ін. Київ, 1993, 387с.
5. *Кралоук П.* Богдан Хмельницький легенда і людина / худож.-оформлювач О.А. Гулагова.– Київ: Довженко Букс, 2018, 375 с.
6. *Мицик Ю.А.* Пасторій Йоахим // Енциклопедія історії України: у 10 т. Т.8. С.87.

7. *Огієнко І.* Богдан Хмельницький / упоряд. М.С. Тимошник. Київ: Наша культура і наука, 2004. С.132-134.
8. *Софонович Ф.* Хроніка з літописців стародавніх. К.,1992; Феодосій Софонович. Виклад о церкві святій / упоряд. О. Юрій Мицик. К., 2002.
9. *Станіславський В.В.* Віміна Алберто // Енциклопедія історії України: у 10 т. К.,2003. Т.1. С. 565.
10. *Тарасенко І.Ю.* «Wojna Domowa» польського хроніста С. Твардовського як історичне джерело та пам'ятка історичної думки.–К.,2011; Kaszmarek M. Epicki kształt poematów historycznych Samuela Twardowskiego. Wrocław–Warszawa–Krakow–Gdansk,1972
11. *Чухліб Т.В.* Богдан Хмельницький очима сучасників. Український історичний журнал 1995. Вип.№4.С.121–123.
12. *Шевальє П.* Історія війни козаків проти Польщі / пер. з франц. Ю. І. Назараєнка. К.,1993. С. 21.
13. *Grondski S.* Historia belli cosacco-polonici... Pestini,1789.

Никитюк С.,
старший викладач
(м. Кам'янець-Подільський)

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОМАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови є значущою складовою системи освіти та нетрадиційним способом занурення учнів в іншомовне середовище (хоча і штучне), оскільки воно допомагає учням зламати невидимий психологічний бар'єр між адресатом і адресантом.

Проблемою використання відеоматеріалів у навчальному процесі займалися у своїх наукових дослідженнях М. Євстигнєєв, О.Зубченко, С.Ніколаєва, О.Тернопольський, Л. Шелест, Т. Шелест, та зарубіжні дослідники – Скот Віндітт, Девід Хардісіті й Девід Істмен.

Метою статті вбачається визначити переваги та недоліки використання відеоматеріалів на уроках англійської мови.

У сучасній школі використання відеозаписів на уроці є не тільки доречними, а й обов'язковими. Робота з такими матеріалами на уроці урізноманітнює види діяльності учнів в процесі навчання англійської мови; робить урок цікавим для всіх учнів, підвищує рівень мотивації мови, дає можливість працювати з автентичними зразками англійської мови.

Психологи стверджують, що саме використання відеоматеріалів у навчальному процесі значно покращує кінцеві результати і значно більше спонукає учнів до комунікативної діяльності.

Використання відеофільму сприяє розвитку різних сторін психічної діяльності учнів, і передусім, уваги і пам'яті. Під час перегляду в аудиторії виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності [2].

„Візуальність” відео робить його безцінним інструментом викладання мови, що дозволяє учням зрозуміти більше, інтерпретуючи мову в повному візуальному контексті. Фільм допомагає розумінню учнів, дозволяючи їм слухати обмін мовами та

одночасно бачити такі візуальні опори, як міміка та жести. Ці візуальні підказки підтримують словесне повідомлення та забезпечують фокус уваги [4].

Використання відео на уроках допомагає вирішенню таких завдань: інтенсифікація навчання; підвищення мотивації навчання; активізація учнів; їхня самостійна робота як на уроках, так і вдома; підвищення якості знань учнів [3].

Відеофільми відіграють значну роль в розширенні лексичного запасу і до того ж сприяють підвищенню мотивації, інтересу до вивчення англійської мови. Тому варто визначити переваги та недоліки відеоматеріалів на уроках англійської мови.

До переваг відносимо:

- за допомогою відео успішно створюється штучне іншомовне середовище, завдяки чому повніше реалізується принцип наочності в навчанні;

- у навчальних фільмах звучить англійська мова в досить швидкому темпі (представлені діалоги, монологи, полілоги);

- відеоперегляд надає емоційний вплив на учнів, розвиває їхню увагу та обсяг довгострокової пам'яті;

- можливість багатократних повторів демонстрації навчального відеоматеріалу безпосередньо на заняттях та можливість повторити вдома;

- у різних діапазонах голосів (чоловічі, жіночі, дитячі), міміці та жестикуляції, інтонації відображено поведінку в тій чи іншій ситуації носіїв мови різного віку і соціального середовища, що сприяє розумінню дітьми відносин між героями сюжету;

- розширення лексичної оснащеності учнів через сприйняття автентичної, живої розмовної мови художнього фільму;

- розвиток аналітичних здібностей через порівняння художнього твору і екранізації;

- створення умов для спонтанного мовлення і підвищення комунікативної компетентності.

Недоліками використання відеоматеріалів можна визначити:

- складнощі із вибором відео, яке повністю відповідало б лексико-граматичним темам, що вивчаються;

- навчальне відео відповідно сприймається тільки людьми із розвинутою зоровою пам'яттю та увагою;

- у відеофрагменті найчастіше мова накладається на природні перешкоди – шум міського транспорту, шум води чи дощу, телефонний дзвінок, стукіт у двері, працюють паралельно інші інформаційні джерела, грає музика, чути спів птахів, тобто максимальне наближення навчального відео до реального життя у свою чергу може заважати сприйманню і концентрації учнів;

- навчальне відео потребує великих часових затрат для створення;

- навчальне відео, що триває понад 10 хвилин, може відволікати дитячу увагу;

- деталізована відео-інструкція вимагає постійних пауз для кращого засвоєння або відтворення дій та вказівок з інструкції, що і сповільнює виконання завдань.

Нині є безліч художніх фільмів англійською мовою для дітей і підлітків, які можна з успіхом використовувати в навчальному процесі. Звичайно, у цьому випадку потрібна велика підготовча робота вчителя: необхідно переглянути фільм кілька разів, систематизувати, адаптувати лексику і мовні кліше з урахуванням конкретного рівня учнів, розробити систему мовних і мовленнєвих вправ. Та ці додаткові витрати часу винагороджуються підвищенням мотивації до вивчення мови, розширенням культурологічного кругозору учнів і досить високим рівнем комунікативних умінні компетентностей.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання відео на уроках англійської мови при формуванні мовленнєвих навичок є надзвичайно результативним. Для його реалізації існує багато можливостей, що значно підвищує мотивацію учнів до вивчення іноземної мови, дозволяє в цікавій та незвичайній формі подати навчальний матеріал, полегшити процес сприймання інформації та залучити учнів до активної роботи на уроці; сприяє вдосконаленню їх навичок аудіювання і мовлення, оскільки зорова опора звучного з екрану іншомовного звукового ряду допомагає повнішому і точнішому розумінню його змісту [3].

Безсумнівно, що використання відео на уроках англійської мови відкриває ряд унікальних можливостей для учителя і учнів у царині оволодіння іншомовною культурою, а власне у формуванні соціокультурної компетентності як однієї із складових комунікативної компетентності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бичкова Н.І. Типологія відеофонограм для навчання усного іншомовного спілкування. *Методика викладання іноземних мов*. К.: Освіта, 1992. Вип.21. С.68-71.
2. Верисокін Ю.І. Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів. *Іноземна мова в школі*. 2003. №5-6. С.31-34.
3. Носуль Ю.О. Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009v61-00a6.docx.html> (дата звернення 26.11.2023).
4. Свириденко І.М., Кравець О.Є. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи засобами відеоматеріалів URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252289> (дата звернення 26.11.2023).

Осмолян В.А.,
кандидат юридичних наук
(м.Хмельницький)

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ **ТА ЙОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВІ ФУНДАЦІЇ ПОБУДОВИ** **ДЕРЖАВНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Влітку 2023 року народ України вшанував сумлінну, наполегливу працю людей, які своє життя присвятили державній службі, оскільки влітку минулого року їй виповнилось 105 років.

Із здобуттям Україною незалежності, із веденням важкої війни проти інтервентів та загарбників поняття державної служби набуло принципово нового значення. Діяльність державних службовців, як посередників між владою і народом, має винятково важливе значення в розбудові української державності та у здобутті довгоочікуваної перемоги над ворогом.

В Україні сьогодні формується ефективна система державного управління європейського зразка, яка оперативно реагує на запити сучасного суспільства, забезпечує умови для поліпшення життя народу. Адже робота державного службовця – це нелегка робота: служити людям, країні, намагатися бути цілком та повністю відданим Українському народові та кожної хвилини пам'ятати, що від тебе залежить доля держави. Це головні засади, за якими живуть справжні державні службовці – чесні, порядні та професійні.

Разом з тим необхідно зазначити, що державна служба України пройшла тривалий шлях становлення. Ми з повним правом можемо пишатися її історією та значним внеском в утвердження і зміцнення незалежності сучасної України.

Так, як окремий інститут національної держави державна служба в її нинішньому розумінні (зі статусом державних службовців, урегульованим законом, з уповноваженнями цих посадових осіб на здійснення функцій держави, а також отриманням ними заробітної плати з державного бюджету) з'явилася 1918 року – за Гетьманату Павла Скоропадського, часів спроб у ХХ столітті побудови на теренах наших земель незалежної Української Держави.

Саме з метою побудови державного апарату за часів Гетьманату в доповнення до основного закону, що отримав назву «Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 року [1], було прийнято та значною мірою впроваджено цілу низку системних законів, які вперше в історії України на законодавчому рівні закріпили основу інституту державної служби.

Державний секретаріат (канцелярія) Української Держави створений на підставі закону від 2 червня 1918 року про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і порядок оголошення законів [2]. Основу канцелярії склали працівники колишньої Державної канцелярії Української Народної Республіки (УНР). Урядові П.Скоропадського необхідно було в короткий термін ліквідувати анархію, налагодити державне життя, вирішити низку важливих питань щодо відновлення економіки, сільського господарства, транспорту, зв'язку, народної освіти. Зазначене вимагало бездоганного виконання накреслених урядом рішень, побудови системи організації процесів діловодства зверху донизу, вироблення навичок підготовки важливих для країни нормативно-розпорядчих документів.

Чільне місце тут посідає «Закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі» від 30 травня 1918 року [3]. Таким чином було закладено один з головних механізмів, що став невід'ємним атрибутом вступу на державну службу – складання присяги: «Урочисто обіцяю вірно служити державі українській, визнавати державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти інтереси і добробут». При цьому присяга не була лише символом – вона була обов'язковою умовою набуття статусу державного службовця. На нашу думку, даний елемент суттєво відрізняє державну службу за часів Скоропадського, зокрема, від урядової служби у відомствах доби Центральної Ради, яка просто у відповідному законі проголосила збереження всіх урядових відомств Російської імперії, що існували на українських землях, і всіх службовців у них.

Саме завдяки існуванню вищевказаного Закону ми можемо активно наголошувати на існування історично сформованого зв'язку сучасного державного службовця з державою. Адже нинішня традиція

приймання присяги державних службовців незалежної України має своє історичне підґрунтя. Оскільки, як вже нами зазначалось, державні службовці часів Гетьманату складали урочисту обітницю, яка була затверджена окремою постановою Ради міністрів про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі від 30 травня 1918 року [4]. У ній було чітко викладено, що всі урядовці, які знаходяться на державній службі цивільних відомств, а також ті особи, які мають вступати на цю службу, повинні скласти урочисту обітницю. Якщо особа відмовлялася від складання урочистої обітниці, її не приймали на службу.

В подальшому усіма питаннями щодо забезпечення та проведення державної політики з питань державної служби займався вже департамент загальних справ Державної канцелярії, що знаходився на вулиці Хрещатик, будинок 38, у місті Київ. Напрямами його діяльності було оформлення та оголошення наказів про призначення на посаду, ведення службово-посадових реєстрів, формулярних списків державних службовців центральних і місцевих державних установ, реєстру всіх державних органів з обов'язковим розписом компетенції та повноважень, затверджених у їх статутах (положеннях у сучасному трактуванні) [5].

У сучасній незалежній Україні традиція прийняття присяги перед вступом у посаду збережена у працівників державної служби України, прокуратури, поліції, суду та інших «структурних одиниць» держави.

Зокрема, присяга поліцейського України має наступний вигляд: «Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки»[6], а державного службовця, яка пройшла інтерпретацію часом, такий зміст: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина,

честь держави, з гідністю нести високе звання державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки»[7].

Проте, приймаючи до уваги, що багато представників сучасної студентської молоді, яка здобуває професії у галузі права, державного управління та будівництва та ін., проходять навчальну та виробничу практику у державних закладах та установах, таким чином офіційно виконують покладені на них керівниками практики службові завдання та функціональні обов'язки, частково та опосередковано маючи доступ до інформації для службового користування (т.б. з обмеженим доступом), тому вважаємо за доцільне зобов'язувати студентів-практикантів перед вступом до виконання своїх практичних обов'язків (на весь період практики) приймати присягу щодо якісного виконання функцій та обов'язків, які покладаються на них у зв'язку із проходженням стажування у державній установі та на державних посадах.

Ми пропонуємо на розгляд загалу (учасників конференції) власне (авторське) бачення змісту зазначеної «тимчасової» присяги особи, яка проходить практику у державній службі:

«Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що протягом усього часу проходження практичної підготовки, при виконанні своїх службових обов'язків та законних доручень керівника практики – державного службовця __ рангу ПІБ - буду вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права, свободи і законні інтереси людини і громадянина, честь держави, з гідністю нести високе звання помічника державного службовця та сумлінно виконувати свої обов'язки».

Як висновок до роботи зазначимо, що сьогодні українське суспільство очікує від державного службовця професійності, високої моральності й патріотизму, безумовного дотримання законності. Система державного управління сучасної України будується у відповідності до вимог європейських стандартів, а тому повинна ефективно реагувати на запити суспільства та сприяти поліпшенню життя кожного громадянина України. Саме тому викладені у нашій роботі інноваційні заходи та перспективні напрацювання, на нашу думку, сприятимуть активному залученню молоді до формування позитивного іміджу державних службовців у суспільстві, піднесенню

авторитету державної служби, постануть інтелектуальним фундаментом для виховання у молодого покоління почуття поваги та відповідальності до основних принципів та діяльності державної служби України, а також покращать імідж державних службовців у суспільстві.

Проте, зважаючи на наявність недоліків у цій сфері «державно-правового» життя вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Закони про тимчасовий державний устрій України» від 29 квітня 1918 року. Державний Вісник. - 1918, 16 травня. - № 1. (редакція станом на 14.08.2023) URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).

2. «Закон про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради міністрів, розгляд у Раді, затвердження їх і про форми і порядок оголошення законів» від 2 червня 1918 року. Державний Вісник. – 1918. – 9 червня (редакція станом на 14.08.2023). Інститут Історії України Національна Академія Наук України. URL: <http://history.org.ua/> (дата звернення: 17.01.2024).

3. «Закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі» від 30 травня 1918 року : Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. URL: <https://tsdavo.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).

4. «Постанова Ради міністрів про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі» від 30 травня 1918 року: Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. URL: <https://tsdavo.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).

5. *Коник, С.* Інституалізація державної служби в Україні 1918 року: перший вітчизняний досвід / С. Коник // Вісник державної служби України. – 2008. - № 2. – С. 75.

6. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.15 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 40-41,

ст.379 (редакція станом на 01.01.2024) URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).

7. Закон України «Про державну службу» від 10.12.15 №889-VIII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2016, № 4, ст.43 (редакція станом на 24.12.2023) URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.01.2024).

Небесний О.О.,
здобувач освіти
(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Парандій В.О.,**
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ ТА ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКЗИЛІ

Україна завжди була європейською державою в повному значенні цього слова і відіграла важливу роль у міжнародній політиці. Тому немає нічого дивного, що Україна завжди прагнула до незалежності і вела боротьбу за свою державність з іноземними поневолювачами, російським царизмом і більшовиками.

Вже сама назва Україна вказує на неї як на «пограничний край», але не російської імперії, як писали і досі пишуть виховані комуністичною системою науковці. За визнаною історичною традицією Україна означає «останню європейську державу перед Азією», якою була і залишається росія.

Сучасні дослідники стверджують, що Європа, об'єднавшись із Україною, могла б запобігти радянській тиранії та її сьогоднішнім наслідкам. Адже Україна протягом всього ХХ ст. і зараз є для своїх європейських сусідів щитом проти нашествия зі сходу.

Сучасна незалежна Україна постала в результаті довготривалої боротьби багатьох поколінь українців за право мати власну незалежну соборну державу. Програш Визвольних змагань українського народу в 1917–1921 рр. призвів до втрати державності, а тисячі її учасників – борців за неї та її творців, – опинилися за межами України, передусім у Європі. В радянські часи вони кваліфікувалися переважно як «петлюрівці», «українські буржуазні націоналісти», «вороги українського народу».

Загалом українські еміграційні кола мали декілька осередків. Якщо зосередитися на найбільш дієвих, то це консервативний монархічний осередок на чолі з Гетьманом Павлом Скоропадським, та республіканський на чолі з Симоном Петлюрою.

Гетьману П. Скоропадському довелося підписати акт про самозречення від влади й продовжити боротьбу за державність на засадах консерватизму в еміграції. Найважливішими центрами військової еміграції Української Держави в міжвоєнні роки стали Берлін, Вінніпег і Торонто. Загалом у Німеччині осіло велике коло представників гетьманського крила української еміграції, серед яких чимало визначних особистостей, зокрема П. Скоропадський, В. Липинський, В. Кучабський, С. Шемет, М. Кочубей, Д. Дорошенко, І. Мірчук, З. Кузеля та ін. Зауважимо, що військовиками були не всі, але їх теоретиків і політиків цікавили уроки Української революції 1917-1921 рр. Відзначимо також, що їхня творча діяльність тісно пов'язувалася з практикою державотворення, розробкою її ідеологічної та правничо-організаційної бази, воєнної доктрини.

Уже наприкінці 1918 р. українські монархічні організації зарубіжжя гетьманського спрямування під проводом Українського союзу хліборобів-державників заснували в Німеччині, Польщі, Румунії свої осередки. 1920 р. у Відні зусиллями В. Липинського, С. Шемета, Д. Дорошенка, М. Кочубея і О. Скорописа-Йолтуховського постав керівний центр Союзу та його друкований орган – «Хліборобська Україна». До вищого органу – Ради присяжних – крім зазначених осіб, увійшов гетьман Павло Скоропадський, що викристалізувало ідейно-політичне обличчя Союзу.

Більшість української військової та політичної еліти на чолі з Симоном Петлюрою у той час продовжували збройну боротьбу в Україні, яка у 1920 році значно загостилася. [1]

Українська армія, в якій станом на 10 листопада 1920 р. було 3888 офіцерів і 35259 рядових, після героїчних боїв із великими власними втратами, винищивши значні сили ворога, змушена була відступити в листопаді 1920 р. на території сусідніх з УНР держав – Польщі (15 тис. вояків), Чехословаччини (понад 4 тис.) і Румунії (2 тис.) і, де була обеззброєна військами вчорашнього союзника [2, с.234]. При цьому керівництво Державного Центру УНР уживало всіх заходів, щоб відступ не призвів до поширення анархії і розбрату в лавах Армії, і вона, не втративши своєї єдності і боєздатності, перейшла кордон у доброму моральному стані.

Всі вояки були інтерновані – роззброєні і примусово оселені в спеціально відведених таборах, зберігаючи при цьому свої структури

«на загальних умовах інтернування в цілях організації і підготовчої праці для повернення на Україну», як це передбачалося наказом Головного Отамана від 23 листопада 1920 р. [3].

Для підтримання в умовах інтернування боєздатності Армії С. Петлюра висунув такі пропозиції: українське військо не повинно змішуватись з інтернованими російськими частинами; всі тактичні одиниці мають зберегти свою організацію і штаби, а муштрові старшини повинні залишитися на своїх посадах; вояки повинні бути забезпечені медичним обслуговуванням та нормальним харчуванням; старшинський склад має користуватися правом вільного пересування та вільного виїзду за кордон за дипломатичними паспортами; мати можливість для підготовки до повернення в Україну. Польська влада зневажила ці пропозиції і вояки Армії УНР були відправлені до переповнених таборів [4].

Зважаючи на таке ставлення «союзників» до інтернованих вояків Армії УНР, керівництво ДЦ УНР зверталось неодноразово до польських урядових кіл з вимогою забезпечити відповідні умови перебування інтернованих.

Невдовзі ситуація змінилася і відповідно до Інструкції Міністерства військових справ Польщі від 2 грудня 1920 р. було внормоване правове становище Армії УНР, організовано «харчування та медичне обслуговування», підготовлено «необхідну кількість бараків». Вояки Армії УНР були переміщені до таборів: Бидгощ, Вадовиць, Каліш, Ланьцута, Александрова Куявського, Петракова, Пикуличі, Пйотркув Трибунальський, Щипіорна, а пізніше в табір у Стшалкові [425, с.306]. В Ченстохові на цивільному становищі були розміщені урядовці та старшини Військового міністерства і Генштабу, а Головний Отаман із своєю військовою та цивільною канцелярією – в Тарнові [5, с.234].

Уся діяльність ДЦ УНР у «таборовий період» була спрямована переважно на збереження Армії, адже С. Петлюра був переконаний, що перемога здобувається та забезпечується лише військовою силою і надавав цьому першорядного значення в справі досягнення української незалежності.

Він писав: «Нація повинна зрозуміти вагу ідеї оборони Батьківщини», адже від цього «залежить життя або смерть державного

існування нації, її воля і розвиток, чи занепад і державна загибель» [6, с.321; 893].

Розуміючи значення згуртованої і боєздатної Армії для відновлення української державності, С. Петлюра наполягав, щоб уряд УНР зробив усе, що «тільки може зробити, пам'ятаючи, що це справа першорядної ваги, і що нашим моральним і державним обов'язком є дати війську останню копітку державних ресурсів... Програму заходів уряду щодо війська прошу невідкладно мені представити і утворити поміж собою спеціальний апарат для неуклінного і постійного контролю над цією справою». Але застерігав, що «військо не може бути зняряддям певної партії чи угруповання; воно є здобутком цілої нації, цілої держави, зняряддям її і чинником державного будівництва» [7, с.333].

Державний Центр УНР проводив послідовну роботу, щодо підвищення ефективності керування армією. Наприкінці січня 1921 р. С. Петлюра з метою зміцнення і збереження кістяка Армії, створив військовий колективний орган – Вищу Військову Раду, яка мала право попереднього розгляду всіх законодавчих актів щодо Збройних Сил. Її головою був призначений ген.-пор. М. Юнаків.

Після підписання 18 березня 1921 р. Ризького договору Державний центр УНР опинився у важкій ситуації, адже згідно з ним до 1 травня 1921 р. військо, що налічувало 3530 старшин і 11500 вояків мали бути вислані за межі Польщі [8].

Тому всі інституції ДЦ УНР втратили свій офіційний статус і фактично діяли нелегально. Хоча керівництво Українського Партизансько-повстанського штабу спільно з польським Генштабом розробляло плани всеукраїнського повстання. Вища військова рада (далі – ВВР) 29 квітня 1921 р. ухвалила «Закон про вище військоve управління в УНР», провела реорганізацію Армії УНР і, сховавши в таборах свої організаційні структури, змінила та вдосконалила структуру військового міністерства і Генштабу.

С. Петлюра, дбаючи про підвищення боєздатності та переведення всіх дивізій на однаковий стан і забезпечення належного їх розгортання у майбутньому, видав таємний наказ (№ 59 від 10 жовтня 1921 р.), згідно до якого внутрішня структура Армії УНР набула чіткості й доцільності, а всі озброєні сухопутні сили УНР за характером служби поділялися на польові, запасові і місцеві.

Основними одиницями польового війська стали 6 стрілецьких дивізій – Волинська (О. Загородський), Залізна (О. Удовиченко), Запорізька (Г. Базильський), Київська (Ю. Тютюнник), Січова (М. Безручко) і Херсонська (А. Пузицький) [9, с.11.].

Значну увагу ДЦ УНР надавав організації військової еміграції. Так, на 20 січня 1921 р. у таборах Польщі нараховувалося 17464 старшин і козаків, а завдяки репатріації вояків з інших країн, на кінець 1921 р. їх чисельність сягала вже майже 30 тис. Але, не зважаючи на прагнення значної кількості вояків приєднатись до Армії УНР, це завдання через низку об'єктивних причин було складним.

Характеризуючи еміграцію С. Петлюра писав, що «військові – старшини і козаки, що перебувають тепер згідно з законами та міжнародною практикою в умовах інтернування в спеціальних таборах чи обозах», в своїй більшості «по різних «роботах» поневіряються». Але «заховали свою організованість, утримують тісний зв'язок поміж собою, одне одному з посліднього допомагають і кожної хвилини можуть стати організованими до повороту на Україну» [10].

С. Петлюра добре розумів, що українські вояки перебувають у надзвичайно важких умовах інтернування і лише свідомий патріотично вихований вояк міг до кінця витримати всі випробування тяжких поневірянь на чужині, не піддавшись відчаєві і деградації. Першочерговим було завдання – готуватись до швидкого повернення зі зброєю в руках на Батьківщину, а для цього необхідно було зберегти й забезпечити Армію.

В лютому 1921 р. ВВР запропонувала для підвищення теоретичної підготовки офіцерів відкрити в Каліші вищі військові курси (начальник ген.-пор. С. Дядюша). Не зважаючи на відсутність підручників і складні умови табірної життя, всі 35 перших випускників на іспитах у травні 1922 р. показали високий рівень знань. Командування Армії УНР вирішило продовжити навчальний процес штабних офіцерів і надати їм вищий ранг, перетворивши їх на Академічні курси при Генштабі Армії УНР – перший ступінь Української воєнної академії. Курси добре виконали своє завдання, але в зв'язку з ліквідацією таборів інтернованих влітку 1924 р. припинили свою діяльність.

Для поповнення Армії молодими офіцерськими кадрами згідно з наказом № 63 від 17 жовтня 1921 р. створено короткострокові курси для старшин нижчого рівня в таборі Ланцуті – Спільну юнацьку школу, де навчалось майже 400 курсантів. Весною 1921 р школу через відсутність відповідних умов для ведення навчального процесу переведено до табору в Вадовицях і перейменовано на Державну спільну юнацьку школу, а згодом – у Каліш. Тут вже з квітня 1921 р. працювала Дивізійна школа старшин – чотиримісячні загальновійськові курси, на яких у 1921 р. пройшли перевишкіл 385 старшин, підстаршин та військових урядовців. Згідно з наказом № 64 від 20 жовтня ген.-пор. В. Зелінський був відправлений до Німеччини, а ген.-пор. М. Омелянович-Павленко – до Чехословаччини для студювання військової літератури і матеріалів Першої світової війни. 170 офіцерів підвищили свою кваліфікацію на військовому факультеті Українського народного університету в Ланцуті-Стшалкові. При кожній дивізії чи установі були засновані повторні старшинсько-підстаршинські курси, які впродовж 1921 р. успішно закінчили біля 1 тис. вояків, а підстаршинські – більше 1200. З квітня 1921 р. діяли офіцерські курси при 80 відділах УЦК, де вивчали воєнну історію, тактику родів військ, дві іноземні мови, значення розвідки і контррозвідки, інженерну справу, історію визвольної боротьби українського народу [11].

ДЦ УНР наполегливо шукав шляхів, щоб матеріально підтримати українські організації в різних країнах. Значну увагу ДЦ УНР відводив піднесенню загального рівня освіти і ліквідації неграмотності чи малописемності вояків, велася спеціальна інтенсивна виховна діяльність з проблем українознавства та національної свідомості для російськомовного старшинства. Старанням Головної управи військового духовенства відкрито за дозволом Варшавського митрополита Юрія та міністра освіти І. Огієнка псалтирські курси для військових священиків.

При виході Армії УНР в екзилі його начальником був ген.-пор. В. Сінклер, з кінця лютого 1921 р. короткий час виконував обов'язки начальника ген.-хор. М. Капустянський, а з кінця весни 1921 р. цю посаду обіймав ген.-хор. В. Петрів.

Так, незважаючи на втрату території, Державному Центру УНР вдалося не лише зберегти найважливіший інструмент

державотворення – Українську Армію, а й реорганізував та переформував її відповідно до умов інтернаціоналізму, зробив дієвим чинником у справі організації широко повстанського руху на окупованій більшовиками території, підготовки до збройного антибільшовицького повстання.

До ДЦ УНР в екзилі почали звертати повстанські сили, що залишились в Україні з проханням продовжувати керувати боротьбою проти окупантів, яка незалежно від неспіху на фронті проводилась українським народом в виді окремих повстань.

На початку грудня 1920 р. для координації повстансько-партизанського руху створено Відділ повстанських організацій на чолі з підполк. В. Зеєгоршем.

Але вже наприкінці січні 1921 р. С. Петлюра за згодою Ю. Пілсудського для організації збройної боротьби за відновлення суверенної української державності створив спеціальний орган ДЦ УНР – Український Партизансько-повстанський штаб, який дислокувався в Тарнові, а згодом у Львові. Його керівником став ген.-хор. Ю. Тютюнник. [12]

Одночасно представники військової еміграції вживали конкретних заходів для підтримки партизансько-повстанського руху в самій Україні, формуючи на її теренах координаційно-керівні органи повстансько-підпільної боротьби. Це, на думку І. Срібняка, дозволило надати партизансько-повстанському рухові рис системності і планомірності. Зокрема, весь терен був поділений спершу на 4 Повстанські фронти, які навесні 1921 р. були реорганізовані у 5 Повстанських груп і 22 Повстанські райони. При цьому начальники груп і районів керували всім партизанським рухом, координуючи діяльність партизанських відділів і повстанкомів [13, с.88].

Керівництво ДЦ УНР серйозно розраховувало на бойовий потенціал згуртованих у Товаристві «Січ» (Болгарія) майже 2 тис. вояків, що обстоювали ідею державності УНР і воліли продовжувати боротьбу з більшовицьким режимом партизанськими засобами. Проте штабісти прорахувалися, адже більшість вояків, пристосувавшись до нових обставин життя в еміграції, не мали бажання вести збройну боротьбу з радянською владою в Україні. У діяльності Українського Партизансько-повстанського штабу (далі – УППШ) були й власні прорахунки. Службові зловживання і непорозуміння, інтриги і

моральний розклад особового складу, потурання вищого керівництва ДЦ УНР призвели до створення навесні 1921 р. таємної організації – «Українське військове товариство» на чолі з полк. Ю. Отмарштайном, яке намагалося зміцнити дієздатність силових структур і державного апарату ДЦ УНР шляхом боротьби з правопорушеннями.

У середині 1921 р. вище армійське командування намагалося встановити військову диктатуру і на чолі з ген. М. Омеляновичем-Павленком вступило в боротьбу з ДЦ УНР створивши таємну організацію «Клуб чорних і білих», яка шляхом розкладової діяльності у таборах інтернованих українських вояків намагалося перехопити ініціативу в керівництві повстансько-партизанським рухом в Україні, що досить негативно відбивалось на ефективній діяльності УППШ. С. Петлюра, віддаючи належне заслугам генерала, все ж звільнив М. Омел'яновича-Павленка, що дало привід прибічникам генерала звинуватити його в бажанні зосередити всю владу в своїх руках. Крім того, Ю. Тютюнник підпорядковує С. Петлюрі, почав у серпні 1921 р. погрожувати тим, що прийме власне рішення про початок повстання в Україні у разі подальших затримок. Всі ці дії не знайшли підтримки серед більшості українських інтернованих вояків і були швидко й безболісно ліквідовані, але це не могло не позначитись негативно на боєздатності Армії, підриваючи бойовий дух українського вояцтва внутрішнім розбратом, що «не сприяло перемозі над зовнішнім ворогом та успішному завершенню національно-визвольних змагань» [14, с.107].

Важливою причиною невдачі майбутнього походу в Україну стала внутрішня політична криза у Польщі.

Все це значно стримувало підготовку війська до походу, не зважаючи на сумніви щодо доцільності походу в осінньо-зимовий період, на те, що після арештів в Україні було мало надії на загальне повстання все ж було прийнято рішення перейти польський кордон трьома групами – Волинською, Бессарабською і Подільською, що разом становили Українську Повстанську армію. 2 листопада 1921 р. Ю. Тютюнник доповідав С. Петлюрі, що похід розпочався.

На жаль, одностайний збройний виступ виявився ілюзією, яка призвела до загибелі найкращих. Майже не було дня, майже не було години, щоб не було бою. Якщо не більші маневрові бої з частинами Червоної Армії, то дрібні сутички з окремими відділами.

17 листопада біля містечка Базар, у запеклім останнім бою Повстанської Армії загинуло понад 400 вояків, понад 500 потрапили в полон, 359 із них більшовики розстріляли. Відтак похід закінчився трагічно, не приніс очікуваних результатів, а намір підняти збройне повстання на повалення окупаційного режиму закінчився невдачею, що дуже негативно вплинуло на всю військову та політичну еміграцію.

Надії на шкоре повернення на Батьківщину все більше і більше віддалялися, а натомість довгі роки скитання на чужині ставали реальністю.

Зимовий похід не приніс успіху, але виявив нестримне бажання українців до волі. Героїчний образ тих, хто загинув ще довго був прикладом жертвовної боротьби. Вони «кинули все: спокійне життя, рідню, теплі хати і під синьо-жовтим прапором пішли добувати волю для рідного краю...». А «холодний Захід із байдужістю приглядається, як кров'ю у нерівній борні спливає Україна» [15]. Разом із тим, культ повстанців, розстріляних більшовиками під Базаром, став важливим чинником ідейного згуртування української еміграції, символом нескореності нації в її змаганнях за незалежність, яскравим прикладом того, як треба любити свою країну.

Катастрофа Листопадового рейду завдала удару по керівних еміграційних центрах, який зумів докорінно переглянути стратегію своєї подальшої боротьби і зробив певні організаційні та кадрові зміни, акцентував усю увагу на військово-фахову та культурно-освітню. У 1921–1924 рр. було розгорнуто мережу військових закладів, функціонували різні форми військової освіти, адже військові мали бути готовими в будь-який час повернутися в Україну. Майже всі старшини пройшли повторні курси фахового навчання в командних школах.

Проте керівні кола Польщі вирішили позбутися своїх колишніх союзників і в кінці 1922 р. прийняли рішення про закриття таборів, а влітку 1924 р. остаточно їх ліквідували. У вересні 1923 р. були закриті табори в Румунії. Армія УНР припинила своє існування як регулярна військова сила держави.

Роль інтернованих українських вояків у справі подальшої боротьби за українську державність була без перебільшення визначальною. Не буде перебільшенням твердження про те, що саме

героїчна праця свідомої частини українського вояцтва у всіх царинах життя під час інтернування заклала підвалини для майбутньої діяльності української національної еміграції в обороні інтересів Україні у всьому світі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Яблонський В. Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921–1992 роки) / Ю. Шаповал. Український історичний журнал. 2020. Число 6. С. 193-195.
2. Чіпка Г. Прапор для Ліги Народів / Галактіон Чіпка // Діло (Львів). 1929. Ч. 219. С. 4.
3. Другий зимовий похід армії Української Народної Республіки // URL: <http://history.vn.ua/article1/wbr50.html> (дата звернення: 17.11.2023).
4. Табори інтернованих вояків Армії УНР у Польщі // URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.11.2023).
5. Коляничук О. Генералітет українських визвольних змагань. Біографії генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття / О. Коляничук, М. Литвин, К. Науменко. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. 285 с.
6. Петлюра С. В. Статті. Листи. Документи / С. В. Петлюра; Ін-т Досліджень Модерної Історії України в США, Фундація ім.Симона Петлюри в Канаді / В. Сергійчук (сост.). К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. Т. 3. 615 с.
7. Петлюра С. Статті, листи, документи / С. В. Петлюра ; Цент. ком. вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. Нью-Йорк : Укр. Вільна АН у США, 1956. 480 с.
8. Парандій В. Діяльність військової спецслужби Державного Центру УНР в екзилі (1926-1936 рр.). Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання, ЗНУ, 2015. №6. С.27-31.
9. Лівичський М. А. ДЦ УНР в екзині між 1920 і 1940 роками / М. А. Лівичський. Мюнхен ; Філадельфія : В-во Українське інформаційне Бюро, 1984. 72 с.

10. Симон Петлюра. Статті і документи. Сучасна українська еміграція та її завдання [Електронний ресурс] / Симон Петлюра. URL: <http://ukrstor.com/ukrstor/petlura27.html> (дата звернення: 21.10.2023).

11. Симон Петлюра і українсько-польські відносини – армія УНР у польських таборах (1920–1924 рр.) // URL: <http://www.irekw.internetdsl.pl/spunr.html> (дата звернення: 17.10.2023).

12. Парандій В. Діалог польських та українських військово-політичних еліт щодо перспектив розвитку збройних сил ДЦ УНР. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2015. Т.30. С.330-349.

13. Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.) / І. Срібняк. К. ; Філядельфія : Видавництво ім. Олени Теліги, 1997. 187 с.

14. Ковальчук М. А. Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР у 1920–1921 р. р. Український історичний журнал. 2003. № 3. С. 97-108.

15. Савченко В. Безсмертні (Спогади). Свобода (Нью-Йорк). 1958. Ч. 242. 17 грудня. С. 2.

Розгон О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент
(м.Київ)

ІНДУСТРІАЛЬНІ ПАРКИ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ

Важливим викликом у сфері інноваційної діяльності є створення державою найзручніших умов для відбудови та підтримки процесу трансформації України через розвиток інноваційного виробництва, з використанням можливостей української екосистеми, зокрема *індустріальних парків*.

Зауважимо, що попри економічну перспективність інновації є капіталовкладенням із високим рівнем ризику відсутності очікуваного ефекту від їх впровадження у виробництво. У результаті *суб'єкти інноваційної діяльності* зацікавлені у таких формах їх здійснення, які мінімізують можливі ризики втрат під час інвестування у технологічні розробки.

Станом на сьогодні існує *потреба приведення усіх інновацій до якогось спільного знаменника*, тобто вироблення єдиних правових підходів щодо правового регулювання тих суб'єктів інноваційної діяльності, які наділені статусом юридичної особи [1]. Важливо відзначити той факт, що означена проблема починає віднаходити своє вирішення на рівні законопроектів. Зокрема, у ст. 14, ст. 17 проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» (2021 рік) запроваджено таке «родове» поняття, як *інноваційний парк*.

Базовий Закон України «Про індустріальні парки», що визначив правові та організаційні засади створення і функціонування *індустріальних парків* на території України, набрав чинності у вересні 2012 року.

Індустріальний (промисловий) парк (далі — індустріальний парк) — визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, в межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, переробки промислових та/або побутових відходів

(крім захоронення відходів), альтернативної енергетики, зберігання енергії, а також науково-технічну діяльність, діяльність у сфері інформації та електронних комунікацій на умовах, визначених цим Законом і договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку (ст. 1 Закону України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI).

Зазначений закон урегулював загальні положення щодо функціонування *індустріальних парків*. Окрему увагу в ньому приділено наданню *державної підтримки та стимулюванню індустріальних парків* (ч. 3 ст. 34 цього закону).

Із метою створення та функціонування індустріальних парків керуючим компаніям, ініціаторам створення — суб'єктам господарювання та учасникам індустріальних парків за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законом:

1) надається повна або часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами (позиками) на облаштування та/або здійснення господарської діяльності в межах індустріальних парків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) надаються кошти на безповоротній основі для облаштування індустріальних парків та/або забезпечення будівництва об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури (автомобільних шляхів, ліній зв'язку, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), необхідних для створення та функціонування індустріальних парків у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

3) здійснюється компенсація витрат на підключення і приєднання до інженерно-транспортних мереж у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

4) надаються податкове і митне стимулювання відповідно до законодавства.

Українські компанії (підприємства) в умовах воєнного стану мають можливість отримати допомогу в *релокації* свого обладнання на безпечні території, пошуку виробничих приміщень і розселенні працівників, зокрема, на *території індустріальних парків*.

В Україні наявний значний попит на *індустріальні парки* для розміщення релокованих виробництв (за даними Мінекономіки, вже

релоковано понад 800 компаній, з яких 623 відновили свою роботу на новому місці, а 239 досі в пошуках локації, придатної для запуску виробництва. Водночас ще 650 підприємств зрештою відмовилися *від релокації*, зокрема, через брак облаштованих ділянок і готових виробничих приміщень); будівництва нових виробничих потужностей для забезпечення потреб повоєнного відновлення; заміщення російського та білоруського імпорту в Україні, ЄС і світі; переробки наявної сировини, інтеграції в ланцюги доданої вартості та розумної експортно-орієнтованої спеціалізації економіки України [2].

В Операційному плані реалізації у 2023-2025 роках Стратегії розвитку індустріальних парків, яка затверджена розпорядженням КМУ від 24.02.2023 р. № 176-р, встановлено Ціль 4. Державне стимулювання проєктів створення інфраструктури та облаштування індустріальних парків, які забезпечують найбільш відчутний соціально-економічний, позитивний екологічний ефект і здійснюють мінімальний вплив на клімат, а також забезпечують масштабування і мультиплікацію такого ефекту, де планується здійснення заходів із надання підтримки для *релокації підприємств* в індустріальні парки у кожному регіоні.

Для забезпечення функціонування релокованих підприємств на період воєнного стану особливо важливими є *дерегуляція та прискорення* процесу підключення до інженерних мереж на територіях *індустріальних парків*, які потребують швидкого інженерно-технічного та інфраструктурного облаштування [3].

Тобто процесам релокації та запуску промислових потужностей значною мірою сприятиме *розвиток індустріальних парків*. Крім того, для приймаючого регіону це стає *стимулом розвитку* інфраструктури, суміжних галузей і створення нових робочих місць [4], синергетичної співпраці резидентів, створення спільних ланцюгів бізнес-процесів тощо [5].

Отже, при вирішенні питання щодо релокації українських компаній (підприємств), якщо припустити, що місцезнаходження — це територія *індустріального парку*, де розташовані підприємства (фірми), які можуть конкурувати у цінах між собою, можна розглядати *територію індустріального парку як лінійне та обмежене місто*.

Так, основною метою створення індустріального парку «Кривбас» (місцезнаходження: м. Кривий Ріг) є залучення інвестицій в економіку міста шляхом формування механізмів ефективного задоволення попиту інвесторів на майданчики, підготовлені для розміщення об'єктів інноваційної сфери промисловості, логістики та супутнього сервісу, забезпечення економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності території, розвиток сучасної виробничої та ринкової інфраструктури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Zelisko A. V., Rozghon O. V. (2022). The Corporate Form of Innovating Entities in Ukraine. *Sci. innov.*, vol. 18(5), pp. 95-108. <https://doi.org/10.15407/scine18.05.095>.
2. Про схвалення Стратегії розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року. Проект. URL: <https://winwin.gov.ua>.
3. Мельник М. І., Лещух І. В. Особливості, проблеми та стимули релокації національного виробництва в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2022. № 2(104). С. 94-100. URL: https://re.gov.ua/re202202/re202202_094_MelnykMI,LeshchukhIV.pdf. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-10>. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-10>.
4. Лазаренко Д. О., Папук Д. О. Підтримка розвитку екоіндустріальних парків в умовах релокалізації та євроінтеграції бізнес-процесів. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3 (69). С. 27-30. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/189424/03-Lazarenko.pdf?sequence=1>[https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-27-30](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-27-30).
5. Ролицький А. Переваги перенесення виробництва в індустріальні парки. *GMK.CENTER*. 2022. URL: <https://gmk.center/ua/opinion/perevagi-relokacii-virobnictv-v-industria>.

Рибаченко В.Ф.,
доцент
(м.Київ)

АКАДЕМІК В.А. РОМЕНЕЦЬ – ВИДАТНА ФІГУРА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

В історії української психології доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України Володимир Андрійович Роменець (нар. 20 травня 1926 Київ — † 31 липня 1998 Київ) займає особливе місце. За роки наукової та педагогічної діяльності в Київському національному (до 21 04.1994 року – державному) університеті ім. Тараса Шевченка, який він закінчив у 1954 р., В.А.Роменець створив наукову спадщину, рівної якій у вітчизняній психології нема і яка гідно витримує наукову конкуренцію із кращими світовими зразками, особливо в галузі історії психології.

Науковий спадок В.А. Роменця досліджували і досліджують ряд вітчизняних та зарубіжних психологів, серед яких особливе місце займають учні та наукові соратники В.А. Роменця – зокрема Балл Г.О., Васютинський В.О., Данилюк І. В., Карпенко З.С., Ничкало В.Г., Маноха І.П., М'ясоїд П.А., Рибалка В.В., Слюсаревський М. М., Старовойтенко Е. Б., Татенко В.О., Титаренко, Т. М., Фурман А.В. інші.

Навчаючись на філософському факультеті (відділення психології) і маючи зі студентських років багатющу особисту наукову та художньо-мистецьку бібліотеку, яку все життя активно поповнював, В.А.Роменець із самого початку формувався не тільки як фахівець із психології, але як мислитель, в коло наукових інтересів якого входили світоглядні питання і який розглядав людину не як сукупність психічних функцій (чим грішила психологія у вузькому значенні), а як особистість, яка живе і діє у світі і для якої питання сенсу життя, творчості, життєвого шляху були важливими [3].

Шукаючи власні підходи до психології людини, В.А.Роменець велику увагу приділяв проблемам творчості, уяви, фантазії, ретельно аналізуючи творчий процес. Написавши 60 років тому окрему працю «Людина і подвиг», В.А.Роменець подолав

обмеженість домінуючої на той період у вітчизняній психології теорії діяльності. Він досліджував не просто дію, діяльність, а людину, яка здатна на особливу форму дії, в якій є високий етичний сенс, жертвність. Такою особливою дією він бачив подвиг. У результаті роздумів над основною ланкою психології людини В.А. Роменець прийшов до поняття «вчинок». Як визначив вчений: «Найбільш яскравий спосіб вираження людської діяльності - вчинок з усім багатством його суспільно-особистісної суперечливості, - з одного боку, включає до свого змісту особливості історичного рівня культури людини, з іншого - сам визначає цю культуру, будучи виявом суб'єкта історичної діяльності» [7].

На думку вченого, в минулих історичних епохах можна простежити найтісніший зв'язок вчинку з міфологією, релігією, філософією, мистецтвом та іншими ідеологічними формами суспільного життя людини, а в ХІХ, і особливо в ХХ ст. вчинок об'єктивно пов'язується насамперед із науково-технічним прогресом. Революціонізуючий вплив науки і техніки на життя суспільства вирішальним чином визначає світогляд людини, її пізнавальні, естетичні та моральні відношення до дійсності, а через те і спосіб її суспільної поведінки.

Якщо діяльність багатьма тогочасними психологами трактувалася у інструментальному сенсі, то вчинок розумівся В.А.Роменцем значно глибше – у філософсько-психологічному, смисложиттєвому сенсі. Як вважав мислитель, вчинок - це спосіб особистісного існування у світі. Усе, що існує в людині і в олюдненому світі, є вчинковим процесом і його результатом. У цьому вузловому осередку буття виявляється активна творча взаємодія людини і світу. Вчинок формує і виявляє найістотніші сили особистості, як і самого "великого світу". Як єдино можливий ключ, він відкриває таємницю світу у формі практичного, технічного, наукового, художнього, соціально-політичного тощо освоєння. Ось чому вчинок слід розглядати як всезагальний філософський принцип, який допомагає тлумачити природу людини і світу в їхніх пізнавальному та практичному відношеннях.

В.А.Роменець виходить із відношення людини до світу. Він вказує, що акти їхнього взаємного переходу є вчинковими актами. А така сукупність подій, обставин, що існує поза людиною як

невідомий, неосвоєний матеріальний світ, є ситуацією - першим моментом вчинку. За висловом вченого спрямована напруга співіснування особистісного і матеріального світів, яке визначається ситуацією і виявляється в потязі до комунікації з матеріальним світом, є мотивацією - другим моментом вчинку. Реальний взаємний перехід цих двох моментів є вчинковий акт і його післядія. Крім нього, справді діяльного в світі немає нічого. Є результат учинку - подія. Таким чином В.А.Роменець представляє структуру вчинку як систему, елементами якої є ситуація, мотивація, вчинок або вчинкова дія і його післядія.

Особливість підходу В.А.Роменця полягає в тому, що вчинок стає не тільки ключовим концептом в розумінні людини, але й кладеться в основу історико-психологічного дослідження. Формулюючи свою мету, В.А. Роменець писав: «вважаю актуальним не тільки створити **нову теорію історико-психологічного процесу**, а й дати...у зв'язку з історією людської культури» [8]. Таку нову теорію вчений будував на вчинковому принципі, який, на його думку, дає змогу побачити логічну структуру психології, будувати її систему, вказує на шлях становлення психології як самостійної науки з її психологічними закономірностями. На його переконання вчинок є центральним осередком логічної структури психології.

Поклавши в основу дослідження історії всесвітньої психології вчинковий принцип, поєднавши культурологічний та науково-психологічний підхід В.А.Роменець створив ряд фундаментальних праць з історії психології Стародавнього світу і середніх віків, історії психології епохи Відродження, історії психології XVII століття, історії психології епохи Просвітництва, історії психології XIX - початку XX століття, історії психології XX століття. Фактично вся всесвітня психологія, з давніх часів вплетена в міфологію, філософію, культуру, художню творчість, а згодом і виокремившись як самостійна наука стала предметним полем дослідження видатного українського вченого, мислителя В.А.Роменця. Аналогів подібної титанічної роботи, що ґрунтується на оригінальній концепції вчинку, не маємо не тільки у вітчизняній, але й світовій психології.

Світова психологія значною мірою європейсько- та американоцентрична. Тому поза її увагою часто залишаються концепції, твори та їх автори, що не вписуються у звичні канонічні

списки. А нерідко такі автори та їх дослідження є не менш цікавими, глибокими ніж ті, які канонізовані.

Вищесказане дозволяє стверджувати, що у підсумку своєї наукової діяльності академік В.А.Роменець має усі підстави стати помітною фігурою європейської та світової психологічної науки. Завдання учнів та послідовників В.А.Роменця полягає в подальшій популяризації його праць, у тому числі на українських та міжнародних конференціях, сприянні перекладу їх на іноземні мови, обговоренні та розвиткові його плідних ідей.

Представляючи з нагоди 90-річчя з дня народження В.А.Роменця його творчий здобуток українській діаспорі на сторінках американського часопису[6], автор навів яскраве порівняння, яке прозвучало на цьому вшануванні – коли один із ораторів назвав В.А.Роменця Кобзарем української психології. Через 2 роки Кобзареві-психологу В.А.Роменцю виповниться 100 років. Українська наукова спільнота повинна гідно відзначити цю дату, адже мислителів такого рівня за всю історію вітчизняної психології не було.

Список використаних джерел та літератури:

1. Академік В.А. Роменець: творчість і праці: зб. ст. / упоряд. П.А. М'ясоїд; відп. ред. Л.О. Шатирко. К.: Либідь, 2016. 272 с.

2. Вчинкова психологія: історія і сучасність: матеріали міждисц. круглого столу з нагоди 90-річчя від дня нар. проф. В.А. Роменця, 20 травня 2016 року / за ред. І.В. Данилюка. – К.: Логос, 2016. – 105 с.

3. М'ясоїд П.А. Творчість В.А. Роменця і проблема людини у психології. Психологія і суспільство, 2016, №2

4. Ничкало В.Г. Філософська віра українського мислителя. Url: Ничкало ФІЛОСОФСЬКА ВІРА укр мислителя.pdf

5. Психологія вчинку. Шляхами творчості В. А. Роменця [Текст] : [збірник статей] / упоряд. П. А. М'ясоїд ; редкол.: В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський, А. М. Ждан ; НАПН України. – К. : Либідь, 2012. 296 с.

6. Рибаченко В.Ф. Кобзар української психології. «Час і Події. Американський український часопис», Чикаго, США, 2016, №4

7. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології. –
Url: https://pidru4niki.com/19110522/psihologiya/osobistist_mizhosobovi_stosunki

8.Роменець В.А. Предмет і принципи історико-психологічного дослідження. Url:
file:///C:/Users/vikto/Downloads/Psis_2013_2_3.pdf

9. Титаренко, Т. М. Система психології Володимира Роменця як вчинок самопізнання [Текст] / Т. Титаренко // Психологія і суспільство. 2006. № 2. С. 33-53.

10.Фурман А.В. Метатеоретична реконструкція предметного поля канонічної психології. Url: Метатеоретична реконструкція.pdf

Твори академіка В.А.Роменця:

Людина і подвиг [Текст] / В. А. Роменець. К. : Наук. думка, 1964. 40 с.

Фантазія, пізнання, творчість [Текст] / В. А. Роменець. К. : Наук. думка, 1965. 152 с.

Роменець, В. А. Вчинок і проблема детермінізму у вітчизняній психології [Текст] / В. А. Роменець // 3 історії філософської думки на Україні. К. : Наук. думка, 1965. С. 104-118.

Роменець, В. А. Психологія творчості [Текст]: навч. посіб. / В. А. Роменець. 3-є вид. К. : Либідь, 2004. (1-е вид. 1971 р.). 288 с.

Роменець В.А. Аналіз творчого процесу / В.А. Роменець // Філософська думка. 1972. № 1. С. 52-62.

Роменець В.А. Вчинок і проблема детермінізму у вітчизняній психології / В.А. Роменець // 3 історії філософської думки на Україні. К.: Наукова думка, 1965. С. 104-118.

Роменець В.А. Історичне становлення психологічних знань / В.А. Роменець // Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. 6-е вид., стереотип. К.: Либідь, 2006. С. 94-110.

Роменець В.А. Історія психології: Навч. посібник / В.А. Роменець. К.: Вищ. шк., 1978. 439 с.

Роменець В.А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків: Навч. посібник / В.А. Роменець. К.: Вища школа, 1983. 415 с.

Роменець В.А. Історія психології епохи Відродження: Навч. посібник / В.А. Роменець. К.: Вища школа, 1988. 488 с.

Роменець В.А. Історія психології XVII століття: Навч. посібник / В.А. Роменець. К.: Вища школа, 1990. - 365 с.

Роменець В.А. Історія психології епохи Просвітництва: Навч. посібник / В.А. Роменець. - К.: Вища школа, 1993. 568 с.

Роменець В.А. Історія психології XIX - початку XX століття: Навч. посібник / В.А. Роменець. - К.: Вища школа, 1995. - 614 с.

Роменець В.А. Історія психології XX століття: Навч. посібник / В.А. Роменець, І.П. Маноха. К.: Либідь, 1998. 989 с.

Роменець В.А. Постановня канонічної психології /

В.А. Роменець // Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. 6-е вид., стереотип. К.: Либідь, 2006. С. 605-621.

Роменець В.А. Предмет і принципи історико-психологічного дослідження. file:///C:/Users/vikto/Downloads/Psis_2013_2_3.pdf

Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник / В.А. Роменець. 3-є вид. К.: Либідь, 2004. 288 с. (Відредаговане видання 1971 р.).

Роменець В.А. Життя і смерть: осягнення розумом і вірою / В.А. Роменець. К.: Либідь, 2003. 232 с. (Відредаговане видання 1989 р.).

Слепих К.І.,
здобувачка вищої освіти
(м.Київ)

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЛАД НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ПЕРІОД ПРИЄДНАННЯ ДО ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА

Татаро-монгольська інвазія, внутрішні конфлікти між князями і безладдя великого боярства послабили та в кінцевому підсумку призвели до розпаду Київської Русі. У цей період зросло вплив країн, таких як Литва, Польща, Угорщина та Молдовське князівство, на території України.

Литовська держава встала на ноги в XIII столітті під час боротьби із німецькими рицарськими орденами та Галицько-Волинським князівством. Внаслідок постійних нападів на українські та білоруські землі, литовські племена прийняли організаційні принципи сусідніх князівств, віри християнства та українсько-білоруську мову як мову освіченості. Об'єднання литовських територій в одну державу відбулося у другій половині XIII – на початку XIV століття за правління князів Міндовга і Гедиміна, який заснував столицю Великого князівства Литовського – Вільнюс. Під час його урядування Литовська держава почала анексію сусідніх (білоруських і українських) територій. Ще до Гедиміна у 1307 році приєднано Полоцьку землю, а в подальшому Вітебську, Турово-Пінську, Дорогичинську і Берестейську (у 1321 - 1322 рр.) [1].

Син Гедиміна, Любарт, у 1340 році став князем Волинським і володів Галичиною, тоді як син Ольгерд (у 1345 -1377 рр., Великий Литовський князь) завоював чернігівсько-сіверську землю та Переяславщину, а у 1362 році здобув Київ, разом із українськими військами завдав нищівної поразки татарам на Синіх Водах на Поділлі, яке також приєднав до Литви. Під час панування Ольгерда Литовська держава охоплювала територію від Балтійського до Чорного моря, від ріки Оки до Західного Бугу, включаючи Білу Русь (Полоцьке, Мінське і Смоленське князівства), Чорну Русь (Гродненську і Мінську губернії), Червону Русь (Полісся, Східна

Волинь – Володимир і Луцьк, Поділля) і Україну (Київське, Переяславське, Чернігівське і Сіверське князівства), що становило майже половину земель Київської Русі і більшість Білорусі; притому, литовські території і їхнє населення складали лише 1/10 частину цілковитого обсягу. При завоюванні цих земель, литовські князі зустрічали мінімальний опір місцевого населення, так як вони: звільняли їх від монголо-татарського панування; зберігали місцевий лад і систему, зокрема, місцеве управління та правові норми; узаконили українсько-білоруську мову як офіційну мову Великого князівства Литовського та православ'я як державну віру.

Включення українських земель до складу Литви відбувалося переважно за допомогою договорів, за якими князь української землі зобов'язувався визнавати владу Великого Литовського князя, а останній – гарантувати захист цієї землі від татарських нападів. Таким чином, Литовська держава успадкувала місцеву систему адміністрування, судову систему та систему оподаткування, а також посадові найменування з Київської Русі (намісник, городничий, тіун, конюший, ключник і інші). Місто Луцьк також отримало статус другої резиденції Великого князівства Литовського [2].

У 1340 році, після смерті князя Юрія II, польський король Казимир III Великий завоював Галичину, захопив Львів і встановив свою владу. Проте, при його відході до Польщі, в Галичині виникло повстання під керівництвом воєводи Дмитра Дедька, і Казимир був змушений визнати його фактичним володарем Галичини, при цьому сам визнавав його як представника влади польського короля. У 1349 році Казимир вдруге вторгнувся в Галичину і приєднав її до Польського королівства. У 1366 році, після тривалого протистояння між Польщею та Литвою за контроль над Галичиною і Волинню (причому українці підтримували литовців, а угорці – поляків), Галичина та Західна Волинь (Холм і Белз) остаточно увійшли до складу Польського королівства. Це завоювання розширило територію Польщі майже в 1,5 рази, охопивши приблизно 52 тис. км² і населення понад 200 тис. чоловік.

Після звільнення Казимира від зобов'язань перед українцями щодо збереження їхніх традицій та привілеїв, наданих при захопленні Львова у 1340 році, він розпочав передавати галицькі землі польським, німецьким і угорським феодалам за військовий внесок.

Головні міста Галичини і Волині отримали магдебурзьке право, розповсюджувалась католицька віра, і почалося будівництво костелів і монастирів францисканського та домініканського орденів. За життя Казимира, після його смерті у 1370 році, галицькі землі опинилися під владою Угорщини, яка вела боротьбу за них з Литвою, а королем Польщі став угорський монарх Людвіг Великий. У 1382 році дочка Людвіга, Ядвіга, стала королевою Польщі, і в 1387 році вона вторглася до Галичини, вигнала угорців і знову ввела її до складу Польського королівства. У 1430 році польські феодали заволоділи Західним Поділлям. У 1434 році Галичина була повністю інтегрована в склад Польського королівства, а землі Львова, Перемишля і Сянок стали Руським воєводством як провінцією Польського королівства. Тут був впроваджений польський адміністративний і судовий порядок, а також система самоврядування шляхти. Офіційною мовою стала польська, а на вищі посади мали право претендувати лише католики [3].

Політика, проведена на завойованих територіях, спрямована була на закріплення привілеїв польської шляхти, римо-католицької церкви і польської культури. Ще у 1341 році Казимир звернувся до папи Бенедикта XII, просивши визволити його від зобов'язань перед православними щодо збереження їхніх традицій та обрядів. У 1375 році в Львові було створено католицьке архієпископство. Багато галицьких бояр почали приймати віру польської шляхти та активно адаптуватися, бажаючи отримати такий же статус, як у поляків. Таким чином, спочатку Галицька земля приєдналася до Польського королівства як автономна область, а потім, в середині XV століття, стала польською провінцією під назвою "воєводство Руське".

Кревська унія виникла як результат вирішення конфліктів між Польщею та Литвою після захоплення Галичини, оскільки обидві держави стали стикається з загрозою від Тевтонського ордену. За угодою 1385 року у м. Креві, великий князь литовський Ягайло отримав титул короля Польщі після одруження на королеві Ядвізе, зобов'язуючись віднести литовців до католицизму та приєднати землі Литви та України до Польської корони. Ця політика спричинила опозицію литовської та української знаті, зокрема від князя Вітовта, який залишав фактичну незалежність Литви та утверджував централізоване князівське управління. Навіть після домовленостей у

1413 році, які надавали литовським католицьким боярам права, схожі на польську шляхту, процес полонізації повільно вирушив. Конфлікт між православними і католиками загострився після смерті Вітовта у 1430 році, спричинивши розділення між прихильниками та противниками унії з Польщею, представленими князями Свидригайлом і Сигізмундом. Завдяки перемозі пропольської партії Сигізмунда, було позбавлено багато привілеїв українських магнатів і православної шляхти [4].

Характеристика політичної системи Великого князівства Литовського виявляється кількома ключовими особливостями. Влада в цьому державному утворенні була повністю централізованою і зосередженою в руках великого князя. Суспільство функціонувало на основі феодальної системи західноєвропейського типу, де земельні володіння тісно пов'язані із військовою службою. Хоча на території Південної Русі зберігалася самоуправляюча система, кожна земля мала свою форму самоврядування, проте це обмежувалося питаннями економічного характеру, не заважаючи централізації державного управління.

Феодальне право, регульоване Литовськими статутами 1529, 1566, 1588 років, визначало правовий порядок у державі.

Литовська держава успішно просувалася на українські землі з урахуванням кількох факторів: ослаблення руських земель через татарсько-монгольські напади та занепад Києва як політичного центру Русі; відсутність єдності серед руських земель; встановлення політичних і культурних зв'язків між руськими та литовцями при створенні литовсько-руської держави; вплив руської (української, білоруської) культури, мови та традицій на Литву; сприятливий прийом литовських військ українським населенням, яке, враховуючи власну знесиленість під татарськими навалами, бачило у литовцях надію на визволення. Найважливіше — захоплення литовцями українських земель слід розглядати не як нашествя ворогів, а як процес проникнення, включення та приєднання. Особливо важливо відзначити, що місцеве населення часто вітало литовські війська під час поступу Ольгерда в Україну, бачачи в них сподівану допомогу та визволення від татарської орди. Литовське панування для українців було прийнятніше, ніж суворе владарювання Золотої Орди. Литовці також, зіткнувшись з нестачею кадрів для управління завоюваними

територіями, допускали місцеву знаті займати високі адміністративні посади. Крім того, литовці, що приділяли увагу своєму язичницькому спадку, швидко стикалися з культурним впливом своїх слов'янських підданих під час експансії [5].

Список використаних джерел та літератури:

1. Мазур В. Перші представники роду Острозьких: захисники православно-русинської ідеї [Електронний ресурс] = https://dt.ua/HISTORY/pershi-predstavniki-rodu-ostrozkih-zahisniki-pravoslavno-rusinskoyi-ideyi-282959_.html: Захисниками Русі Острозькі проголосили себе самі, задекларувавши зачинателем роду легендарного першопредка всіх русинів – Руса / Мазур, Володимир // Дзеркало тижня. 2018. 14-20 лип.(№ 27) . С.15.

2. Терещенко Ю. Великий князь литовський Вітовт – речник зміцнення Литовсько-Руської держави [Текст] <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/velykyy-knyaz-lytovskyy-vitovt-rechnyk-zmicnennya-lytovsko-ruskoyi-derzhavy> / Терещенко, Юрій // День. 2019. 19 квіт.(№ 72-73). С. 20.

3. Білоцерківський В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 536 с.

4. Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII — середина XVI ст. К., 1996.

5. Lewicki K. Książę Konstanty Ostrogski a unja brzeska 1596 roku. Л. 1933; Chodynicki K. Kosciół prawosławny a Rzeczpospolita Polska (1370—1632). В. 1934; Kuczyński I. M. Ziemie Czernihowsko-Siewierskie pod rządami Litwy. В. 1936.

Соловій В.С.,
здобувачка освіти
Атаманчук О.І.,
викладач
(м.Хмельницький)

ПРОТИСТОЯННЯ УПА З РАДЯНСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В 1943-1944 РР.

З урахуванням нової джерельної бази та методологічних підходів є необхідність переосмислення подій Другої світової війни як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях. Насамперед це стосується українського визвольного руху 40–50-х рр. ХХ ст. не лише у західному, але й центральному та східному регіонах держави. Осередям цього руху була Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія, які намагалися протистояти як нацистським окупантам, так і радянському тоталітарному режиму. На теренах центральносхідного Поділля (тогочасні Кам'янець-Подільська (з 1954 р. – Хмельницька) та Вінницька обл.) в липні–серпні 1941 р. учасники похідних груп ОУН створили підґрунтя для формування Кам'янець-Подільського окружного та надрайонних проводів ОУН, розгортання збройної боротьби відділів УПА Воєнної округи “Богун”, згодом УПА-Південь. У зв'язку з цим є потреба комплексного узагальнення визвольного руху на Поділлі, який в складних соціально-економічних і воєнно-політичних умовах продовжував боротьбу проти нацистського та радянського режимів, за незалежність України, соборність її земель. Позатим історичні праці, підготовлені українськими дослідниками, відтворюють лише певні аспекти діяльності націоналістичного підпілля в цьому регіоні.

У першій половині 1943 р. рейдуючим групам УПА, які прийшли з Волині й Полісся, протистояли не роздріблені партизанські загони, а добре укомплектовані кадрами НКВС та озброєнням партизанські з'єднання: Рівненське під керівництвом Володимира Бегми, Сумське – Сидора Ковпака, Чернігівське – Олексія Федорова та Житомирське – Олександра Сабурова [1, с. 78].

Розуміючи, що оунівське підпілля зайняло протягом кількох місяців досить сильні позиції, радянські партизани за сприяння Кам'янець-Подільського підпільного обкому КП (б) У намагалися боротися проти них силою пропаганди. Керівництво УРСР у зверненні до українського народу від 20 березня 1943 р. знову звинуватило оунівців у тому, що вони є “зрадниками українського народу, агентами наших лютих ворогів – німців” [2, с. 304].

У звіті Кам'янець-Подільського підпільного обкому КП (б) У стверджено, що загони УПА до квітня 1943 р. в активні бої з радянськими партизанами не вступали: “З квітня 1943 р. націоналісти почали відкрито переслідувати партизан. Почали напади не тільки на малі групи, але й на великі загони”.

Так, в кінці квітня повстанцям вдалося затримати в Славутських лісах 18 радянських парашутистів групи Д. Медведєва, а також вибухівку, яка призначалася для підриву залізниці Шепетівка – Здолбунів.

З метою активізації боротьби з українським підпіллям 24 квітня 1943 р. було реорганізовано Кам'янець-Подільський обласний штаб партизанського руху (начальник С. Олексенко), куди ввійшли: 1. І. Шитов, перший заступник начальника ОШПР по керівництву партизанськими загонами; 2. І. Скубко, другий заступник начальника ОШПР по керівництву партійнополітичної роботи в партизанських загонах. 3. Лугейко – тимчасово 81 виконуючий обов'язки начальника оперативного відділу ОШПР; 4. Н. Лагута – начальник відділу розвідки ОШПР. 5. В. Черватюк – начальник політичного відділу ОШПР; 6. Єрмаков – начальник санітарної служби ОШПР; 7. Германчук – начальник матеріального забезпечення і боєприпасів ОШПР.

Кам'янець-Подільському ОШПР підпорядковано партизанські загони під керівництвом І. Шитова: ім. М. Хрущова (командир І. Шитов, комісар І. Скубко); ім. В. Чапаєва (командир Шевчук, комісар Федоров); ім. У. Кармелюка (командир Федоров, комісар Мартинов); ім. Ф. Михайлова (командир А. Одуха, комісар Г. Кузовков); “За батьківщину” (командир Шишко, комісар Кляцький), які у квітні 1943 р. нараховували 579 осіб. Вказані загони координувати свої зусилля із радянськими партизанами на території Білорусії. Власне 28–29 травня 1943 р. в Білорусії відбулася нарада партизанських формувань

Правобережної України, за участю представників УШПР та ЦК КП (б) У, на якій обговорено плани спільної боротьбу з самостійницьким рухом. У червні 1943 р., зафіксовано бої між радянськими партизанами та загонами УПА, в ході яких радянські партизани Кам'янець-Подільської обл. під командуванням С. Олексенка та І. Шитова намагалися прорватися з Поділля і південної Волині на Полісся і навпаки – в райони річок Стир, Прип'ять, Горинь, Случ, Стохід, Ствига. Головною метою партизан було прорватися через Шепетівські і Славутські ліси на білорусько-український кордон до утворених з'єднанням О. Сабурова партизанських баз і аеродромів.

В кінці липня 1943 р. на межі Рівненської і Кам'янець-Подільської обл. в Суразьких лісах відбулася сутичка між повстанцями та партизанами з групи ім. Ф. Михайлова, які деморалізували місцеве населення. Партизанське з'єднання ім. Ф. Михайлова було сформовано у Славуті наприкінці 1941 р. В січні 1943 р. командир Антон Одуха та комісар Гнат Кузовков намагалися вийти до Полісся з метою з'єднання з військовими базами О. Сабурова та Д. Медведєва. В лютому А. Одуха зі своїми загонами 82 вирушив в район лісів Південної Волині та Північного Поділля (Кременець, Шумськ, Острог, Славута), де оперували відділи УПА ВО "Богун". Намагаючись встановити контакт із українськими повстанцями А. Одуха 5 травня 1943 р. почав переговори місцевими керівниками ОУН і командуванням УПА. Обидві сторони домовилися про взаємний нейтралітет, який 7 червня партизани порушили. Коли нацисти почали загальний наступ на повстанців, радянські партизани ловили і страчували кур'єрів, розвідників УПА, утискали місцевих жителів. Відтак командування УПА ВО "Богун" намагалося витіснити загонами А. Одухи з лісу с. Теремне, що знаходилося на межі Рівненської, Тернопільської та Кам'янець-Подільської обл. Повстанці почали наступ куреннями "Осипа", "Крука", сотнею "Острого" й загонами місцевої самооборони на світанку 25 липня. Табір червоних партизан (серед були й місцеві поляки) був розташований у лісі й міцно укріплений, а доступи до нього заміновані. Першим піддався нападу польський табір, в результаті якого поляки з втратами (23 загиблих) відступили до Шумська. Далі упівці сотнею "Барсука" атакували радянських партизан, табір (300 чоловік) яких розташовувався в дубовому лісі на горі й мав дуже зручну стратегічну

позицію, яка дозволяла на відстані бачити про підступити супротивника. При наближенні загонів УПА партизани відкрили по них кулеметний вогонь, в результаті чого підпільники з невеликими втратами (8 осіб убитими і 7 пораненими) відступили. Бій продовжувався цілий день, під вечір повстанці почали обстрілювати партизанський табір з мінометів [3, с. 476].

Після декількох безуспішних спроб 27 липня радянським партизанам все-таки вдалося вирватися з оточення і загін А. Одухи змушений був відступити у Славутсько-Острозькі ліси в районі сіл Дорогоща – Сільце – Півнева Гора. Втрати обох сторін були досить суперечливі, особливо у звітах противника. Упівські документи вказують на втрати ворога в кількості 500 осіб, а радянські – 700 осіб.

Очевидно, що ці дані з обох сторін є завищеними, хоча С. Олексенко у своєму звіті відзначав значну перевагу збройних бандерівців (близько 3 тис. осіб). Про цей бій комісар Г. Кузовков відзначав: “Після бою з нами націоналісти встановили на території Західного Поділля щось на зразок незалежної держави. Вони перегородили доступ в села німцям. Всі великі дороги, що ведуть до райцентрів – перекопані. На перехрестях поставили таблиці з написом: “Смерть ляхам, німцям, жидам і комуністам!”. Далі вони встановили східний кордон своєї автономії по колишньому радянськопольському кордоні, поставили пограничні знаки і організували патрулювання. Справа дійшла навіть до спеціальних викликів німецької влади на переговори про кордон між суміжними районами”.

У відповідь влітку–восени 1943 р. більшовицькі партизанипарашутисти здійснили ряд терористичних акцій проти мирного населення сіл: Смотричівка, Тинна, Карабічів, Калинки Смотрицького р-ну, Іванківці, Борщівка Сатанівського р-ну, Борщівці Ярмолинецького р-ну Кам'янець-Подільської обл. Партизани тероризували місцеве населення, палили будинки. Дії радянських партизан намагався виправдати начальник штабу Кам'янець-Подільського ОШПР С. Олексенко: “І били, і громили, і худобу, хліб забирали і т. д. Це ще тому, що націоналісти вбивали багатьох диверсантів, і злість була, кипіла в кожного партизана до кожного західняка. Ну як же? Його товариш загинув не від руки німця, а від руки західняка. Були випадки, коли партизани спалювали села;

с. Більчаки Людвипольського р-ну в липні 1943 року спалено з'єднанням т. Шитова. Звичайно такі дії відштовхували народ від нас і наближали до націоналістів, до “своїх хлопців”. З метою привернути увагу населення більшовицькі партизани на території Кам'янець-Подільської обл. випускали свої пропагандистські газети: в з'єднанні І. Шитова видавалася газета “За батьківщину”, в з'єднанні І. Скубка – “Партизан України”. У грудні 1943 р. обком КП (б) У почав видавати газету “Зоря Поділля”. Важливе місце займали листівки, які 84 поширювали серед населення: “Ми випускали листівки загалом для народу і випускали листівки тільки для певних категорій, наприклад, до молоді, коли йшло вербування її до Німеччини...закликали не їхати до Німеччини, а йти до нас в партизани і бити німців. Ми писали до поліцейських, до старост, до козаків, до націоналістів”. Дійсно в одному із звітів референтури ВО “Заграва” зазначалося, що більшовики, пропагандуючи свою діяльність, поширюють серед населення газети “Від радянського інформбюро”, в яких повідомляють про успіхи радянських партизан на Рівненщині і Кам'яниччині. В жовтні 1943 р. за наказом “Крука” командування сотнею від “Гордієнка” (переведений на іншу роботу) прийняв Ярослав Білінський- “Бистрий”, який з Шумського р-ну відправився в Кам'янець-Подільську обл. в районі міст Проскурів – Старокосятинів.

Розформувавши сотню на десять груп по десять стрільців, він наказав рейдувати районами області. Діяли вони недовго і через важкі воєнні умови повернулися в Тернопільську обл., в районі Лановець. В листопаді 1943 р. за наказом “Енея” Я. Білінського було призначено курінним і передано в його розпорядження дві сотні “Довбуша” і “Боруна”, які мали рейдувати у Вінницькій обл. В грудні 1943 р. сотні “Довбуша”, “Боруна” і “Яреми” діяли в Літинському, Жемеринському р-нах. Через те, що у Вінницькій обл. повстанцям вдалося розбити полковий німецький штаб і здобути велику кількість зброї (яку треба було доставити до Шумська), “Бистрий” відправився в Тернопільську обл., а замість нього сотнями “Довбуша” і “Яреми” командував “Мороз”. Паралельно в листопаді–грудні 1943 р. на східні терени (в Кам'янець-Подільську і Вінницьку обл.) в рейд була відправлена виокремлена з групи “Богун” група “Кодак”. Про активну діяльність націоналістів в Кам'янець-Подільській обл. згадував перший секретар

Кам'янець-Подільського підпільного обкому КП (б) У, начальник Кам'янець-Подільського Обласного штабу партизанського руху С. Олексенко: “Я повинен сказати, що за два роки 85 націоналісти в області організаційно справилися багато в чому. Їм вдалося взяти під свій контроль майже всю Західну Україну. Повсюди у них були агенти, були їх організації. Непогано поставили друк і друкарську інформацію”.

Як свідчать документи радянських силових структур, бойову активність на півночі області з осені 1943 р. проявляв Берездівський відділ УПА на чолі з Антоном Гамулою-“Юренком” . Відділ дислокувався на Крилівських хуторах Корецького р-ну Рівненської області, де проводилися військові наради, на яких командир групи “Юренко” і його заступник “Дибенко” проводили інструктаж щодо практичної діяльності в Берездівському р-ні. Зокрема ставилися такі завдання: “1. Зберігати свої сили і переховуватися; 2. Боротися за “Самостійну Україну”, в певний час виступати і діяти, але як виступати на це прийде наказ від командира; 3. Затримувати лейтенантів Червоної армії вилучати у них плани розпорядження військових частин; 4. Розкидувати листівки націоналістичного характеру і проводити агітацію”. На випадок повернення радянської влади, самостійно запасатися зброєю і усім необхідним. За свідченням Івана Карпюка, за весь час, у них у використанні було два ручних кулемета Дегтярьова з трьома магазинами, один ручний танковий кулемет, гвинтівки як російського так і німецького зразку, автомати. На кожного бійця припадало по 1–2 гранати. Зброя у підпільників було в обмеженій кількості, тому йдучи на завдання дозволялося брати не більше 20 набоїв. У разі загрози оточення чи полону застосовувалася практика самознищення разом із ворогом. Такою героїчною смертю загинув один з учасників підпілля Теодосій Фелюшко -“Зелений”, котрий був поранений у ногу підірвав себе і противника гранатою. Продуктами харчування підпільники запасалися самостійно. Продовольство збирали по селам, квартирам, а також через станичних. Наприклад в с. Майків Гоцанського р-ну Рівненської обл. станичний “Яма”, передавав підпільникам хліб, станичний “Юхим” із с. Крилів Корецького р- 86 ну сухарі. Під час збору продовольства підпільниками діяло правило запасатися продуктами харчування лише у селах Західної України [4, с. 160].

Лінія зв'язку з Рівненською обл. проходила через с. Крилів Корецького р-ну куди А. Гамула виходив на зв'язок. Чисельність Берездівського відділу УПА коливалася в межах 20–22 осіб. На чолі групи стояв Антон Гамула-“Юренко”, його заступником був Степан Лібик-“Дибенко”. Обов'язки СБ виконував Терентій Вілентюк-“Грізний”. Після загибелі “Юренка” (в серпні 1944 р.) командиром став “Дибенко”, а його заступником Іван Карплюк-“Білий”. Коли останній здався органам НКВС новим заступником став “Володя”. З моменту смерті “Дибенка” в листопаді 1945 р., керівником групи став “Володя”, а замісником “Журавель”. Коли “Володя” потрапив в полон до органів НКВС Корецького р-ну командиром став “Журавель”, а замісником був “Василь”. На території Берездівського р-ну в 1944–1945 рр. діяла група А. Гамули (20 осіб), “Пугача” (15 осіб) та “Дніпро” (до 8 осіб), які входили в сотню “Шуляка”. Ще дві групи, одна під керівництвом “Шершня” (12 чоловік) діяла на території Межеріцького р-ну, інша в кількості 16 осіб в Корецькому р-ні Рівненської обл. До складу Берездівської сотні входили: Антон Гамула-“Юренко” (уродженець села Киликиїв, загинув в 1945 р.), Степан Лібик-“Дибенко” – чотовий, заступник сотенного (вбитий у 1945 р.), Олексій Дризікполітреферент (уродженець с. Киликиїв, загинув влітку 1945 р.), Терентій Вілентюк-“Грізний” (керівник СБ, загинув в 1945 р.), Данило Гулей-“Охота” (загинув в 1945 р.), Іван Гулей-“Чумак”, Яким Гулей-“Бистрий”, Сергій Копель-“Вишневий” (уродженець с. Киликиїв, загинув в 1945 р.), брати Семен Філюшко-“Морозенко” (загинув в 1945) та Павло Філюшко-“Вихор” (загинув в 1945 р.), Іван Карплюк-“Білий” (уродженець с. Киликиїв), Василь Дячук-“Соловей” (уродженець с. Киликиїв), Олексій Грищук-“Сокора”, Микола Зінчук-“Завзятий” 87 (уродженець с. Мирутин Берездівського р-ну), брати Іван Мархайчук та Микола Мархайчук-“Граб”, Теодосій Фелюшко-“Зелений” (уродженець с. Киликиїв), Андрій-“Василь” (уродженець с. Дякова Берездівського р-ну, вбитий в 1945 р.), Савелій Лялька-“Малий” (загинув весною 1945 р.), “Ванька” (вбитий в 1945 р.), Микола Турчак-“Сучок” (загинув в 1945 р.), Василь Гамула-“Плавак” (уродженець с. Киликиїв, арештований органами НКВС в 1944 р.), Іван Гамула-“Вітер” (уродженець с. Киликиїв, заарештований органами НКВС влітку 1945 р.), Яків Мурчук-“Гавриленко” (уродженець с. Киликиїв, убитий восени 1945

р.), Яків Цехмейструк-“Гріб” (арештований органами НКВС в 1945 р.), Григорій Кравчук-“Андрій”, Савелій Лялька-“Мирон” (кулеметник, уродженець с. Клепачі Славутського р-ну), “Василь” (уродженець с. Дяків Берездівського р-ну), “Матрос” (росіянин, дезертував з Червоної армії), “Козак”, “Мадяр” (за національністю узбек), “Дуб” (узбек), “Петро” (за національністю росіянин, дезертував з Червоної армії), “Калина” (кулеметник, за національністю росіянин, дезертував з Червоної армії), “Пугач” (родом із Крилівських хуторів Корецького р-ну Рівненської обл.), Ольга Щур, Ольга Лібик. На початку 1944 р. коли до Киликиївських повстанців почали приєднуватися молодь із сусідніх сіл Дякова, Мирутина, Піддубців і відділ А. Гамули розгорнулася в сотню. 8 січня 1944 р. упівці увірвалися в с. Мирутин і оточивши будинок сільського голови Ярмолюка примусили його скласти свої повноваження. Цього ж місяця в с. Киликиїв бандерівцями було схоплено Ляшка від котрого вимагалось назвати усі імена комуністів районної парторганізації[5, с. 352].

В доповіді першого секретаря Берездівського райкому партії Коржа повідомлялося, що в квітні 1944 р. в сусідніх селах оунівці поширюють націоналістичні листівки та закликають селян до повстання проти радянської влади. Знищують пропагандистські радянські лозунги змінюючи на націоналістичні: замість гасла “Хай живе керівник більшовиків України 88 М. С. Хрущов” змінили на “Хай живе керівник України Степан Бандера”. 4 квітня загони УПА вночі увійшовши в Киликиїв завітавши до сільського голови Роганя, забрали у нього автомат, а з неробочого літака “ІЛ-2” зняли два кулемети[6, с. 52].

У квітні 1944 р. за донесенням секретареві Кам’янець-Подільського обкому партії О. Устенку було повідомлено, що у с. Тростянець Берездівського р-ну учасниками ОУН (б) було вбито голову колгоспу І. Ярмолюка, у зв’язку із вбивством, у краї було встановлено беззладдя. Бойові сутички продовжилися у травні-червні 1944 р. Так, 26 травня група ОУН (б) у складі 20 чоловік увійшла в с. Кутки Берездівського р-ну Кам’янець-Подільської обл., де проживав голова Кутківської сільської ради Задворний. Оскільки останнього не було вдома, повстанці забрали з квартири гвинтівку і документи сільської ради. В приміщенні поламали телефонний апарат, обірвали

дріт та підпалили всю колгоспну документацію. В с. Печиводи Берездівського р-ну в сільській раді і колгоспній конторі повстанці знищили всі документи. В ніч з 27 на 28 травня близько 30 оунівців в с. Мирутин Берездівського р-ну, забрали у колгоспників двоє коней із бричкою. Вночі 29 травня в с. Клепачі Славутського р-ну вилучили у колгоспника Л. Разева колгоспну свиню, а потім завітали до голови колгоспу Рога, котрого не застали вдома, переказавши його дружині, щоб він не змушував селян працювати у неділю. На початку червня 1944 р. загопи УПА в с. Киликиїв, вигнали усіх партійних керівників із сім'ями. За наказом секретаря Кам'янець-Подільського обкому КП (б) У Петрова у Киликиїв було направлено багато “стрибків” району із винищувальною ротою військ НКВС з Корця. У зв'язку з цим упівці змушені були покинути село і рейдувати по Славутчині і сусідніх районах Рівненської обл. [7, с. 840].

В серпні 1944 р. група А. Гамули організувала пастку в лісі, неподалік с. Кутки, на 30 енкаведистів, які рухалися підводою на Берездів. Проте, схованка упівців була розконспірована зрадою Олексія Грищука-“Сокора”, 89 який вийшовши на дорогу махнув їм рукою. Під час перестрілки було убито кілька осіб, а інші змогли безперешкодно втекти. Повстанці мало не потрапили в оточення поблизу сіл Киликиїв – Клепачі, проте зуміли майже без втрат вийти із нього. Передислокувавшись в лісі неподалік Мирутина було виявлено, що зник Олексій Грищук. В лісі неподалік с. Тудорів (нині Федорівка) повстанці зазнали нападу загону НКВС, яких привів Грищук. В цій сутичці загинули: Антон Гамула-“Юренко”, Сергій Копель -“Вишневий”, Данило Гулей- “Охота”, Микола Турчак-“Сучок”. Залишки групи передислокувалися в Пашуцький ліс Корецького р-ну. У вересні 1944 р. органами НКВС почалося прочісування північних районів Кам'янець-Подільської обл. Щоб уникнути зіткнення з радянськими спецслужбами група на чолі з новим керівником “Дибенком” переховувалася в лісах Берездівського р-ну. Протягом зими 1944–1945 рр. вдалося здійснити рейди на с. Киликиїв, Плоска, Кутки, Печиводи Берездівського р-ну Кам'янець-Подільської, Користь Межеріцького р-ну, Кураш, Крилів Корецького р-ну Рівненської обл. Так, в лютому 1945 р. загін УПА в кількості 30 осіб здійснив рейд на с. Киликиїв, в якому обстріляв групу груп радянських винищувальних батальйонів “стрибків”, яких було

обеззброїно та відпущено. За словами Якіма Гулея-“Бистрого” Киликийський загін УПА діяв до жовтня 1945 р. Більшість його членів були перебиті органами НКВС. Пізніше, залишки сотні було приєднано до відділу сотенного “Шуляка”, який діяв на Кореччині. Киликийська сотня зазнала великих втрат, із всього загону залишилося декілька осіб, серед них: Іван Гамула, Ольга Лібик, Яків Цехмейструк та Яким Гулей, які потрапили в лещата радянської репресивної машини та після пройдених таборів зуміли повернутися додому[8, с. 76].

Переломним для українського визвольного руху став 1944 р., коли німецько-радянський фронт перемістився на Правобережжя, а Червона армія опинилася в зоні високої концентрації військово-політичних структур ОУН 90 та УПА. В результаті Корсунь-Шевченківської наступальної операції (24 січня – 17 лютого 1944 р.) 1-й Український фронт наблизився в район Рівного – Луцька – Шепетівки, що дало можливість вибити гітлерівців з Київської, Кам’янець-Подільської, Волинської і частини Вінницької обл. Таким чином до 30 січня 1944 р. партизани поширили вплив на Проскурів, Кам’янець-Подільський, Старокостянтинів, а також Смотрицький, Балинський, Сатанівський, Підволочиський р-ни. Згідно з даними, які направлялися Голові ДКО Й. Сталіну про бойову діяльність партизанів України за час з 1 січня до 1 лютого зазначалося, що до приходу радянських військ було захоплено районні центри Ляхівці (нині Білогір’я) та Плужне. Зокрема у лютому 1944 р. в області діяли доукомплектовані військовими партизанські з’єднання І. Скубка і Ф. Кота (1106 осіб), С. Олексенка (1739 осіб), І. Шишка (670 осіб), А. Одухи (2905 осіб). В одному із звітів зазначалося, що 15–16 лютого 1944 р. 12 партизанських загонів (2300 осіб) під командуванням А. Одухи, С. Олексенка і Ф. Кота атакували Ізяслав, де вибили з гарнізону понад 1,3 тис. гітлерівців і оволоділи містом.

З метою дезорганізації українського визвольного руху Політбюро ЦК КП (б) У 14 лютого 1944 р. видало постанову, в якій підтримало звернення Президії Верховної Ради та уряду УРСР “До учасників так званих “УПА” та “УНРА””. Воно зобов’язувало Рівненський, Волинський, Житомирський, Вінницький, а також Кам’янець-Подільський обкоми КП (б) У через обласні та районні газети, настінні листівки-плакати, збори трудящих звертатися до

повстанців “кидати оунівські банди” й у лавах Червоної армії “добивати смертельного ворога – гітлерівців”. Особлива ставка робилася на листівки (наклад 300 тис. прим.), які розповсюджували літаками у Волинській, Тернопільській, Львівській, Дрогобицькій, Станіславській, Вінницькій та Кам’янець-Подільській обл.

Отже, збройні акції відділів УПА (більшість із них рейдувала з Тернопільщини та Волині) у 1943–1944 рр. лише частково паралізували діяльність радянських партизанських з’єднань та підрозділів НКВС. Дії українського підпілля особливо ускладнилися з наближенням німецько-радянсько фронту, посиленням матеріально-технічної допомоги партизанам. Зважаючи на такі обставини, командування УПА-Південь переорієнтовує у лютому–березні 1944 р. свою збройну боротьбу на репресивно-каральні органи УРСР. Протидіючи політиці радянізації повстанці організовували численні агітаційно-пропагандистські акції, намагалися перешкоджати відновленню колгоспів, створенню партійних та комсомольських організацій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борисов, В. В. Легенда для нових борців / Борис Володимирів. – Вид. 2-ге. – Летичів : НВФ “Синтез”, 2006. 78 с.
2. Гурин, В. Й. Нескорені: національно-визвольний рух на Вінниччині 40–50-хроків ХХ ст. мовою документів та досліджень / В. Й. Гурин, К. В. Завальнюк, О. С. Петренко, Т. В. Стецюк. Вінниця : ДП “Держ. картогр. ф-ка”, 2009. 304 с.
3. Кузьмінський, В. Л. Тернова нива долі: спогади та документи / Войціх Кузьмінський. Кам’янець-Подільський : Каліграф, 2008. 476 с.
4. Лазорко, Й. В. Спогади / Й. Лазорко. – Тернопіль : Лілея, 1996. 160 с.
5. Мизак, Н. С. За тебе, свята Україно: Кам’янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА / Нестор Мизак, Василь Горбатюк. Чернівці; Хмельницький; Торонто, 2006. Книга п’ята. 352 с.
6. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: фаховий висновок робочої групи при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА: 2-е стереотипне вид. К. : Наук. думка, 2005. 52 с.

7. Сергійчук, В. Український здви́г: Поділля. 1930–1955 / Володимир Сергійчук; КНУ ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства. – К. : Українська видавнича спілка, 2005. 840 с.
8. Слободянюк, П. Я. Нескорені (Національно-визвольна боротьба ОУН-УПА на чолі з Романом Шухевичем). Тернопіль : Збруч, 2006. 76 с.

Худавердієва В.А.,
кандидат економічних наук, доцент,
(м.Харків)

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ДИСТАНЦІЙНЕ І ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В останні 30 років у всьому світі спостерігається стійка тенденція до розширення рамкових основ політики у галузі цифрових навичок та освітніх технологій. Дослідники та розробники політики часто представляють навчання з використанням технічних засобів як важливий інструмент модернізації освіти, необхідний для підтримки економічного зростання і конкурентоспроможності. Примітною є схожість стратегічного порядку денного в різних країнах, незважаючи на сильні відмінності їх контекстів. Однак існують показові приклади політики в галузі освіти, сформованої на гуманітарнішій основі, в яких враховується той факт, що програмні реформи освіти та навчання складні, вимагають часу і не можуть розглядатися суто як процес швидкого реагування на потреби економіки. Такий підхід застосований, наприклад, у Фінляндії. Фінській системі освіти дають високу оцінку за її рівність та справедливість, а також за високу якість. В основі цієї системи, без сумніву, лежать неринкові принципи. Замість того, щоб орієнтуватися на потреби економіки, фінські освітні програми прагнуть підготувати учнів до майбутнього, виховують впевненість учнів у собі і при цьому активно використовують підходи активної участі та общинні методи навчання, коли учні знаходять зв'язок між предметом, що вивчається, і тими знаннями, які знадобляться їм у їхньому власному житті зараз і в майбутньому. Незважаючи на деякі фактори нетехнологічного характеру, які сприяють успіху фінської системи освіти, основною її складовою є цифрова онлайн освіта, яка використовується, наприклад, для персоналізації методів викладання та навчання [1].

В середині 1950-х років американський психолог Б.Ф. Скіннер розробив теорію програмованого навчання, внаслідок цього почали розроблятися перші адаптивні системи навчання. З 1960 року розвивається система навчання PLATO (Programmed Logic for

Automatic Teaching Operations). На той момент це був сервіс он-лайн-навчання, в якому провідну роль грали студенти та викладачі. Перші вдосконалювали навички навчальної роботи з використанням комп'ютера, а другі - розробляли та пропонували траєкторії освітнього розвитку. З середини 1980-х починається активний процес впровадження комп'ютерних технологій у сферу освіти. Багато в чому це пов'язано із процесом інформатизації суспільства та розвитком інформаційно-комунікативних технологій. У 1999 році в США було випущено програмне забезпечення, що дозволяє проводити навчання за допомогою інтернет-середовища. Ця подія призвела до утворення терміну «blended learning» (змішане навчання), і в науковій термінології стало популярним саме це визначення. У «Довіднику змішаного навчання» змішане навчання сприймається як отримання знань віч-на-віч і навчання через комп'ютер.

Одним із найважливіших показників інноваційного та технологічного потенціалу кожної країни є рівень розвитку технологій, здатність економіки країни розвиватися в умовах цифрових трансформацій, які все активніше відбуваються з кожним роком. Інститут Портуланс (Portulans Institute) та Світовий альянс інформаційних технологій та послуг (World Information Technology and Services Alliance) щорічно випускають звіт, в якому аналізують індекс мережевої готовності – комплексний показник, що характеризує рівень розвитку інформаційних технологій країн світу [2]. Автори дослідження виходять з ідеї, що існує тісний зв'язок між розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та економічним благополуччям, оскільки технології відіграють сьогодні провідну роль у розвитку країн, підвищенні продуктивності та конкурентоспроможності, диверсифікують економіку та стимулюють ділову активність громадян, тим самим сприяючи підвищенню рівня життя людей. Передбачається, що Індекс має використовуватися лідерами державного та приватного секторів для аналізу своєї політики та здійснення моніторингу свого прогресу у сфері розвитку інформаційного суспільства. Експерти розраховували індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index) на підставі 62 різних показників, які можна об'єднати у 4 групи: технологічна складова, людський фактор, управлінський досвід, вплив (табл. 1).

**Таблиця 1 - Рейтинг країн за рівнем мережевої готовності
(індекс мережевої готовності Networked Readiness Index)
(Розробник: Portulans Institute (Інститут Портуланс, США), 2021 р.**

Рейтинг країн	Країна	Технологічна складова	Людський фактор	Управлінський досвід	Вплив	Networked Readiness Index
1	Нідерланди	81,74	75,18	90,23	81,10	82,06
2	Швеція	80,38	76,48	88,10	81,31	81,57
3	Данія	76,76	79,53	90,13	78,52	81,24
4	США	87,81	75,65	87,26	73,64	81,09
5	Фінляндія	75,13	76,51	89,71	80,54	80,47
6	Швейцарія	82,96	72,81	84,84	80,19	80,20
7	Сінгапур	75,80	74,75	84,74	84,77	80,01
8	Німеччина	80,03	75,12	84,22	76,41	78,95
9	Норвегія	71,88	75,27	90,88	75,94	78,49
10	Великобританія	76,78	69,44	83,64	76,52	76,60
11	Канада	75,30	70,35	87,27	73,00	76,48
12	Південна Корея	67,53	80,63	80,69	73,38	75,56
13	Австралія	71,41	72,10	85,07	71,27	74,96
14	Франція	71,46	71,47	81,97	74,25	74,79
15	Австрія	70,66	73,29	80,43	73,12	74,37
53	Україна	49,20	54,29	58,93	60,40	55,70

**Джерело: Networked Readiness Index.*

URL: <https://networkreadinessindex.org/>

Індекс мережевої (технічної) готовності вперше був опублікований у 2002 році і є частиною авторитетного Глобального звіту з інформаційних технологій, який найбільш повно охоплює та оцінює вплив ІКТ на конкурентоспроможність та добробут країн. Остання редакція індексу намагається відповісти на питання, як допомогти уряду та бізнесу виробити грамотну стратегію в умовах постпандемії.

Як визначено в наказі Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [3], дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за

опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до навчання. У дистанційному режимі багато видів традиційної мотивації працюють не так ефективно, як в очній школі. Важливо проаналізувати ефективність технологій, використаних під час дистанційного навчання на карантині, зокрема й для того, щоб продовжити використовувати деякі з них для змішаного навчання, електронної підтримки очних занять тощо.

Показовим взірцем ефективного застосування технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти є застосування MOOCs (Massive Open Online Courses) – це модерний освітній модус, що передбачає організацію величезних відкритих безкоштовних освітніх online-курсів. До MOOCs долучилася більшість авторитетних університетів світового масштабу, які до своїх навчальних програм підготовки включили дистанційні курси, що є доступними для кожного охочого (функціонують на безкоштовній основі). За переконаннями ініціаторів організації online-курсів MOOCs, новітній підхід до освіти обумовить істотне підвищення якості навчання та її продуктивності, зокрема і для тих студентів, які за звичаєм здобувають знання в традиційних (невіртуальних) аудиторіях [4].

Курси MOOCs відкривають перед студентами можливість вибору, створюють своєрідну дилему: чи бути їм пасивними слухачами (приділяючи навчання лише кілька годин на тиждень), чи бути ініціативними учасниками (більш активно поглиблювати знання, слухати лекції, розв'язувати тести самоконтролю). Навчальний тиждень курсів MOOCs зобов'язує до перегляду 2–4 коротких відеолекцій й опісля вирішення завдань, що забезпечують мобільний самоконтроль.

Термін «відкриті освітні ресурси» було введено на Форумі з відкритого освітнього програмного забезпечення ЮНЕСКО у 2002 році і означає «навчально-методичні та дослідні матеріали на будь-якому носії (цифровому чи аналоговому), що відносяться до загального надбання або опубліковані за наявністю відкритої ліцензії, з можливістю безкоштовного доступу, використання, адаптації та

розповсюдження для всіх охочих без чи майже без обмежень. При цьому відкриту ліцензію сформовано з урахуванням існуючих вимог у галузі прав інтелектуальної власності, як визначено відповідними міжнародними конвенціями, та з повагою до авторства» [5].

У наші дні мільйони людей та студентів з усього світу щодня відвідують MOOCs [6] за допомогою систем управління навчанням (наприклад, Coursera, www.coursera.org) у будь-який час і незалежно від місця проживання. Таким чином, масові відкриті онлайн-курси безсумнівно є можливою загальносвітовою відповіддю на статтю 26.1 Загальної декларації прав людини («Кожна людина має право на освіту») та пов'язаною з нею Метою у сфері сталого розвитку № 4 [7], а також на потребу сучасних систем освіти забезпечувати ефективно та якісно навчання, яке залишиться актуальним протягом усього життя людини, хоча практика показала, що якість MOOCs та пов'язаного з ними навчання може сильно відрізнятись.

На відміну з інших педагогічних технологій змішане навчання немає точної дати появи. Дослідники А. Гайнц і К. Проктер визначають його як навчання, засноване на ефективному поєднанні різних способів подачі матеріалу, моделі або стилю навчання, прозорості комунікації між учасниками курсу [8]. Б. Альбрехт вважає, що змішане навчання поєднує навчання в аудиторії з веб-активністю [9]. Дж. Берсін бачить, що змішане навчання - це поєднання різних засобів навчання (технологій, заходів і типів заходів) [10]. За Т. Бендером [11] змішане навчання сприяє зростанню самостійної активності студентів завдяки їх технологічній підготовці та можливостям асинхронності навчання. Однак, перше визначення змішаного навчання як системи, заснованої на поєднанні очного навчання (віч-на-віч) і навчання комп'ютерними засобами зафіксовано в книзі К. Бонка і К. Грехема [12]. Змішане навчання - це методично обгрунтоване поєднання очної та онлайн форм навчання і кожна з них має свої переваги та недоліки. Очна форма зазвичай розглядається як аудиторне заняття (лекція, семінар) під керівництвом викладача. Онлайн форма має два вектори організації навчальної комунікації: за допомогою платформи дистанційного навчання, наприклад, широко застосовуваної в ЗВО Moodle, або контакт через сайт університету на персональних сторінках викладачів або за допомогою електронної пошти (e-mail) або онлайн зустрічей через Інтернет (онлайн семінар,

веб- конференція, вебінар). Сутність змішаного навчання полягає в тому, що воно є засобом реорганізації структури освіти, з одного боку, та інноваційним підходом забезпечення освітнього процесу, з іншого, а не дорогим додатком до традиційного навчання.

У загальному розумінні змішане навчання (blended learning) – це навчання, за якого частина пізнавальної діяльності студентів відбувається на занятті під безпосереднім керівництвом педагога, а інша – у самостійній роботі з електронними ресурсами [13].

Є кілька варіантів «змішування»:

- поєднання очної форми із дистанційною;
- поєднання різних форматів навчання у межах одного класу (основне очне навчання із використанням технологій дистанційного навчання та різних форм роботи з електронними ресурсами, онлайн-курсами тощо);
- поєднання самостійного навчання та співпраці в класі;
- змішування основного навчального контенту (підручників та навчальних матеріалів) із зовнішніми матеріалами (електронними ресурсами).

Найбільш застосованою в Україні наразі є практика поєднання очної форми із дистанційною.

У сучасній кризовій ситуації, єдино можливою і адекватною відповіддю закладів вищої освіти на зовнішні виклики був тимчасовий повний перехід на дистанційне навчання. І в цих умовах усі можливі ресурси університетів, університетів-партнерів, зовнішніх постачальників контенту та сервісів були використані для реалізації навчального процесу через Інтернет. Важливими вимогами до системи стали її надійність, пропускна спроможність Інтернет-каналів, простота створення та розміщення контенту, доступність сервісів та платформ для викладачів та учнів.

Дотримуючись методичних рекомендацій Міністерства науки та вищої освіти, вищі розробили прийнятні для їхнього рівня розвитку ІТ-інфраструктури з урахуванням доступних зовнішніх ресурсів сценарії реалізації дистанційного навчання та вимоги до форматів навчального процесу. Саме тому у кожному закладі вищої освіти виник свій набір інструментів та сценаріїв для організації навчання в он-лайн-середовищі [14].

Найбільшу популярність серед вишів мали LMS-платформи для розміщення контенту та перевірки знань студентів, вебінарні сервіси для он-лайн-лекцій та консультацій, соціальні мережі та месенджери для комунікації учнів та викладачів та розсилки електронною поштою для доставки контенту. Багато закладів освіти змогли скористатися безкоштовними он-лайн-курсами від провідних вітчизняних та зарубіжних університетів, розміщених на національних та міжнародних (Coursera, edX та ін.) платформах [15].

Державною службою якості освіти України було проведено дослідження (анонімне опитування) викладачів та студентів закладів вищої освіти всіх типів та форм власності, виходячи з необхідності з'ясування ситуації, що пов'язана із використанням технологій дистанційного навчання в умовах запровадженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» загальнонаціонального карантину. Проведення дослідження мало на меті виявлення досягнень, а також відображення проблем, пов'язаних із використанням технологій дистанційного навчання, які є загальними для освітянської спільноти, вироблення варіантів вирішення таких проблемних питань, а також визначення основних тенденцій подальшого розвитку процесів використання технологій дистанційного навчання. Усього в опитуванні взяло участь 28391 респондентів – 22367 студентів та 6024 викладачів [16,17].

Викладачі та студенти майже однотайно визначили найбільш вагомими для них можливості дистанційного навчання: гнучкість у виборі найбільш зручних умов (місця і часу), опрацювання теоретичного матеріалу на різних онлайн-платформах, індивідуалізація навчання. Лише 45 % ЗВО України розглядають технології дистанційного навчання та інформаційні технології загалом як невід'ємну або пріоритетну складову розвитку. Це свідчить про неготовність як окремих закладів, так і системи вищої освіти в цілому до сприйняття змін, відсутність інструментів адаптації до сучасних темпів розвитку освіти і науки. Майже половина ЗВО України працює та навчає студентів звичними методами: підручник, дошка, викладач. За таких умов

питання надання дійсно якісної освітньої послуги стає риторичним.

Щодо показника рівня задоволеності оперативністю інформування щодо розкладу (змін в розкладі) проведення занять в умовах дистанційної роботи, термінів виконання робіт, термінів звітування тощо, то лише дві третини респондентів обох категорій відносно задоволені. Третина опитаних не отримує повної інформації про хід освітнього процесу, що містить ризик неотримання здобувачами вищої освіти освітньої послуги в повному обсязі. Більше половини ЗВО України не приділяє належної уваги питанню системного застосування інформаційних технологій в організації освітнього процесу, внаслідок чого недостатньо вивчаються ефективні для конкретного закладу освіти, студента і викладача засоби інформування.

Метою проведеного опитування було також і визначення факторів, що негативно впливають на якість впровадження технологій дистанційного навчання і призводять, зокрема, до низького рівня долученості студентів до навчання та заважають викладачу надати якісну освітню послугу.

За ефективністю дистанційного навчання встановлено, що кожний сьомий опитаний студент вважає, що навчання за дистанційними технологіями не є ефективним. Лише за чотирма галузями знань (із 29) вказаний показник вище загально статистичного.

Серед різноманіття таких технологій за допомогою яких, вирішуються організаційні питання для здійснення оцінювання найбільш вживаним залишається надсилання виконаних студентами завдань на електронну пошту.

Щодо визначення найбільш популярних інструментів, доступ до яких студентам може забезпечити заклад, то найбільша частка опитаних викладачів, вважають, що студенти мали відкритий доступ до:

- бібліотеки, бази даних електронних підручників, наступну позицію займає відкритий доступ до інтернет-сховища навчального матеріалу (53,2 %);
- віртуального навчального середовища (четверта частина);

- корпоративних ліцензій на програмне забезпечення (18,9 %);
- персоналізованого порталу дослідження (19,3 %).

Звертає на себе увагу різниця у відповідях респондентів: майже 72 % викладачів зазначили про наявність відкритого доступу до електронних бібліотек та баз даних, проте менше половини студентів (42 %) стверджують, що вони мають доступ до таких ресурсів [16,17].

До факторів, що негативно впливають на провадження дистанційного навчання відносять: Для викладачів:

- відсутність або нестабільність інтернету;
- недостатність навичок роботи з програмним забезпеченням;
- відсутність технічних засобів для відеозв'язку та нестабільність роботи серверу закладу освіти.

Для студентів:

- нестабільність роботи сайту ЗВО.

Серед найбільш зручних та корисних опцій, які зараз можуть запропонувати вищі з надання допомоги викладачам та розширення можливостей для розвитку дистанційного навчання, учасників опитування відзначають:

- можливість обміну досвідом та співпраці з іншими викладачами на спеціальних інтернет-платформах;
- допомога спеціального центру/підрозділу з усіх технічних питань, доступом до онлайн курсів з підвищення рівня цифрової грамотності та допомогою спеціального центру/підрозділу з питань удосконалення цифрового (дистанційного) навчання та викладання;
- запровадження у закладі національних чи міжнародних програм для навчання персоналу, який відповідає за цифрову трансформацію у ЗВО;
- підтримка обміну досвідом в межах закладу, що дасть змогу персоналу вчитися один у одного;
- необхідність співпраці з іншими закладами;
- проведення внутрішнього аудиту з відповідних питань для виявлення сильних та слабких сторін свого закладу;
- підвищення кваліфікації з питань застосування технологій дистанційного навчання.

Технології дистанційного навчання у світі стрімко розвиваються і, безперечно, є для України перспективним інструментарієм надання освітніх послуг. Проте, навіть маючи певний досвід, якого набули заклади вищої освіти у зв'язку із використанням дистанційної форми навчання в умовах загальнонаціонального карантину, про підтвердження практичної користі для системи вищої освіти говорити зарано.

Залишились відкритими питання якості показників цього процесу: результативності, ресурсомісткості, оперативності, комплексного програмного забезпечення та провідних освітніх технологій.

Результати опитування в цілому підтверджують, що і студенти, і викладачі з розумінням поставились до необхідності працювати в дистанційних умовах, разом з цим, коронавірус COVID-19 створив нові виклики для національної освітньої системи, які вимагають від нас більш практичного та усвідомленого підходу до подолання існуючих цифрових бар'єрів в системі освіти.

Порівняльний аналіз стратегій використання цифрових технологій в освіті визначає чотири спільні цілі:

- підтримка економічного зростання;
- сприяння соціальному розвитку;
- підтримка реформи освіти;
- допомога в управлінні освітою.

ОЕСР підкреслює, що реформи політики в галузі освіти повинні пропонувати бачення та сприяти формуванню середовища, в якому цифрові технології зможуть підвищувати рівень підготовки учнів, підвищувати якість освіти та покращувати доступ до неї, а також підвищувати ефективність її управління [18]. Таким чином, ці реформи не повинні обмежуватись необхідністю розширення інфраструктури ІКТ, і при цьому мають визначати сприятливі умови для ефективного використання цифрової онлайн освіти. Вони також повинні сприяти розширенню можливостей викладачів та інструкторів, а також інститутів та управлінських структур у системах освіти (World Bank). Наприклад, політика в галузі освіти та навчання також повинна враховувати необхідність подолання різних викликів, пов'язаних з використанням технологій в освіті, таких як забезпечення

безпечного підключення до мережі Інтернет для навчальних закладів, надання можливості безперервного професійного розвитку для викладачів та інструкторів у питаннях використання цифрових технологій навчанні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Sahlberg P. Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?, Teachers College Press, New York, 2014.
2. Networked Readiness Index. URL: <https://networkreadinessindex.org/>
3. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ М-ва освіти і науки України 25 квіт. 2013 р. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
4. МооcМооc. Electronic resource. Nothing wil stop the incessantmarch/ URL: <http://www.moocmooc.com>.
5. Gamification in Massive Open Online Courses (MOOCs) to Support Chinese Language Learning. URL: <https://www.oerknowledgecloud.org/record2798>
6. A Product at Every Price: A Review of MOOC Stats and Trends in 2017. URL: www.class-central.com/report/moocs-stats-and-trends-2017/
7. Education 2030. UNESCO's SDG4 Global Education Cooperation Mechanism. URL: <https://en.unesco.org/education2030-sdg4/targets>
8. Heinze A. Reflections on the use of blended learning // Education in a Changing Environment conference, University of Salford, Salford, UK, Education Development Unit. 2022. URL: <http://www.ece.salford.ac.uk/proceedings>
9. Albrect B. Enriching student experience through blended learning // Center for Applied Research: Research Bulletin. 2021. №12. p.12.
10. Bersin J. The Blended Learning Book: Best practices, proven methodologies and lessons learned // San Francisco, California: Pfeiffer. 2019. P.351.
11. Bender T. Discussion-based online teaching to enhance student learning // Sterling, VA: Stylus Publishing. 2013. P.206.

12. Bonk C. J., Graham C. R. Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs. - San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing, 2016. - 115 p.

13. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. 2023. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>

14. Бакіров В. Пандемія може назавжди змінити вищу освіту. Дзеркало тижня. 2021. 16 січ. URL: <https://zn.ua/EDUCATION/pandemija-mozhe-nazavzhdi-zminiti-vishchu-osvitu.html>.

15. Дистанційна освіта: забезпечення доступності та неперервної освіти впродовж життя (E-Learning and University Education 2017) [Електронний ресурс] : матеріали ХЛІІ Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Полтава, 9–10 лют. 2017 р.). Полтава : ПУЕТ, 2017. 365 с. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5732/1>.

16. Щодо особливостей організації освітнього процесу під час карантину : лист М-ва освіти і науки України від 25 берез. 2020 р. № 1/9-176 // Інформ. зб. для освітян. 2020. № 4. С. 71–72.

17. Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019–2020 навчального року : лист М-ва освіти і науки України від 16 квіт. 2020 р. № 1/9-213 // Освіта. 2020. 22–29 квіт. (№ 13–16). С. 2–3.

18. OECD and Peca-Lopez I., The OECD handbook for innovative learning environments, OECD Publishing, Paris, 2022.

Янюк О.В.,
Викладач
(м.Хмельницький)

СПІВПРАЦЯ ВИКЛАДАЧІВ ІЗ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ

Аналіз сучасних тенденції розвитку індустрії гостинності свідчить про гостру потребу у фахівцях готельно-ресторанного бізнесу, що й обумовлено цілями освітньо-професійних програм «Готельно-ресторанна справа» та «Виробництво харчової продукції». Основними джерелами інформації є портали вакансій, а також аналітичні компанії, які здійснюють моніторинг і аналіз ринку праці та ін. Як показує аналіз вимог, що вказуються у вакансіях, які є на ринку праці, випускники повинні володіти наступними навичками: комунікабельність, знання іноземної мови, володіти основними методами, способами і засобами отримання, зберігання, обробки і використання інформації у професійній діяльності, використовувати сучасне обладнання та прикладне програмне забезпечення, Internet-ресурси та ін.

Динамічність розвитку програми закладена при формуванні її цілей та програмних результатів навчання. Відповідно до стандартів фахової передвищої освіти зі спеціальностей 241 Готельно-ресторанна справа та 181 Харчові технології кожного року, при розробці ОПП вносяться зміни, що відображають тенденції розвитку спеціальностей. Про позитивні тенденції щодо затребуваності фахівців з готельно-ресторанного бізнесу свідчить неабияка активність роботодавців у щорічних вакансіях та їх звернення до адміністрації коледжу з пропозиціями щодо працевлаштування здобувачів ОПП.

Цілі ОПП формуються у рамках вивчення фахових дисциплін, проходження практик, організації заходів, де обговорюються питання щодо вирішення типових, спеціалізованих задач та практичних проблем суб'єктів готельного і ресторанного господарства. Крім того, процес навчання вимагає застосування положень і методів системи наук, які формують концепції гостинності, та можуть характеризуватися певною невизначеністю умов.

Викладачі тісно співпрацюють з стейкхолдерами під час розроблення та реалізації ОПП, що сприяє відповідності її змісту сучасним тенденціям ринку праці. Орієнтованість на досягнення спеціальних компетентностей (СК) і програмні результати навчання (РН), знайшли відображення в обов'язкових компонентах ОПП професійного циклу підготовки та дали можливість застосовувати інноваційні технології обслуговування споживачів для покращення результатів власної діяльності і роботи інших.

Під час формування цілей освітньо-професійної програми та програмних результатів навчання в Коледжі враховувалися галузеві та регіональні потреби у фахівцях за ОПП «Готельно-ресторанна справа» та «Виробництво харчової продукції». Під час моніторингу особлива увага акцентувалася на забезпеченні фахівцями відповідних підрозділів органів державної влади та управління, місцевого самоврядування, підприємств та організацій різних форм власності.

Готельно-ресторанний бізнес є галуззю з високим рівнем конкуренції, що має за мету максимально задовольнити потреби споживачів, забезпечити високий рівень комфорту, задовольнити найрізноманітніші побутові, господарські і культурні запити гостей. З кожним роком вимоги до рівня цих послуг зростають. Чим вища культура та якість обслуговування відвідувачів, тим вищий імідж готелю й ресторану, тим привабливіші вони для споживачів.

Готельно-ресторанна справа – це надання таких послуг, які б задовольнили і навіть перевершили очікування споживачів. На сьогодні у Хмельницькому регіоні функціонує, згідно платформи Booking.com - 248 готельних закладів, які потребують висококваліфікованих фахівців готельно-ресторанної справи[2].

Згідно Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2027 рр. «Хмельниччина вважається одним з регіонів перспективного розвитку туризму в Україні. Це пояснюється особливостями її географічного розташування, сприятливим кліматом, багатством природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу». Тому, фахівці готельно-ресторанної справи будуть і надалі користуватися попитом серед стейкхолдерів (фахівців-практиків)[3].

Відповідно до Положення про розроблення та реалізацію освітніх (освітньо-професійних) програм ВСП «ХТЕФК ДТЕУ»

фахової передвищої освіти у ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» розроблення, моніторинг та перегляд кожної ОПП здійснюється групою забезпечення. При формуванні цілей, змісту і результатів ОПП активно залучалися роботодавці та директори закладів готельно-ресторанного господарства: Ільницький С.В. – директор готельно-ресторанного комплексу «Шотландія»; Кізляр О.О. – директор кафе-піцерія «Мрія» та інші[1].

Зустрічі з роботодавцями, що регулярно відбуваються під час проведення щорічних конференцій, семінарів, круглих столів передбачають обговорення змісту ОК, СК та їх програмних результатів. Також враховується анкетування стейкхолдерів, щодо змісту ОПП. Укладені договори про співпрацю з провідними фахівцями - практиками.

Викладачами циклової комісії організовуються зустрічі із роботодавцями аби враховувати сучасні тенденції під час викладання фахових дисциплін. Роботодавці проводять лекції, зокрема керівник «СВ-Клуб» оздоровчо-розважального комплексу - Віктор Євгенович Вікарчук надав інформацію здобувачам освіти про «Стартап готельного бізнесу в місті Хмельницькому». Найвний план роботи циклової комісії у якому зазначено роботу викладачів із стейкхолдерами. Викладачі циклової комісії є членами Хмельницького місцевого осередку Українського товариства товарознавців і технологів та Подільського осередку «Подільська гільдія кулінарів» - це професійні товариство та осередок на яких викладачі обмінюються досвідом, щодо сучасного ресторанного бізнесу та стимулювання стабільного і безпечного виробництва і обслуговування у ресторанній галузі.

Варто зазначити, що 15 грудня 2023 року відбувся І регіональний науково-практичний форум «Гастрономічна історія Поділля: від родинних рецептів та нотаток - до мови архівних документів», який організував Державний архів Хмельницької області в особі Катерини БУРДУВАЛІС (директорка архіву). На форумі розглядалися особливості приготування страв Поділля, зокрема: білий борщ, голубці, холодець та ін. Спікери: Володимир ЮР'СВ (заступник начальника Хмельницької обласної військової адміністрації); Дарія БАСЮК (директорка Департаменту освіти і науки Хмельницької ОВА); Юрій ОЛІЙНИК (начальник відділу публікаційної та науково-

видавничої роботи у ДАХМО); Валентин ГАКАЛО (підприємець, власник мережі ресторанів "BRG") та інші ресторатори, історики, хранителі давніх рецептів Подільського краю.

Важливо, що на даному форумі запропонований ПРОЄКТ, у якому зазначено ряд заходів на 2024 рік щодо Гастрономічних турів територіальними громадами Подільського краю. Одним із завдань форуму: Запропонувати закладам передвищої освіти Хмельницької області розглянути можливість включення навчальних курсів «Гастрономічна історія/культура Хмельниччини», «Гастрономічний туризм», «Регіональна кухня Поділля та Волині» в освітньо-професійні програми як вибіркового освітнього компоненту. Тому, при розробці ОПП «Виробництво харчової продукції» на 2024-2025 н.р. будуть враховані дані пропозиції.

Викладачі постійно співпрацюють і з новими закладами, зокрема підписано угоду про співпрацю із готелем «Reikartz Хмельницький» та санаторно-курортним комплексом «ARDEN PALACE Medical Resort & SPA», «Асоціацією UCM-Italy».

Так, з квітня 2023 року у стінах Відокремленого структурного підрозділу «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», у рамках підготовки до виробничої практики, для студентів проводяться майстер-класи від відомого італійського кухаря та президента асоціації UCM Італії - Паоло БРЕШИА.

Тісна співпраця циклової комісії з роботодавцями дає можливість підготувати сучасного фахівця готельно-ресторанної справи, який спроможний застосовувати отримані знання, уміння та навички в процесі роботи у закладах готельно-ресторанного бізнесу.

У Коледжі розроблено План роботи зі стейкхолдерами та керівниками практики від підприємств та План служби сприяння працевлаштуванню та зв'язку з випускниками відповідно яких передбачено процедуру залучення роботодавців, фахівців-практиків, експертів галузі до освітнього процесу, визначено основні завдання залучення в освітній процес; сплановано напрями взаємовідносин з роботодавцями; визначено права і обов'язки роботодавців у сфері формування кваліфікованих кадрів.

Роботодавці та фахівці-практики виступають керівниками виробничих практик від підприємств. Фахівці-практики запрошуються

для проведення навчальних занять, до участі у заходах циклової комісії харчових технологій та готельно-ресторанного бізнесу.

У коледжі використовуються такі форми участі роботодавців до процесу перегляду ОПП та інших процедур забезпечення її якості:

- залучення роботодавців до атестації здобувачів фахової передвищої освіти через їхнє головування на засіданні екзаменаційної комісії;

- лекція на тему: «Стартап готельного бізнесу в місті Хмельницькому» від власника Віктора Євгеновича Вікарчука (спа-готель «СВ»);

- виробничо-професійні екскурсії;

- участь в засіданнях групи забезпечення з питань перегляду ОПП;

- надання роботодавцям ОПП на рецензування;

- анкетування роботодавців щодо якості ОПП.

Отже, активна співпраця з роботодавцями відображає запити здобувачів освіти, які зазначили під час опитування, про якісні практичні навчальні заняття, та про бажання і подальшого урізноманітнення практичної підготовки. Також роботодавці беруть участь у обговоренні якості освітньо-професійних програм «Готельно-ресторанна справа» та «Виробництво харчової продукції» під час спільних семінарів, круглих столів, майстер класів. Ними також надається інформація стосовно вимог ринку праці, прогнозування розвитку галузі та регіону, що в подальшому відобразатиметься під час оновлення та модернізації освітньо-професійних програм.

Список використаних джерел та літератури:

1. Положення про розроблення та реалізацію освітніх (освітньо-професійних) програм ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» фахової передвищої освіти у ВСП «ХТЕФК ДТЕУ»

2. Платформа Booking.com. URL: <https://www.booking.com/city/ua/khmelnyskyu.uk.html>

3. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 рр. URL: <https://km-oblrada.gov.ua/ctrategiya-regionalno-rozvitku-khme/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Адамський Віктор Романович – кандидат історичних наук, доцент; доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м. Хмельницький).

Атаманчук Олександр Іванович – викладач історії ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж державного торговельно-економічного університету». Керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Хмельницького міського центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді (м. Хмельницький).

Біднюк Владислав Сергійович – здобувач вищої освіти ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Виговська Ольга Сергіївна – кандидат політичних наук, доцент. Завідувач НДЛ інтернаціоналізації вищої освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м.Київ).

Дацюк Олександр Анатолійович – протоієрей, кандидат богослов'я, завідувач кафедри українського православ'я і теології Хмельницького інституту імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Дворецькова Марія Сергіївна – викладач Одеського коледжу комп'ютерних технологій «Сервер» (м.Одеса).

Дідух Назар – здобувач освіти ДНЗ «ВПУ №11 м. Хмельницького» (м.Хмельницький).

Жуховська Тетяна Володимирівна – учитель-методист початкових класів Кам'янець-Подільського ліцею №10 (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.).

Зелінський Руслан Мар'янович – головний спеціаліст з мобілізаційної роботи апарату Літинської райдержадміністрації Вінницької області, член Національної спілки краєзнавців України (смт. Літин, Вінницька область).

Карпунь Нікіта Андрійович – здобувач вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Качкарда Вікторія Олександрівна – здобувач освіти факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ).

Комендант Анна Олександрівна – здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту психології та соціальних наук ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Коржик Світлана Анатоліївна – магістр державного управління, Голова Летичівської територіальної організації Національної спілки краєзнавців України (смт Летичів, Хмельницька обл.).

Корницька Лариса Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва, Хмельницького національного університету (м.Хмельницький).

Костюк Тетяна Олександрівна – доктор наук з державного управління, доцент. Старший науковий співробітник НДЛ інтернаціоналізації вищої освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м.Київ).

Красун Аліна Русланівна – здобувачка Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Лозовий Віталій Станіславович – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільних процесів центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (м.Київ).

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор Міжнародної кадрової академії (МКА). Професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»; академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності (м. Київ).

Микосянчик Марія Вікторівна – здобувачка вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету (м.Рівне).

Маньковська Ірина Миколаївна – науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії інтернаціоналізації вищої освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м.Київ).

Никитюк Світлана – старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м.Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.).

Небесний Олександр Олександрович – здобувач освіти ліцею №1 імені Володимира Красицького (м.Хмельницький).

Осмолян Віталій Анатолійович – кандидат юридичних наук; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький).

Розгон Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент; Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (м.Київ).

Рибаченко Віктор Федорович – доцент факультету рг, журналістики та інформаційної політики Київського національного університету культури і мистецтв. Заслужений працівник культури України (м.Київ).

Слєпих Катерина Ігорівна – здобувачка вищої освіти 4 курсу факультету міжнародних відносин ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ)

Соловій Владислав Сергійович – здобувачка освіти Гуртка «Історичне краєзнавство» Хмельницького міського центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді (м.Хмельницький).

Худавердієва Вікторія Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент; доцент кафедри туризму Державного біотехнологічного університету (м.Харків).

Чорна Марія Федорівна – доктор філософії в галузі права, докторант кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ).

Янюк Ольга Володимирівна – голова циклової комісії харчових технологій та готельно-ресторанного бізнесу, викладач «вищої» категорії відділення підприємництва та технологій Відокремленого структурного підрозділу «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету» (м.Хмельницький)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104481

**ДЕНЬ СОБОРНІСТІ УКРАЇНИ:
ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ДИСКУСІЇ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**142. День Соборності України: історико-політологічні дискусії :
зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024.
Вип. 11. 226 с.**

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела,
дотримання принципів академічної доброчесності відповідальність несуть
автори. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України**
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.taup.km.ua

**Здано в набір 08 лютого 2024 р. Підписано до друку 08 лютого 2024 р.
Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 200 прим.**

РАЗОМ З ВЛАСНОЇ ВОЛІ З 1919 РОКУ

